

Tunnetaitoja vahvistava kuvataidekasvatus

Taideperustainen toimintatutkimus perhepäivähoidossa

Heli Aho-Lahtinen ja Heidi Kukkurainen
Pro gradu -tutkielma
Lapin yliopisto
Taiteiden tiedekunta, kuvataidekasvatus
Kevät 2022

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Tunnetaitoja vahvistava kuvataidekasvatus

Tekijät: Heli Aho-Lahtinen ja Heidi Kukkurainen

Koulutusohjelma: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 70 + 4 (liitteet)

Vuosi: 2022

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkimustyömme lähtökohtana on ollut mielenkiinto ymmärtää taidetta hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta. Tutkimuksessamme pohdimme kuvataidekasvatuksen mahdollisuuksia osana tunnetaitoja vahvistavaa taiteellista toimintaa. Tutkimme kuvataidekasvatuksen ja tunnetaitojen yhdistämistä ja pohdimme samalla, kuinka taiteen avulla voidaan vahvistaa tunnetaitoja päivähoitoikäisten lasten parissa. Tutkimuksemme kohderyhmänä ovat olleet Kemissä toimivat perhepäivähoitajat sekä perhepäivähoidossa olevat eri-ikäiset lapset.

Tunnetaidot ovat keskeinen osa vuorovaikutustaitoja, ja vahvat tunnetaidot edesauttavat lasta selviytymään paremmin myös myöhemmin elämässään. Tunnetaidot ovat osana kehityskaarta alusta asti, ja jo pieni vauva tunnistaa tunteisiin liittyviä viestejä, ja aistii erilaisia tunnetiloja. Ensimmäinen askel kohti tunnetaitoja on tunnistaa erilaisia tunteiden tiloja itsessään, ja tätä voi lapsen kanssa harjoitella toistuvissa arjen tilanteissa. Tutkimuksemme lähtökohtana on, että myös taiteelliset tuokiot ovat tähän oivallinen toimintaympäristö, jotka herkistävät aisteja luoden pohjan tunnetaitoja vahvistavalle ilmapiirille.

Syklinen ajattelu toistuu taideperustaisen toimintatutkimuksemme eri vaiheissa tarkentaen tutkimuksesta saatua informaatiota prosessin edetessä. Oleellista toiminnassamme on, että jokainen osallistuja on keskeinen toimija ja oleellinen osa tutkimuksen toteuttamisen ja onnistumisen kannalta. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessamme opimme toinen toisiltamme, aikuiset ja lapset yhdessä, ja kehitämme näin perhepäivähoidon toimintaa yhä paremmaksi.

Toimintamme koostui perhepäivähoitajille ja heidän lapsiryhmilleen toteutetusta moniaistisesta taidetoimintapäivästä, jossa tunnetaitojen pyrittiin vahvistamaan taiteen tarkastelun, tekemisen ja moniaistisen ympäristön kokemisen kautta. Koostimme lisäksi perhepäivähoitajille internettiin tukimateriaalin, jonka tarkoituksena on auttaa heitä toteuttamaan arjessaan taidekasvatusta ja tunnetaitoja yhdistelevää monipuolista toimintaa myös jatkossa.

Tutkimuksemme osoittaa, että perhepäivähoitajat saivat tukea työhönsä esimerkiksi taiteellisen toiminnan materiaalien ja toimintaympäristön suhteen. Tunteiden ja taiteen yhteys löytyi arjen hetkistä ja lasten tunnetaitojen nähtiin kehittyneen esimerkiksi havaitsemisen ja sanoittamisen kautta. Perhepäivähoidon taidehetket saivat myös lapsilähtöisempää otetta tunnetaitoja vahvistavan kuvataidekasvatuksen keinoista.

Asiasanat: taideperustainen toimintatutkimus, kuvataidekasvatus, tunnetaidot, moniaistisuus, monitaiteisuus, varhaiskasvatus, perhepäivähoito, tunnetaitopainotteinen kuvataidekasvatus

University of Lapland, Faculty of Art and Design

The title of the thesis: Strengthening of emotional skills by methods of art education

Writers: Heli Aho-Lahtinen ja Heidi Kukkurainen

Degree program: Art education

Type of the work: Master's thesis

Number of pages: 70 + 4 (attachments)

Year: 2022

Summary:

The basis of our Pro gradu thesis is our interest in understanding arts as part of promoting well-being. We contemplate the possibilities of art education as part of art-based activity meant for strengthening emotional skills. We studied the combination of art education and emotional skills and how to strengthen emotional skills by utilizing art. Our target group consisted of early childhood education workers and children attending family day care in Kemi area.

Emotional skills are a vital part of social skills which help children to cope in life later on. Emotional skills are a part of development from early childhood on. Even small children recognize emotional signals and messages and different emotions. Recognizing different emotions in oneself is the first step towards Emotional skills. This can be practiced with the child during frequent everyday situations. We think artistic sessions can provide an environment for heightening the senses and strengthening emotional skills.

We utilized hermeneutic methodology to elaborate information received during the process of our art-based action research. Each participant has played an essential part in the execution and success of our research since the beginning and throughout every phase. In our art-based action research we will be learning from each other and improving the family day care practice.

Our action research consisted of art workshop, in which artistic activities and multisensory environment were used for strengthening emotional skills. In addition, we composed supporting material for family day care workers, which they can use to incorporate activities that combine art education and emotional skills in the future.

Family day care workers received guidance for art-based activities, materials, and environments. The connection between emotions and art was found in everyday moments and the children's emotional skills improved through observing and vocalizing. The children's point of view was made more prominent by the means of emotionally strengthening art-based education during these artistic sessions.

Keywords: art-based action research, art education, emotional skills, multisensory, multidisciplinary art, early childhood education, family day care, strengthening of emotional skills by methods of art education

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Tutkimuksen lähtökohdat	8
2.1 Perhepäivähoito osana varhaiskasvatusta	8
2.2 Lasten taidekasvatus	10
2.2.1 Lapsen tunneilmaisu osana taiteellista työskentelyprosessia..	13
2.2.2 Taiteen tarkastelu lasten kanssa.....	15
2.3 Tunneäly, tunnekasvatus ja positiivinen pedagogiikka	18
2.3.1 Monitaiteisuus tukee tunnetaitoja.....	21
3 Tutkimuksen toteuttaminen.....	26
3.1 Taideperustainen toimintatutkimus etenee sykleittäin	26
3.2 Laadullisen tutkimuksen aineistot ja analyysit	31
3.2.1. Lähtötilanteen kartoittaminen kyselyllä.....	33
3.2.2 Aisteista taidekokemuksen kokonaisvaltaisuuteen.....	37
3.2.3 Kehitetään yhdessä toimintaa: perhepäivähoitajien tutkimateriaali ja tulokset	53
4 Pohdinta.....	61
Lähteet	67
Liitteet.....	71

1 Johdanto

Taideperustaisen toimintatutkimuksemme lähtökohtana oli tutkia kuvataidekasvatuksen ja tunnetaitojen yhdistämistä, sekä sitä, kuinka taiteen avulla voidaan vahvistaa tunnetaitoja päivähoitoikäisten lasten kanssa. Tutkimuksemme kohderyhmänä ovat Kemissä toimivat perhepäivähoitajat sekä perhepäivähoidossa olevat eri-ikäiset lapset.

Kuvataidekasvatusta varhaiskasvatuksessa on tutkittu, mutta sitä ei juurikaan ole kohdennettu erityisesti perhepäivähoitoon. Vaikka perhepäivähoito on merkittävä osa päivähoitojärjestelmäämme Suomessa, on sen tutkiminen ja kehittäminen siitä huolimatta jäänyt vähäiselle huomiolle. Kehittämisen ja tutkimustoiminta on käsittänyt pääasiallisesti päiväkoteihin liittyviä intressejä. Vajaaksi jääneen tutkimuksen perhepäivähoidon saralla nähdään esimerkiksi vaikeutaneen työn arvostusta ja arvostuksen kehittymistä. (Parrila, 2002, s. 13.) Perhepäivähoidon juurien ollessa myös lähempänä kotikasvatusta kuin ammatillista varhaiskasvatusta, on taistelu arvostuksesta ja ammatillisesta statuksesta ollut läsnä perhepäivähoidon historiassa (Parrila, 2002, s. 31).

Varhaiskasvatustoiminnan sisältöä on arvioitu ensimmäisen kerran Suomessa Laatu varhaiskasvatuksen arjessa -julkaisussa vuodelta 2019. Arvioinnissa keskityttiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden toteutumiseen sekä varhaiskasvatuksen laatuun päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Tämä arviointi nosti esiin erityisesti taidekasvatuksen ja alle 3-vuotiaiden lasten pedagogiikan kehittämistarpeet. Esimerkiksi kuvataidekasvatus ei arvioinnin mukaan sisällynyt välttämättä varhaiskasvatuksen päivittäiseen toimintaan, vaan kuvataiteellisen toiminnan toteutus oli vaihtelevaa ja satunnaista. (Ruokonen, 2022, s. 10.)

Sinikka Rusanen on tarkastellut väitöskirjassaan Taidekasvattajaksi varhaiskasvatukseen (2007) varhaiskasvattajan identiteettiä taidekasvattajana, ja kuvataiteen opintojen kehittämistä lastentarhanopettajien koulutuksessa. Tässä väitöskirjassa on kiinnostavaa erityisesti varhaiskasvattajina toimivien suhtautuminen muun muassa taidekasvattajana toimimiseen, koska myös perhepäivähoitajat voivat kokea olevansa samankaltaisessa tilanteessa, jossa eri alojen tuntemus voidaan katsoa eduksi. Kasvattajan tulisi suhtautua ennakkoluulottomasti myös taiteeseen ja esimerkiksi riittävä tietämys taiteesta sekä kasvattajan omat arvot liittyen taiteeseen tulisi huomioida kasvatuksellisesta toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. (Rusanen, 2007, s. 208).

Tieto tunnetaidoista ja niiden harjoittamisesta on yleistynyt tänä päivänä. Kirjallisuutta, erilaisia hankkeita ja tutkimuksiakin on ehditty julkaista jo jonkin verran. Esimerkiksi Oulun yliopiston Tunnesäätelyn tuki varhaiskasvatuksessa, eli TunTuVa-hanke on muodostanut tunteiden säätelyn 4T-toimintamallin. Hankkeen tarkoituksena on ollut tarjota varhaiskasvatukseen rikas ja toimiva vuorovaikutusympäristö, sekä kehittää henkilöstön kykyä tunnistaa arjen hetkissä tapahtuvia oppimistilanteita. (Tuntuva. Tunnesäätelyn tuki varhaiskasvatuksessa. [https://tuntuvahanke.wordpress.com/.](https://tuntuvahanke.wordpress.com/))

Lapsen on tärkeää oppia tulevaisuuden kannalta merkittäviä taitoja jo varhaiskasvatuksesta lähtien, kun vuorovaikutustaitojen opettelu on vasta aluillaan. Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutukseen, ja sitä kautta lasten tunteidensäätelytaitojen kehittämiseen tähtäävässä TunTuVa-hankkeessa tehtyjen haastatteluiden myötä on selvinnyt, että varhaiskasvatuksessa on tarvetta lisäkoulutukselle ja lasten tunnesäätelytaitojen tukemiselle. TunTuVa -koulutushankkeen projektikoordinaattori ja tutkijatohtori Susanna Kinnunen toteaa tutkimustulosten ja palautteiden puhuvan sen puolesta, että käytännön työhön sidotut koulutukset ovat erittäin tarpeellisia. Kinnusen mukaan tällaiset koulutukset lisäävät luottamusta omiin kykyihin ja ovat myös siksi tärkeitä, että ne lisäävät olennaisena osana henkilöstön toimintamahdollisuuksia ja kykyä tarjota lapsille pedagogisesti laadukasta varhaiskasvatusta. (Tuntuva. Tunnesäätelyn tuki varhaiskasvatuksessa. [https://tuntuvahanke.wordpress.com/.](https://tuntuvahanke.wordpress.com/)) Varhaiskasvatuksen työntekijöiden ammattitaito onkin merkittävimpiä varhaiskasvatuksen laatutekijöitä (Karila, 2016).

Aikaisempia tutkimuksia ja muuta toimintaa kartoittamalla huomasimme siis sen, että tutkimusten ja kehittämistoimien kohteena on usein yleisesti koko varhaiskasvatuksen kenttä, tai se on kohdennettu tarkemmin päiväkotiympäristöön. Meidän tutkimuksemme painottuu taas erityisesti perhepäivähoitoon, jonka saralla tutkimustoimintaa on tehty vähemmän. Pelkästään jo tämän asian koemme tärkeänä perusteluna tutkimuksellemme.

Perhepäivähoidon ollessa kuitenkin hieman poikkeava oppimis- ja kasvuympäristö verrattuna päiväkotiin, on mielestämme kiinnostavaa tutkia kuvataidekasvatusta, tunnekasvatusta sekä niiden mahdollisuuksia erityisesti tässä ympäristössä. Vaikka perhepäivähoidossa hoitajan oma kotiympäristö hoitopaikkana luo kotoisan, läheisen ja intiimin ympäristön, voi se tuoda omat haasteensa myös esimerkiksi monipuolisen taiteellisen toiminnan toteuttamiseen. Lapsiryhmät voivat olla myös hyvin moninaisia, vaikkakin lasten lukumäärä on huomattavasti pienempi verrattuna päiväkotiryhmiin. Perhepäivähoitajan lapsiryhmän ikäjakauma voi olla myös todella

vaihteleva, joten toiminnan kehittäminen ryhmälle, jossa on eri ikä- ja kehitysvaiheessa olevia lapsia, vaatii monipuolista suunnittelua sekä ikäkausien ja yksilöllisen kehityksen huomioonottamista jokapäiväisissä toiminnoissa.

Taideperustaisen toimintatutkimuksemme avulla pyrimme tarjoamaan tutkimukseemme osallistuneille perhepäivähoitajille valmennusta järjestämämme taidetoiminnan, sekä kokoamme tukimateriaalin muodossa. Nämä sisälsivät yhdessä konkreettisia välineitä ja henkistä tukea kuvataidekasvatuksen toteuttamiseen, sekä sitä kautta tunnesäätelytaitojen vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa. Valmennuspakettimme koostui siis Kemin taidemuseossa järjestetystä taidepajasta sekä internettiin kokoamastamme tietopakettista, joka sisälsi tutkimuksemme pohjalta koottua materiaalia perhepäivähoidon kasvattajien käyttöön ja arkeen kuvataidekasvatuksesta, ja sen yhdistämisestä tunnetaitokasvatukseen moniaistisessa oppimisympäristössä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) korostuu taiteelliseen kokemisen kautta saatutujen vuorovaikutustaitojen ja myönteisen minäkuvan tärkeys (Opetushallitus, 2018). Taiteen tohtori ja psykoterapeutti Mimmu Rankanen tuo esille tunnetasolla resonoivien ja kehollisten taidekokemusten hyödyntämisen osana tunnetaitoja ja itsetuntoa vahvistavaa toimintaa. Hän korostaa ryhmässä koettua taiteen tekemisen prosessin merkitystä tunteiden säätelytaitojen opettelussa, jolloin työskentelyn tärkein tavoite ei ole vain valmiiden töiden tuottaminen. (Rankanen, n.d. Tunnetaitojen harjaantumisen ja näkökulmien ottamisen taide. [https://media-taidekasvattaa.fi/oppimateriaalit/milta-tuntuu/artikkeli-mimmu-rankanen-tunnetaitojen-harjaantumisen-ja-na%CC%88ko%CC%88kulmien-ottamisen-taide/.](https://media-taidekasvattaa.fi/oppimateriaalit/milta-tuntuu/artikkeli-mimmu-rankanen-tunnetaitojen-harjaantumisen-ja-na%CC%88ko%CC%88kulmien-ottamisen-taide/))

Elina Heikkilä tuo väitöskirjassaan esille Juha Vartoon viitaten, suomalaisen taidekasvatuksen erityisyyttä kansainvälisen yhteistyön myötä sekä valtavaa muutosta 2000-luvulla kohti uudenlaisia taidekasvatuksen menetelmiä, jotka kulkevat kohti taiteen aistikokemusten alueilla tapahtuvaa toimintaa. Tutkimuksessaan Heikkilä pohtii taidekasvatuksen toimintatapoja ja niiden suhdetta osana kasvamaan saattamista. (Heikkilä, 2019, s. 234.) Aistit ja monitaiteisuus näyttävätkin olevan osana nykytaidetta ja taidekasvatuskäsityksiä. Moninaisuus on osa myös taiteen kenttää, ja kuvataidekasvatus hyödyntää laajemmin visuaalista kulttuuria ammentaen toimintamenetelmiä taiteidenvälisistä muodoista.

Hypoteettisesti uskommekin taiteen olevan hyvä väline vuorovaikutustaitojen opetteluun sekä tunteiden ilmaisuun ja käsittelyyn monipuolisen työskentelyn kautta. Tunnetaitojen vahvistamisen myötä turvallisuus lisääntyy ja työilmapiiri paranee varhaiskasvatuksessa. Tunnetaitoja

on hyvä opetella ensin pienissä arjen tilanteissa (Koivuniemi, 2020). Taidehetket ovat tähän mielestämme erinomainen mahdollisuus. Tutkimustehtävänämmen onkin ollut selvittää, millaisella taiteellisella toiminnalla tunnetaitoja voidaan kehittää perhepäivähoidon lapsiryhmissä, sekä millainen materiaali tukee perhepäivähoitajien työtä aiheen parissa.

Tutkimuksemme etenee taideperustaiselle toimintatutkimukselle ominaisesti syklien kautta suunnittelun, alkukartoituksen, toiminnan, havainnoinnin ja reflektoinnin kautta pyrkien yhä parempaan toimintaan ja toiminnan kehittämiseen. Moniaistisuus oli taidetoimintamme lähtökohtana lasten taidetoimintaa suunnitellessa. Pohdimme myös aistikokemusten lisäksi luonnonmateriaalien käytön mahdollisuuksia, jotka ovat erityisen hyödyllisiä materiaaleja varsinkin perhepäivähoitajille, koska heillä ei useinkaan ole kovin mittavia resursseja. Yhdessä oppiminen sekä toisilta oppiminen, lapsilähtöinen työskentely ja tunteiden ja taiteiden välinen yhteistyö on tutkimuksemme toimintaosuuden vahvana perustana. Käytämme termiä tunnetaitopainotteinen kuvataidekasvatus, sekä tunnetaitoja vahvistava kuvataidekasvatus, sillä näistä käy ilmi painottuminen kohti tunteiden säätelytaitojen vahvistamista.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

2.1 Perhepäivähoito osana varhaiskasvatusta

”Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka.” (Varhaiskasvatustilasto, 2 § Varhaiskasvatuksen määritelmä, 2018).

Varhaiskasvatukseen kuuluvat ikävuodet 0–6, eli lapsen ensihetket koulun aloitukseen saakka (Opetushallitus, 2021 b). Varhaiskasvatuksen yhdeksi tavoitteeksi on listattu leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön kuuluvan, monipuolisen pedagogisen toiminnan toteuttaminen. (Varhaiskasvatustilasto, 2018). Suomessa varhaiskasvatukseen kuuluva kuvataiteellinen toiminta liitetään esteettisen kasvatuksen osa-alueeksi. Esteettisyys on laaja käsite, joka ei pidä sisällään pelkästään kuvataidetta, vaan esimerkiksi myös musiikin, kirjallisuuden ja draaman. Yhteisenä tavoitteena on lapsen eläytyminen eri taiteen lajeihin, sekä taiteellisen toiminnan kautta saatavat mielihyvän ja ilon kokemukset. Lapsi havainnoi ympäristöään ja löytää siitä myös ilmaisun ja tekemisen mahdollisuuksia. Taiteen avulla niihin voidaan syventyä ja näin myös lapsen oma elämänpiiri laajenee. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki, 2014, s. 26, s. 10.)

Varhaiskasvatuksen perusteissa (2018) nähdään lapsi aktiivisena osallistujana, jossa lapsi kasvaa, kehittyy ja oppii vuorovaikutuksessa lähiympäristönsä kanssa. Lapsen synnynnäinen uteliaisuus ajaa lasta kohti uutta ja tutkimaan ja ihmettelemään ympärillään olevaa. Tutun asian kertaaminen yhä uudelleen tehostaa oppimista ja uuden oivaltamista. Oppiminen pohjautuu olemassa oleviin kokemuksiin, osaamiseen ja lapsen mielenkiinnonkohteisiin. Oppimista tapahtuu erilaisissa ympäristöissä ja lapsella se on hyvin kokonaisvaltaista, johon mahtuu mukaan erilaisten tunteiden kirjo. (Opetushallitus, 2018.) Tutkimuksessamme liikutaan pois lasten tavanomaisesta ympäristöstä taidemuseoon keskelle taiteen kenttää ja ympäröiviä kuvia. Toiminta saa hyvän alustan moniaistiselle kokemiselle uudenaikaisessa ympäristössä aistien ollessa avoinna. Leikki ja liikunta sopivat hyvin osaksi taiteellista toimintaa ja tukevat moniaististen aistihavaintojen aktivoimista. Leikin kautta lapselle muodostuu motivoitunut suhde oppimiseen.

Perhepäivähoidon historia Suomessa on pitkä ja sen toimintamuoto varhaiskasvatuksen osana tulee tunnistaa ja tunnustaa (Opetushallitus, 2021 a). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet koskevat myös perhepäivähoitoa. Perhepäivähoidon ominaislaadun ja voimavarojen huomiointi on tärkeää ja niitä voidaan käyttää lähtökohtana perhepäivähoidon toiminnan kehittämisessä. Perhepäivähoitajan työ keskittyy pedagogiseen toimintaan, jonka sisältöjä ovat laadukas vuorovaikutus, leikki ja kohtaamiset, osallisuuden tunne, perushoidon pedagogiikka sekä laajat ja monipuoliset oppimistilanteet, sekä tekemisen ja kokemisen mahdollisuudet. (Opetushallitus, 2021 b.)

Perhepäivähoito on lapsen hoitoa, joka voidaan järjestää yksityiskodissa, tai kodinomaisessa paikassa (Parrila, 2002, s. 13). Lasten kokonaisvaltaista kasvua, hyvinvointia sekä oppimista edistää perhepäivähoitajan kotiinsa muodostama oppimisympäristö, joka luo turvallisen tilan ja monipuolisia oppimisen sekä lapsen kohtaamisen mahdollisuuksia. (Opetushallitus, 2021 b.) Kemissä kunnallinen perhepäivähoito järjestetään hoitajan kotona, ja perhepäivähoitajat asuvat eri puolilla kaupunkia. Lapsiryhmässä voi olla yhtä aikaa neljä lasta sekä lisäksi ryhmään voi mahdollisesti kuulua myös yksi esikoulua käyvä lapsi, jonka hoitoaika alkaa vasta esikoulupäivän jälkeen. (Kemin kaupunki, 2021.)

Perhepäivähoitajan varsin laaja ammattitaitovaatimus edellyttää tietoutta lapsen kehityksestä ja kasvusta sekä niiden eri vaiheista, oppimisesta, kulttuuritaustasta sekä lapsen yksilöllisistä valmiuksista. Yleisesti laaditut kasvatuksen tavoitteet, sisällöt ja menetelmät, erilaiset sosiaaliset taidot, kuten yhteistyötaidot tulee olla hallussa. (Parrila, 2002, s. 27–28.) Perhepäivähoitajan on tärkeää myös tunnistaa ja tiedostaa oman toimintansa tavoitteellisuus, jotta se tukee ammatillista ja pedagogista ajattelua sekä toimintaa (Opetushallitus, 2021 b).

Perhepäivähoitaja on lapsen yksilöllinen kasvattaja arjen ja päivän eri tilanteissa valvoen lapsen emotionaalista ja fyysistä turvallisuutta (Parrila, 2002, s. 27). Perhepäivähoitaja toimii lapsille muun muassa vuorovaikutuksen mallina (Opetushallitus, 2021 b). Lapsen kehitystä tuetaan monipuolisesti ja tavoitteiden mukaisesti esimerkiksi leikin ja muiden eri toimintojen kautta lapsen kehitys- ja ikätaso huomioiden. (Parrila, 2002, s. 27).

Perhepäivähoidossa lapsiryhmän koko on pieni, joten tämä mahdollistaa paremmin lasten yksilölliset kohtaamiset ja huomioinnin eri tavat. Pienessä, eri-ikäisiä lapsia sisältävässä ryhmässä myös toisilta oppiminen korostuu. Lapset oppivat toisiltaan ja myös aikuinen voi oppia lapsilta. Pieni ja tutuksi muodostunut ryhmä antaa paremman mahdollisuuden myös lasten

kiinnostusten kohteiden huomioimiseen, joustavuuteen ja hauskoihin yhteisiin hetkiin. (Opetushallitus, 2021 b.)

2.2 Lasten taidekasvatus

Taidekasvatuksen perustana on esteettinen kokemus. Esteettisyys on muutakin, kuin kaunis ja miellyttävä kokemus, se voidaan nähdä enemmänkin välittömänä aisteihin perustuvana laajempaa kokemuksena. Esteettinen elämys voi olla intensiivinen, vaikuttava ja tunteikas, jolloin voi syntyä aistien synestesiaa ja amodaalinen kokeminen. Amodaalisessa kokemisessa lapsi tarkastelee esimerkiksi taideteosta eri aistein, ja yhdistelee aistimukset nopeasti siirtäen niitä eri aistien alueille. Esimerkiksi näköaistimuksen voi siirtää keholliseksi tulkinnaksi ja liikkeeksi. Amodaalisuus ja eri aistien väliset yhteydet ovatkin taiteen ymmärryksen perusta. Tämän vuoksi on erittäin perusteltua hyödyntää moniaistisia lähestymistapoja kuvataidekasvatuksessa. (Granö & Niinistö, 2022, s. 47–48.) Taidetta kokiessa hyödynnetään monipuolisesti eri aisteja. Auditiiviset, visuaaliset ja eri liikkein koetut taiteen muodot ovat yleisiä, mutta erityisen tärkeän tuntoaistin käyttöä ei sovi unohtaa. (Lahtinen & Palmer, 2022, s. 291.) Lapsen kokonaisvaltainen ympäristön ja ilmiöiden tarkastelu eri aistein luo pohjan lasten kuvataidekasvatukselle. Taideprosessin aikana lapsi voi katsoa, kuunnella, haistaa, tunnustella, jopa maistaa ja näin luoda kokonaisvaltaisen kokemuksen uudesta käsitteestä ja ilmiöstä. Näin oppiminen toteutuu rikkaana ja monitahoisena metodina. (Pentikäinen, 2006, s. 31.)

Voimavarat, hyvinvointi, kokonaisvaltainen kasvu, persoonan kehittyminen, oppiminen sekä muut taiteesta saatavat kokemukset puoltavat sen merkitystä lapsen elämässä. Kasvuympäristö on tärkeässä roolissa lapsen kehityksen kannalta ja alle kouluikäisellä siihen kuuluu kotiympäristön lisäksi esimerkiksi päivähoiton mahdollistama kasvuympäristö. (Sassi & Tarkkonen, 2006, s. 1.) Lapsi tarvitsee työskentelynsä tueksi kiinnostunutta ja opettavaista aikuista, jonka kanssa voi ylläpitää vuorovaikutusta. Aikuisen läsnäololla on stimuloiva vaikutus lapsen kuvan tuottamiseen, motivaatioon sekä työskentelyprosessin pitkäjänteisyyteen. Palautteen saaminen aikuiselta on myös lapselle tärkeää vuorovaikutusta. (Pentikäinen, 2006, s. 28.)

Leena Pentikäinen (2006) tuo artikkelissaan esiin taidekasvatuksen tutkijan Elliot Eisnerin näkemyksiä taiteen opettamisen merkityksestä. Kuvataidekasvatuksen merkitystä voidaan perustella sen välineellisin arvoin, eli kuinka taide voi edesauttaa lapsen kehitystä, kasvamista ja

oppimista. Toisena perusteluna esitetään myös olemuksellisuus, jolloin painotetaan taidetta merkittävänä kulttuurisena ilmiönä. (Pentikäinen, 2006, s. 31.)

Taidekasvatus on oleellinen osa oman kulttuurimme kokonaisuuden ymmärtämisessä. Kuvallinen toiminta on kokonaisvaltaista ja siihen vaikuttavat lastenkin kohdalla tunteet, taidot, tiedot ja havainnot. Taidekasvatus antaa välineitä itsensä ilmaisuun, sekä esimerkiksi elämysten ja kokemusten vastaanottamiseen. Taide-elämykset vahvistavat myös emotionaalista ja esteettistä vastaanottokykyä sekä empatiakykyä. Lapset oppivat siis taiteellisen toiminnan kautta erilaisia hyvin tärkeitä elämän osa-alueita ja asioita. Kuvallinen ilmaisu nähdään lasten luontaisena keinona itseensä tutustumisessa sekä tunteiden ja omien ajatusten välittämisessä. Taidekasvatukseen liittyen myös mielikuvituksen kehittäminen ja kasvattaminen on lapsuudessa tärkeää. Mielikuvitus ilmenee parhaiten leikissä ja kuvataidekasvatuskin voidaan toteuttaa lapselle luontaisesti, leikinomaisesti. (Hakkola, Laitinen, Ovaska-Airasmaa, 1991, s. 3–13.) Liisa Piironen (2006) rinnastaakin artikkelissaan leikin ja taiteen maailmat. Molemmissa lapsi etsii itseään, omia luonteenpiirteitään, vahvuuksiaan ja heikkouksiaan. Sekä leikissä että taiteessa tutkitaan myös lasta ympäröivää maailmaa. (Piironen, 2006, s. 20.) Taiteessa ja leikissä on muitakin samankaltaisia elementtejä. Yhdistävinä tekijöinä nähdään esimerkiksi kokeilevuus ja tutkivat, etsivät, löytävät ja toistoa hyödyntävät tavat ilmaista itseään. (Pentikäinen, 2006, s. 28.)

Kuvataiteen kokemukset nähdään laajempänä visuaalisena kulttuurina, mikä sisältää perinteisten kuvataiteen menetelmien ja tapojen lisäksi mediaa, visuaalisia viestejä, muotoilua ja arkkitehtuuria. Kuvataidekasvatuksessa pyritään yhdistämään nämä visuaalisen kulttuurin elementit ja toimintatavat. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki, 2014, s. 12.)

Taide voidaan nähdä universaalina kielenä, jonka avulla pystytään ilmaisemaan esimerkiksi kokemuksia, tunteita ja henkilökohtaisesti merkityksellisiä asioita. Tämän vuoksi taide on tärkeä osa myös lasten ilmaisullista toimintaa. Kuvallinen ilmaisu on oma symbolinen kielensä ja joskus se on lapselle helpompi ilmaisun keino verrattuna puhumiseen. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki, 2014, s.11, 28.) Laadukkaana taidekasvatuksen nähdään tukevan lasten hyvinvointia sekä ehkäisevän jopa mielenterveydellisiä ongelmia. Erityisesti taidekasvatuksen

tasa-arvoisuus ja saavutettavuus nousevat tässä tapauksessa esiin. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki, 2014, s. 23.)

Ihmisen tasapainoisen persoonallisuuden kehittyminen ja kokonaisvaltainen kasvu vaativat luovuutta ja sen kehittämistä. Esimerkiksi värit, äänet, kuvat ja liikkeet herättävät mielenkiinnon, uteliaisuuden ja uuden asian tutkimisen halun. (Tarkkonen & Sassi, 2006, s. 1.) Luovuus on kaikille mahdollista, jos sitä ei tukahduteta. Tärkeää on vapaa itsensä ilmaiseminen. Luovuuden tukemisessa tärkeitä osia ovat esimerkiksi sisäisen motivaation tukeminen, luovaan toimintaan rohkaiseminen, luovan toiminnan mahdollistaminen esimerkiksi tilan ja välineiden suhteen, vapauden antaminen, arvostelun karsiminen, sensitiivisyys ja onnistumisen tunteiden tuottaminen. (Uusikylä, 1991, s. 14–15, s. 21.)

Kuvataiteellisen toiminnan yhtenä keskeisenä tavoitteena pidetään luovuuden kehittämistä varhaiskasvatuksessa. Luovuusnäkemysten taustalla on 1900-luvun alkupuolella painotettu taidekasvatuksen malli, joka painottaa lapsen yksilöllistä kehittymistä ja taiteen omaperäisyyttä sekä terapeuttisia vaikutuksia. Synnynnäiseen ihmisen olemukseen kuuluu luova itsensä toteuttaminen. Aikuisiin verrattuna tietyn ikäisille lapsille taiteen tekemiseen lähteminen on helpompaa liiallisen itsekritiikin puuttuessa. Tämän voi huomata erityisesti pienten lasten kanssa toimiessa. Pieni lapsi kokeilee luovasti toteuttaen itseään ja käyttäen annettuja tekniikoita ja välineitä. Luovuustaidot ovat osa itseilmaisua, eikä ilman luovuutta ole omaperäistä taiteen tekemistä, joka kumpuaa rikkaasta ja vapaasta itseilmaisusta. Luovuuteen kuuluukin kokeileva ilmapiiri ja leikkimielinen asenne tekemistä kohtaan, jossa korostuu lapsilähtöisyys ja mielikuvituksen tukeminen. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki, 2014, s. 30.)

Mielikuvitus nähdään siis luovan toiminnan taustana ja luovuuden kehittäminen tärkeänä osana lapsen kehitystä. Luova toiminta liittyy vahvasti leikkiin ja sekä luova toiminta, että leikki linkittyvät lapsen tarpeisiin, kiinnostuksen kohteisiin, tunteisiin ja kokemuksiin. Luovassa toiminnassa pyritään karsimaan tulosten korostaminen, aikuisen sääntöjä ja normeja sekä äärimmäistä kopioimista. Laadukas luova toiminta tarvitsee kuitenkin aina aikuisen tuen. Luova toiminta voi olla lyhytkestoinen spontaanin toiminnan hetki, tai pitkäjänteisempi projekti. Pidempikestoisessa toiminnassa on hyvä huomioida ongelmanratkaisu sekä luovan prosessin tuottama kokonaisuus. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki, 2014, s. 35, s. 37.)

Kuvataidekasvatus kehittää siis lasta ja lapsen taitoja kokonaisvaltaisesti, niin fyysisesti kuin psyykkisestikin (Pentikäinen, 2006, s. 32).

2.2.1 Lapsen tunneilmaisu osana taiteellista työskentelyprosessia

Mimeettisen, eli jäljittelyyn pyrkivän ilmaisun ottaessa ylivaltaa lasten taidekasvatuksessa, ei välttämättä jää tilaa kovinkaan paljoa luovuudelle ja tunneilmaisun läsnäololle taiteenteossa. Kokemuksemme pohjalta esimerkiksi alakoulun puolelta voimme todeta havainneemme paljon mimeettistä traditiota ja jäljittelyä korostavaa opetusta, jonka vastapariksi voidaan asettaa itseilmaisua korostava opetus. Jäljittelyyn ja havaintoon pohjautuvan taiteellinen työskentely on suosiossaan alakoulussa, mutta vapaan luovuuden voiman ja kokeilun riemun voi aistia vielä vahvasti alle kouluikäisten parissa. Myös taiteen tarkastelussa sama teema nousee esiin. Varhaiskasvatusikäinen lapsi on taiteenkin äärellä utelias ja avoin, eikä esimerkiksi tarkasteltavan teoksen tylisuunta vaikuta lapsen mieltymykseen. Kouluikäinen lapsi sen sijaan kiinnostuu erityisesti esteettisiksi mielletyistä, realistisista ja esittävästä taideteoksista. (Rissanen, 2022, s. 183.)

Esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (1994) kuvataiteesta puhuttaessa käytetään vielä ilmaisua kuvaamataito (Opetushallitus, 2000). Tällainen nimitys ei tuo esille kuvataiteen laaja-alaista luonnetta antaen oppiaineesta suppean kuvan, ja samalla ollen myös itseilmaisua korostavan opetuksen näkökulmasta ongelmallinen. Kuvaamataito -nimitys viittaa mimeettisen tradition korostamiseen ja havaintopohjaiseen oppimiskäsitykseen taidekasvatuksessa. Myöhemmin aikaisempaan opetussuunnitelmaan verrattuna taide aletaan nähdä myös hyvinvoinnin näkökulmasta, ja esille nouseekin puhe taiteesta hyvinvoinnin vaalijana. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa vuodelta 2004 hyvinvoinnin ajatus jatkaa yhä kasvuaan rai-vaten tilaa myös ilmaisullisen työskentelyn korostamiselle taiteessa. (Opetushallitus, 2004.)

Taidetoimintaa järjestäessämme huomasimme, kuinka perhepäivähoidon lapset lähtivät tekemään taidetta innokkaasti ja avoimesti. Kouluvuosien aikana jotain merkittävää näyttää kuitenkin tapahtuvan, kun lapsesta tulee ilmaisunsa suhteen epävarmempi. Luovuuteen ja itseilmaisuun pyrkiessä voisi ajatella myös opettajan välttävän kovin tarkkoja aiheen rajauksia ja kannustamaan oppilasta vaikkapa valitsemaan aiheitaan omien mielenkiinnonkohteiden mukaisesti. Itseilmaisun korostamisella on kasvatuksessa tietyt hyödyt, jonka ajattelisi rohkaisevan lasta kokeilemaan erilaisia lähestymistapoja taideilmaisussa. Alakoulun puolella

epävarmuus ja itsekritiikki alkavat nostamaan jo enemmän päätään verrattuna varhaisimpiin lasten kehitysvaiheisiin. Toisaalta lapsella on kykyjä spontaaniin itseilmaisuuun, johon kuitenkin aikuisen rohkaisu voi olla hyvin merkittävä seikka. Tällaisessa taidekasvatuskäsityksessä harjoitellaan laajasti teknisiä, hienomotorisia ja muodollisia taitoja samalla tarkkaan havainnointiin tukeutuen, mutta itseilmaisun roolin jäädessä toissijaiseksi.

Varsinaisen mallipiirtämisen ajat tiukasta malliin tuijottamisesta lienevät kuitenkin jo takana-päin, mutta traditio siis elää jokseenkin vahvana etenkin koulussa ja ihmisten arvomaailmassa. Opetuksesta löytyy kuitenkin tilaa havainnoille, jäljittelylle, muodolle, itseilmaisulle ja muita taidekasvatusmalleja korostavilla suunnilla, joista yhdessä syntyy rikas kuvallisen itseilmaisun maailma. Tällainen eklektinen taidekasvatusmalli yhdistelee saumattomasti eri suuntien oppimiskäsityksiä keskenään taitavan pedagogin työväliseenä, jossa oppilaan oman ajattelun, havaintojen ja mielikuvien ilmaisulle löytyy oma tilansa. Opetustyylyssä vaikuttavat molemmat, jäljittelyn ja itseilmaisun traditiot, joilla varmasti onkin paikkansa vielä tämänkin päivän opetuksessa.

Lapsi syntyy maailmaan avoimesti kiinnostuneena ympärillään olevasta, valmiina käyttämään kaikkia aistejaan. Lapsille taiteen tekemiseen heittäytyminen käy luonnostaan aikuisiin verrattuna, jonka olemme huomanneet lasten kanssa työskennellessä. Lapsi uskaltaa kokeilla ennakkoluulottomasti taiteen erilaisia tarjottuja tekniikoita, eikä itsekriittisyys näytä olevan esteenä tekemiselle vielä pienen lapsen kohdalla. Lasten luontainen uteliaisuus ympäröivää kohtaan on liikkeelle paneva voima luovissa ratkaisuissa, mutta aikuisten on osattava vaalia tukemalla tätä ominaisuutta lapsissa. Uteliaisuus kannustaa lasta tekemään havaintoja ja kehittää lapsen aisteja kokonaisvaltaisesti. (Hakkola, Laitinen & Ovaska-Airasmaa, 1991, s.3–12.) Koemmekin tämän erinomaiseksi lähtökohdaksi tutkimuksessammekin, kun taiteellinen työskentely liitetään osaksi myös tunnetaitojen opettelua pienten lasten parissa. Pohdimmekin, voidaanko tunnetaitoja vahvistaa taidetyöskentelyn avulla ja olisiko taidetyöskentely kenties oivallinen apu lasten lisääntyviin käytöshäiriöihin.

Lapsi on syntymästään asti yhteydessä kaikkien aistiensa kautta ympäristöönsä. Harjoittelun avulla voidaan kehittää ajattelua, jossa lapsi oppii vertailemaan eri havaintoja toisiinsa. Tunteet ovat mukana ohjailemassa havaintojenkin tekoa eikä havainnointi ole vain passiivista vastaanottamista, vaan se on itse asiassa koko luovan mielikuvituksen perusta. Havainnointi on siis osa luovaa prosessia, johon tarvitaan aikuisen tukea kannustamaan lasta kokemuksensa

vapaaseen tulkintaan. Tällainen uudenlainen, luova ja rakentava ajattelu rakentuu mielikuvituksen, älyn ja herkän kokemisen perustalle, jonka on mahdollista saavuttaa kaikkien aistien yhtäaikaisella kehittämisellä. Lasta tulee tukea uskomaan omiin aisteihinsa ja luottamaan omaan ainutlaatuihin kokemusmaailmaansa. Aistit ovat mukana ajattelun kehittämisessä, jossa havainnot yhdistyvät toisiinsa ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Aikuisen onkin tärkeää arvostaa lasta oman elämänsä asiantuntijana ja ottaa huomioon hänen mielipiteitään sekä tarjota mahdollisuus uskaltaa luottaa herkkään kokemiseensa ja uskoa omiin aisteihinsa. (Hakkola, Laitinen, Ovaska-Airasmaa, 1991, s.10–12.) Olemme huomanneet pienten lasten kanssa toimiessa, vaikka he tarvitsevat vielä paljon ohjausta kuvallisessa työskentelyssään, voi toisinaan kuitenkin riittää vain aikuisen turvallinen läsnäolo ja läheisyys.

2.2.2 Taiteen tarkastelu lasten kanssa

Kuvan ja sanan yhteys on ilmeinen. Sana voidaan visuaalistaa ja kuva sanallistaa. Visuaalisen materiaalin tuottamisen jälkeen on tärkeää pysähtyä sen äärelle ja tarkastella kuvaa, sekä keskustella sen merkityksistä ja sisällön herättämistä kysymyksistä ja kokemuksista. Kuvan sanallistaminen mahdollistaa käsitteiden ja mielikuvien ymmärtämisen. (Piironen, 2006, s. 23.)

Kuvien muodostama kieli, eli muodot, värit, viivat, mahdollisesti myös äänet, kosketus tai jopa maut ja hajut kommunikoivat omalla kielellään, johon pelkästään sanat eivät aina riitä. Kuvat voivat muodostaa henkilökohtaisia merkityksiä katsojassaan. Kuvan tarkasteluun voidaankin liittää monitaiteisia näkökulmia. (Itkonen, 2011, s. 11.)

Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus tutustua häntä ympäröivään kulttuuriin, oppia kuvan lukutaitoa ja ymmärtää monitasoisia, visuaalisia ilmiöitä jo varhaisessa iässä (Piironen, 2006, s. 24). Lasta voidaan auttaa ymmärtämään taiteen avulla näkymättömän näkyväksi saattamista. Taideteos voi ilmentää esimerkiksi tekijänsä pelkoja ja unelmia symbolisin ilmaisukeinoin. (Piironen, 2006, s. 24.) On kuitenkin huomioitava, millaisia teoksia ja teemoja aikuinen valitsee lasten kanssa tarkasteltaviksi (Rusanen, 2018, s. 48). Lasten kanssa taidetta ja kuvakulttuureita tutkimaan lähtiessä on ohjaajan tunnistettava lasten omat kiinnostuksen kohteet. Jokin yksittäinen aihe tai elementti, esimerkiksi tietty eläin, voi olla punaisena lankana taiteen

tarkastelussa sekä sen tuottamisessa. On oleellista myös huomioida lasten aiemmat kokemukset valitusta aiheesta. (Rusanen, 2018, s. 38.)

Ohjaajan tulee itse suhtautua avoimesti taiteeseen, tunnistaa traditiota ja taiteen tekemisen taustalla ilmeneviä lähtökohtia, jotta hän voi toimia sujuvasti taiteen tarkastelun ohjaajana (Rusanen, 2018, s. 38). Avoimuus taiteen tulkitsemisessa tarkoittaa myös sitä, että lapsikin oppii tunnistamaan sekä arvostamaan eri aikoina ilmenneitä erilaisia taiteen tekemisen tapoja, sekä auttaa tarkastelemaan ja kiinnostumaan myös oman aikansa taiteesta (Rusanen, 2018, s. 48).

Kuvataidekasvatus luo pohjaa lasten museo-, kulttuurikohde- ja näyttelyvierailuille. Tietyn teeman tutkimiseen voi tuoda mukaan myös esimerkiksi retken, jolloin lasten kanssa voidaan havainnoida esimerkiksi katsellen, valokuvaten ja piirtäen. Vierailulle voidaan suunnitella eri ikäryhmiin ja kehitysvaiheisiin soveltuvia tehtäviä. (Rusanen, 2018, s. 38, 40.)

Taidetta varhaiskasvatusiässä olevien lasten kanssa tarkastellessa voidaan huomio kiinnittää esimerkiksi teoksen muotoihin, väreihin, materiaaleihin ja tunteisiin, joita teos herättää katsojassa. Tarkastelun tavoitteiden saavuttamista auttaa esimerkiksi lasten omien töiden tarkastelu taideteoksina. Ohjaajan tulee tukea lasten töiden tarkastelun avointa, kunnioittavaa ja kannustavaa otetta. (Rusanen, 2018, s. 40.)

Lapsella tulisi olla riittävästi mahdollisuuksia taiteen kohtaamiseen. Taiteesta saadut kokemukset voivat olla lapselle hyvin merkityksellisiä, vaikkei niitä osaisi vielä sanallistaa. Lasten avoimuudesta huolimatta heidän on usein haastavaa sanallistaa näkemäänsä, joten lasten tulkinnat ovatkin hyvin usein suppeita. Tämän vuoksi taidetta tulisi tarkastella yhdessä keskustellen. Taide voi auttaa myös sanallistamaan erilaisia tunnetiloja. (Rusanen, 2018, s. 42.) Lasten keinosiivon tulkintaan ja tarkasteluun ovat kuin ajatuksia ja leikkejä, jotka seuraavassa hetkessä muuntautuvat jo joksikin ihan uudeksi merkitykseksi (Rissanen, 2022, s. 189). Lasten kanssa voidaan myös pohtia heidän omia taidekäsitelmiään. Kuvataidekasvatus auttaa löytämään perustelut omalle näkemykselle ja mielipiteelle. (Rusanen, 2018, s. 48.)

Taideteosten tarkastelu luo monia mahdollisuuksia. Kaikkien aistien käyttäminen ja keuhollisuus voivat olla läsnä tarkastelussa. Kehollinen kokemus antaa myös tiedon siitä, miltä teos tuntuu. Synestesiasta puhutaan silloin, kun tietty aistimus muuntautuu tarkastelijan mielessä toiseksi, eli ääni voi muuttua kuvaksi, värit ääniksi ja muodot voivat tuoda mieleen makuja. (Itkonen, 2011, s. 14.) Taiteen tarkastelu voidaan nähdä luovana prosessina, jolloin lopputulos

ei ole välttämättä ennalta arvattavissa. Taideteos voi herättää voimakkaita ja yllättäviäkin reaktioita katsojassaan ja tarkastelua ohjaavalla on tässä tärkeä rooli olla takaamassa kuitenkin turvallinen ilmapiiri. (Itkonen, 2011, s. 84.)

Taiteen tarkasteluun on runsaasti erilaisia sovellettavissa olevia menetelmiä ja keinoja. Lasten kanssa voidaan vieraillla taidenäyttelyissä ja esimerkiksi julkisia taideteoksia voidaan lähteä tutkimaan yhdessä. (Rusanen, 2018, s. 50.) Päivähoidossa olevien lasten kanssa voidaan tutustua julkisten taideteosten lisäksi myös esimerkiksi erilaisiin rakennuksiin. Näiden pohjalta voidaan synnyttää keskustelua ja tehdä myös omaa taidetta. Luontoretkillä voidaan hyödyntää luonnossa saatuja havaintoja ja kokemuksia kuvataidekasvatuksessa. (Pasma, 2006, s. 69, s. 71.)

Taiteen tarkasteluun on kehitelty menetelmiä, joita voidaan hyödyntää myös lasten kanssa. Rusanen (2018) esittelee *keskustelevan kuvan katsomisen menetelmän*, jolloin ohjaajan valitsemaa teosta tutkitaan keskustellen apukysymysten avulla. Menetelmä tukee vuorovaikutuksellista toimintaa ja keskustelun syntymistä ryhmän kesken. *Kuvailutulkkauksen menetelmässä* kuvailaan perusteellisesti tietty teos vain sanallisesti, jonka pohjalta muut visuaalistavat teoksen esimerkiksi piirtämällä. *Kokemuksellinen taiteen vastaanottamisen malli* antaa mahdollisuuden paneutua yhteen teokseen keskittyneesti ja oman kokemusmaailman pohjalta. Menetelmässä tuotetaan myös itse taidetta, mikä linkitetään tarkasteltuun teokseen. *Ikkunoiden avaamisen menetelmässä* kiinnostuksen suuntaaminen tapahtuu ”ikkunoiden” keinoin. *Narratiivinen ikkuna* antaa tarinoita teoksesta, *määrällinen ikkuna* antaa faktoja, *kokemuksellinen ikkuna* antaa mahdollisuuden tarkastelijan omille kokeiluille esimerkiksi saduttamisen avulla. *Esteettinen ikkuna* antaa aistikokemuksia, elämyksiä ja tunteita huomioiden samalla teoksen ilmaisukeinoja. *Taidehistoriallinen tai taidefilosofinen ikkuna* antaa viitekehyksen teoksen sijoittumisesta omaan aikaansa, yhteiskuntaansa ja kulttuuriinsa herättäen keskustelua. (Rusanen, 2018, s. 51–52.)

Aikaisemmin oppimamme asiat vaikuttavat aina myös uuteen. Tutut kokemukset ja ajatukset yhdistyvät uusiin kokemuksiin ja tämä pätee myös taidetta tarkasteltaessa. Kun taidetta tarkastellaan ryhmässä, on oleellista löytää siitä liittymäkohtia tarkastelijoiden omaan arkeen ja kokemusmaailmaan. Tämä luo paremmat mahdollisuudet esimerkiksi keskustelun syntymiseen sekä motivoivaan tarkasteluun. (Itkonen, 2011, s. 84.) Taideteosten yhdistäminen lisäksi

esimerkiksi historiallisiin tapahtumiin ja muihin taiteen alueisiin lisää tarkastelun ulottuvuuksia (Itkonen, 2011, s. 93).

Taideteoksia ja taidekuvia voidaan käyttää opetuksen tukena iästä riippumatta. Taide ei välttämättä ole tällöin varsinainen opiskeltava aihe, vaan esimerkiksi virike tai kommunikoinnin ja oppimisen väline. Taidekasvatukseen sisältyy usein sellaisia alueita, joita muissa tiedonaloissa ei välttämättä käsitellä oppimisen yhteydessä, kuten tunteita, eri aisteja, havaintoja ja kokemuksia. (Itkonen, 2011, s. 93.)

Sirkka-Liisa Pasma (2006) kertoo työryhmänsä kanssa kokemuksistaan taiteen tarkastelusta päivähoitossa olevien lasten kanssa. Rovaniemen taidemuseo on tehnyt yhteistyötä päivähoiton kanssa ja tuloksina on nähty esimerkiksi päivähoiton näkökulmaa ja kasvatustoimintaa tukevat kiertonäyttelyt ja työpajat. Näyttelyissä ovat yhdistyneet sadut, teokset ja lasten oma taide. Teokset ovat herättäneet lapset pohtimaan ja tutkimaan, auttaneet kuvan lukemisen sekä taiteen tarkastelun taitojen kehittämisessä, ja huomion kiinnittämisessä monipuoliseen visuaaliseen ympäristöön. (Pasma, 2006, s. 65–67.)

2.3 Tunneäly, tunnekasvatus ja positiivinen pedagogiikka

Tunneäly on neurologinen valmius tunteiden vastaanottamiseen, ymmärtämiseen sekä käsittelemiseen. Lisäksi tunneäly on taitoa kehittää näitä valmiuksia siten, että kykenee edistämään sekä omaa, että muiden hyvinvointia. Tunneälyyn kuuluu lisäksi taito säädellä ja hallita omia tunnereaktiotaan sekä -prosessejaan. (Köngäs, 2019, s. 36.)

Tunnekasvatus on hyvä yleiskäsite tunneälyn opettamiseen. Tunneälyä ei varsinaisesti voi opettaa, mutta sitä voidaan kyllä kehittää (Köngäs, 2019, s. 178). Kasvattajan on kuitenkin huomioitava ero ohjatun tietoon perustuvan tunneopetuksen, ja arjen keskellä ilmenevien tunneälyä tukevien tunnehetkien välillä. Tunnehetken aikana tietty tunne on juuri silloin ajankohdainen ja lapsi voi olla tunteen vallassa. Tällöin voidaan keskustellen ja ohjaten käsitellä tilannetta ja tunnetta. Jos tunnereaktio on todella hallitseva, eikä lapsi ole vastaanottavainen, tilanteeseen voidaan palata myöhemmin varsinaisen tunneopetuksen parissa. (Köngäs, 2019, s. 184.) Tunneopetuksen arvoa ei välttämättä osata tunnistaa, koska sen merkitys on voinut jäädä ymmärtämättä. Se on kuitenkin tärkeä osa laadukasta kasvatusta. Tunnekasvatus ei vaadi

välttämättä omaa oppiaineen asemaa, vaan sen tulisi tapahtua arkipäivän tilanteissa ja varhaiskasvatuksen vallitsevien toimintamallien kautta. (Köngäs, 2019, s. 180, s. 182.)

Tunneällyn oleelliset kehitysjaksot ajoittuvat varhaislapsuuteen, ja tunneällyn perusteiden ymmärtämiselle ja sisäistämiseksi paras aika onkin alle kouluikäisenä. Tuolloin aivojen plastiisuus edesauttaa uuden tiedon vastaanottamista, testaamista ja juurtumista. (Köngäs, 2019, s. 38, s. 43.) Jo pieni vauva aistii eri tunnetiloja ja tunteisiin liittyviä viestejä, sekä niiden mahdollisia ristiriitaisuuksia. Ristiriitaiset nonverbaaliset viestit vaikeuttavat tunteiden tunnistamista ja havaitsemista. Jos lapsi oppii kohtaamisissa aikuisten kanssa epäaitoja emotionaalisia tilanteita, ei hän itsekään koe hyväksyttäväksi esimerkiksi omien negatiivisten tunteiden ilmaisua. (Köngäs, 2019, s. 45.) Tunteiden ymmärtämisen taito kehittyy taaperoiästä lähtien. Tuolloin lapsi alkaa hahmottaa tekojensa vaikuttavan muihin ihmisiin. Kasvattajille ja erityisesti varhaiskasvatuksessa työskenteleville tunneällyn ja tunnetaitojen ymmärrys ja hallinta on ensiarvoisen tärkeää. (Köngäs, 2019, s. 56.)

Lapset ovat tarkkaavaisia vahvojen tunnetilojen äärellä ja niitä sisältävien tilanteiden tarkastelussa. Lasten koetaan lähtökohtaisesti havaitsevan kekseliäästi tunteita itsensä lisäksi myös vertaisissaan. Tunneällyn lähtökohtana on se, kun havaitsee tunteen syntymisen itsessään. Tämä mahdollistaa kehittymisen ja edelleen tunteiden havaitsemisen muissa ihmisissä. (Köngäs, 2019, s. 44.) Päivähoitoikäisille tunteiden säätely on kuitenkin haastavaa, vaikka ulkoisesti lapsen toiminta voikin joskus näyttäytyä päinvastaisena. Tämän ikäinen lapsi kykenee esimerkiksi tukahduttamaan tunteitaan tai valehtelemaan niistä. Tunteiden säätelyn taito edellyttää, että lapselle on oltu rehellisiä tunteista, jotta hän oppii tunnistamaan niitä. Lapselle on myös sanottu tunteita, jotta niiden oikea nimeäminen onnistuu. Tunteiden syntyyn on suhtauduttu ymmärtäväisesti ja opettaen. Tunteiden ymmärtämisen ja ilmaisemisen hankaluudet voivat olla lapselle riskinä vertaiskulttuuristaan syrjäytymiseen. (Köngäs, 2019, s. 58.) Tunneäly linkittyy vahvasti myös mielenterveyteen. Nykyajan huomattavia mielenterveyden taustalla vaikuttavia tekijöitä ovat tunteiden tunnistamisen taito itsessään ja toisissa, taito tunnistaa tunteiden aiheuttajia, ja tunteiden ennakoinnin ja säätelyn kyky. (Köngäs, 2019, s. 177.)

Lasten itsesäätelyssä voidaan erottaa kolme osaa, eli tunteiden, käyttäytymisen ja kognitiivisen työskentelyn säätely. Itsesäätelyn kehityksen kannalta tärkeitä ovat ympäristö ja lapsen vuorovaikutussuhde ympäristöönsä. Vanhemmilla on siten myös oleellinen rooli lapsen itsesäätelykyvyn kehittämisessä. (Aro, 2012, s. 51–52, s. 57.) Lapsen käyttäytymiseen

vaikuttaa aina palaute. Kehut, myönteinen palaute ja positiivisten tunteiden osoittaminen voivat edesauttaa toivotumpaa käyttäytymistä. (Aro, 2012, s. 57.)

Itsesäätelyn vaikeudet voivat näkyä yli- tai alisäätelynä. Ylisäätely voi ilmetä esimerkiksi jännittyneisyytenä. Alisäätely tulee esiin taas tunteenpurkauksina ja aggression sekä impulsiivisena toimintana. Esimerkiksi alisäätely käsitetään häiriöksi, kun käyttäytyminen on jatkunut toistuvasti pidemmän aikaa. (Aro, 2012, 59–61.)

Positiivisen psykologian avulla voidaan vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen ja tukea häntä haastavissa tilanteissa. Positiivinen psykologia tutkii ajattelun ja käyttäytymisen ilmiöitä. Se pyrkii löytämään jokaisesta yksilöstä hänen vahvuutensa ja hyvät puolensa, joiden avulla sekä yksilön itsensä, että yhteisön hyvinvointi kehittyy. (Uusitalo-Malmivaara, 2014, s. 19.) Positiivisessa pedagogiikassa pyritään keskittymään hyvää oloa tuottaviin elementteihin, muttei kuitenkaan unohdeta vastoinkäymisiä yksilön elämässä. Näkemyksen mukaan vaikeudet voivat kasvattaa ja eheyttää. (Kumpulainen, Mikkola, Rajala, Hilppö & Lipponen, 2014, s. 228.)

Positiivinen pedagogiikka korostaa sosiokulttuurista näkökulmaa ja painottaa oppimisessa ja kehityksessä emotionaalista, sosiaalista sekä kulttuurista ulottuvuutta. Sen mukaan lapsen hyvinvointi ja oppiminen mahdollistavat tunteiden ilmaisun ja itsensä toteuttamisen, sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutuksen merkityksineen. Yhteisöllisyyttä pidetään myös tärkeänä osana, jolloin erityisesti vuorovaikutuksen merkitys korostuu entisestään. (Kumpulainen, Mikkola, Rajala, Hilppö & Lipponen, 2014, s. 227.)

Positiivisen pedagogiikan toteuttamisen periaatteet käytännön työssä sisältävät lapsen kannustamista omien tunteiden ja vahvuuksien sekä elämäkokemustensa havainnointiin ja tunnistamiseen. Lasta myös kannustetaan dokumentoimaan tunteitaan ja kokemuksiaan, jolloin hänelle mahdollistetaan aktiivisen toimijan rooli. Lapselle annetaan myös tilaisuus jakaa omat elämäkokemuksensa ja luodaan mahdollisuus yhteiseen merkityksenantoon. (Kumpulainen, Mikkola, Rajala, Hilppö & Lipponen, 2014, s. 231–232.)

Tunneälyä ja tunteisiin liittyvää perusosaamista voidaan harjoitella lasten kanssa eri tavoin. Esimerkiksi musiikista saatava tuntemus, tai erilaisten ilmeiden yhdistäminen tunnetilaan esimerkiksi kuvaa, lelua tai nukketheateria apuna käyttäen auttavat hahmottamaan erilaisten tunteiden tunnistamista. (Köngäs, 2019, s. 61.) Taideteoksissa ja taidekuvissa esiintyvien hahmojen, värien ja tunnelmien kautta voidaan myös tutustua tunteisiin. Omia tunteita voidaan peilata

taideteosten kautta, ja teosten avulla opitaan myös sanoittamaan tunteita ja kertomaan niistä tarkemmin.

Tunnetko? -kirja (1991) kokoaa lapsille suunnattuja tutkimusmatkoja Ateneumin taidekokoelmiin. Tutkimusmatkat voi toteuttaa kirjan avulla, jos kyseisten taideteosten äärelle ei fyysisesti pääse. Tutkimusmatkoilla voidaan tarkastella taideteoksia, ja niissä ilmeneviä ja niiden herättämiä tunteita. Matkat on nimetty Iloisten kuvien reitiksi, Surujen reitiksi, Yksinäisten reitiksi, Toveruuden reitiksi sekä Huolenpidon poluksi. Kirjan avulla tutustutaan eri aihepiirien taideteoksiin kuvin ja sanoin. Teksti johdattelee lapset esimerkiksi havainnoimaan, kuinka ilo tai suru näkyy taidekuvissa, kuinka taideteos ilmentää yksinäisyyttä tai ystävyyttä, ja millaista ääntä teos voisi esittää. Onko taideteos hiljainen, vai ilmentääkö jokin maalaus vaikkapa kovaäänistä melua? (Levanto, 1991, s. 4–5.)

Tunneäly on siis kykyä havaita tunteita monitahoisesti. Ennen, kuin voi havaita tunteita toisissa, täytyy ne osata havaita itsessään. Lapsi voi tunnistaa toisen kokeman tunteen esimerkiksi sanoista, eleistä, ilmeistä ja äänestä, tai hän voi tunnistaa vaikkapa taideteoksen, sadun tai musiikin herättämän tunteen. Tällaiset taidot takaavat myös onnistuneet sosiaaliset kontaktit yksilön elämässä. (Köngäs, 2018, s. 125.)

Tunteita voi olla hankala sanoittaa, joten visuaalisuus ja tämän yhteydessä symbolisuus voivat luoda mahdollisuuden erilaisten kokemusten ja tunteiden käsittelyyn helpommin (Kumpulainen, Mikkola, Rajala, Hilppö & Lipponen, 2014, s. 232). Tässä nähdään selvä yhteys kuvataiteeseen ja kuvataiteen opetukseen. Tunteiden ilmaisussa ja tunnekasvatuksessa voidaankin hyödyntää taiteen eri muotoja monipuolisesti.

2.3.1 Monitaiteisuus tukee tunnetaitoja

Taide tarjoaa tekijälleen yhden kommunikaation tuoda esille omaa ajatteluaan ja sisäistä maailmaa sanattomasti kuvien ja maalausten kautta. Tällöin voi työskennellessään huomata koskettavansa jotain sellaista, jota on joskus vaikea pukea sanoiksi ja toisaalta siihen ei välttämättä aina ole tarvettakaan. Oman kuvailmaisunsa kautta ihminen tuo esille syvimpiä ajatuksiaan, ja näin ollen taide on myös erinomainen väline tunneilmaisun harjoitteluun. Taiteellinen toiminta on hyvin kokonaisvaltaista ja erilaisia tunnekokemuksia voi lähestyä taiteen kautta helposti. Emotionaalinen vastaanottokyky vahvistuu ja lisäksi lapsen empatiakyky kasvaa

taidetyöskentelyn kautta. Tämä puolestaan kasvattaa lapsessa herkkyyttä ja vastuuntuntoa muita ihmisiä ja ympäröivää maailmaa kohtaan. Taiteellisen työskentelyn kautta lapselle tarjoutuu luontainen tapa tutustua itseensä ja tuoda esille tunteitaan ja ajatuksiaan. Lisäksi taiteellisesti työskenneltäessä lapselle tarjoutuu tilaisuus harjoitella itsenäistä päätöksentekoa ja opetella ratkaisemaan kuvalliseen ilmaisuun liittyviä ongelmia, jonka kautta itsetunto ja rohkeus saavat erinomaisen kasvualustan. (Hakkola, Laitinen, Ovaska-Airasmaa, 1991, s. 3–12.)

Taiteen tohtori Mimmu Rankanen tuo esille artikkelissaan ”Tunnetaitojen harjaantumisen ja näkökulmien ottamisen taide,” kuinka lapsuudessa opitut tunnetaidot edesauttavat parempiin tunteiden säätelytaitoihin aikuisena. Hänen mielestään taidekasvatuksen avulla voimme luontevasti työskennellä juuri tunteiden ja motivaation alueilla. Rankasen mukaan kehollisen eläytymisen avulla toisen ihmisen kokemus voidaan sisäistää tiedostamattomasti, mutta kokemuksesta voi myöhemmin tulla ymmärretty ja tiedostettua toimintaa. Kaikki varhaiset kokemuksemme vaikuttavat myöhemmin tapaamme reagoida ympäristöön ja rakentaa pohjaa oman minäkuvan syntymiselle. Lapsen yhteistyötaidot ja kyky ymmärtää toisen ihmisen näkökulmaa kehittyvät vuorovaikutustilanteissa aivan kehityskaaren alkumetreiltä lähtien, kun vauva viestii ja kommunikoi hoitajansa kanssa. Vuorovaikutus monimutkaistuu ajan myötä, ja lapsi alkaa oppimaan myös ryhmässä toimimisen periaatteita. Tämän voi huomata jo alakoululaisten kohdalla, kuinka he saattavat rikkoa koulun järjestyssääntöjä ja hakea tätä kautta kaveripiiriin hyväksyntää. Hyväksytyksi tulemisen tarve näyttäisi olevan niin suuri, että sitä tavoitellaan välillä keinoja kaihtamatta. Rankasen mukaan voimakas yhteenkuuluvuudentunne ryhmässä edesauttaa itsetunnon kehitystä, mutta ryhmäpaine voi ajaa myös oppilaan tai lapsen huonoihin valintoihin ja negatiivisten ilmiöiden pariin. (Rankanen, n.d. Tunnetaitojen harjaantumisen ja näkökulmien ottamisen taide. <https://mediataidekasvattaa.fi/oppimateriaalit/milta-tuntuu/artikkeli-mimmu-rankanen-tunnetaitojen-harjaantumisen-ja-na%CC%88ko%CC%88kulmien-ottamisen-taide/>.)

Alakoulun puolella jo opintien alkutaipaleella voi huomata, että lapsilla on puutteelliset taidot käsitellä omia tunteitaan. He eivät välttämättä tiedosta millaisia tunteita on olemassa, tai he eivät osaa nimetä ja tunnistaa näitä tunteita itsessään ja toisissa. Konfliktitilanteissa onkin usein voinut aistia lapsen hämmennyksen negatiiviseksi mielletyn tunteen edessä. Lasta usein turhauttaa itseäänkin puutteellinen taito käsitellä näitä hankalia tunteita, joihin tarvitsisi aikuisen mallia ja ohjausta siitä, ettei mikään tunne itsessään ole väärä tai kielletty. Luova ilmaisu tarjoaa lapselle turvallisen tavan ilmaista itseään, purkaa impulssejaan ja käsitellä tunteitaan,

jonka kautta suhde ympäröivän maailman kanssa saa hyvän kasvualustan. Mimmu Rankanen tuo esille, että lasten tunnetaitojen opettelu ryhmässä taiteentekemisen yhteydessä, voisikin olla prosessin tärkein tavoite valmiiden taideteosten sijaan. Lapsi ymmärtää paremmin miltä tunteet tuntuvat omassa kehossa tai miten niitä näytetään ulospäin, kun kuvataan esimerkiksi toisten tai oman kehon tuntemuksia visuaalisesti ja sanallisesti. (Rankanen, n.d. Tunnetaitojen harjaantumisen ja näkökulmien ottamisen taide. <https://mediataidekasvattaa.fi/oppimateriaalit/milta-tuntuu/artikkeli-mimmu-rankanen-tunnetaitojen-harjaantumisen-ja-na%CC%88ko%CC%88kulmien-ottamisen-taide/>.) Turvallista voi olla myös eläytyminen johonkin toiseen rooliin, jolloin tunteiden kirjo on helpompi kohdata. Draaman kautta lapsi voi turvallisesti kokeilla ja oppia tuntevatko kaikki samalla tavalla tai seuraako vaikkapa samoista tunteista aina samanlainen reaktio. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki, 2014, s. 30.)

On huomattavaa, että tunnetaitoja tulisi harjoitella sekä käsitellä jo varhaislapsuudessa, ennen kouluikäkin. Voimme lisäksi todeta, että taiteen avulla lapsi saa uusia työkaluja tunteiden ilmaisuun ja käsittelyyn. Taiteen kautta tarjoutuu mahdollisuus tunteiden ja kokemusten esille tuontiin ja käsittelyyn, joka voi auttaa lasta itseäänkin ymmärtämään tilannettaan paremmin. Tärkeää ei ole vain taiteellinen tuotos, vaan lapsi voi koko taiteellisen prosessin aikana jäsentää maailmaa ja itseään työskentelyprosessin kautta, jossa taide on merkittävä apuväline. Ryhmässä toteutettuna taidetyöskentely voi vahvistaa ryhmäytymistä, ja mahdollistaa ymmärtämään muiden ryhmäläisten tunteita sekä kokemuksia. Pienten lasten kohdalla heille luontainen havaitsemisen herkkyyks ja kokonaisvaltainen oleminen näkyy erityisenä suhteena ympäröivään todellisuuteen. Lapsen aistien vastaanottokyky onkin herkempi aikuisiin verrattuna. Aistienvälisyys tukee toisiaan, joten kuvataiteelliseen työskentelyyn on luontevaa yhdistää myös esimerkiksi kuulo-, haju- ja tuntoaistikokemukset. Aistien välinen yhteys vaikuttaa myös myöhemmin lapsen kehitykseen ja luo perustaa taiteiden ymmärtämiselle, joiden varaan rakentuvat lapsen kulttuuriset arvostukset ja myöhemmät taidemielitymykset. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki, 2014, s. 28.)

Taide tunnetaitoja vahvistavana tekijänä mahdollistaa leikillisyyden ja eläytymisen tunteiden maailmaan. Leikillisuus tukee mielikuvitusta ja sillä onkin suoraan yhteys rikkaaseen kuvalliseen ilmaisuun. Kuvallisin keinoin on mahdollista käsitellä samankaltaisia asioita kuin leikin kautta. Käytännössä tunnetaitojen opettelu ei tarvitse olla kovin monimutkaista, vaan lasten kanssa toimiessa voidaan esimerkiksi tunnistaa ja tarkastella erilaisia tunteita leikillisen ja kuvallisen toiminnan yhdistelmässä, jonka pohjalta tehdään vaikkapa omat maalaukset

ilmentämään jotain tiettyä tunnetta tai tapahtumaa. Draamaleikin kautta voidaan harjoitella ottamaan erilaisia rooleja ja kokeilla näytellä erilaisia tunteita, johon voi helposti yhdistää vaikkapa musiikkia ja kuvallista tekemistä. Tarinankerrontaa voi käyttää kuvallisen ilmaisun pohjana, jolloin lapsi pääsee helpommin eläytymään hahmoihin ja sadun avulla käsiteltyihin tunteisiin. Taiteelliseen tekeminen lasten kanssa onnistuu hyvin leikillisyyden kautta, jossa yhdistellään eri taidemuotoja sulavasti toisiinsa luoden samalla moniaistinen oppimistilanne. (Hakola, Laitinen, Ovaska-Airasmaa, 1991, s. 13.)

Mimmu Rankanen toteaa tunnetaitojen oppimisen ja taiteen tekemisen olevan sellaisia taitoja, joita oppii vain tekemällä ja kartuttamalla omaa kokemustaan. Oppimiseen liittyy sen tosiasian hyväksyminen, ettei aina voi myöskään heti osata kaikkea vaan matkan varrelle mahtuu myös epäonnistumisen hetkiä, jolloin kysytään kykyä sietää negatiivisia tunteita osana oppimisprosessia. (Rankanen, n.d. Tunnetaitojen harjaantumisen ja näkökulmien ottamisen taide. <https://mediataidekasvattaa.fi/oppimateriaalit/milta-tuntuu/artikkeli-mimmu-rankanen-tunnetaitojen-harjaantumisen-ja-na%CC%88ko%CC%88kulmien-ottamisen-taide/>.) Näemmekin taiteen erinomaisena välineenä kasvulle ja tällaiselle viipyilevälle prosessille, jossa tunteiden käsittelyyn jää runsaasti aikaa ja tilaa. Taiteellinen työstäminen laittaa tekijänsä likoon parhaimmillaan kokonaisvaltaisesti tehden tunneilmaisun konkreettisesti väriksi, viivaksi, liikkeeksi, rytmiksi, sommitteluksi, ääneksi ja monipuoliseksi taiteeksi, jossa eri aistit pääsevät töihin luomalla havaintojaan ympärillä olevastaan. Lapselle annetaan mahdollisuus saattaa vaikeasti käsiteltävä tunne kuvalliseksi, jolloin se ei jää välttämättä niin helposti vaivaamaan mieltä ja käyttäytymistä. Taiteen avulla tunteen voi pukea nähtävään muotoon taiteen eri tekniikoita hyödyntäen, jolloin tunteiden kirjokin on helpommin tunnistettavissa ja käsiteltävissä. Taiteellinen toiminta palkitsee monin tavoin tekijää itseään saaden aikaan esteettisen mielihyvän kokemuksia, joten se on varsin mielekäs tapa ja tärkeä osa lasten tunnetaitokasvatuksessa.

Taiteiden välinen työskentely osana kuvataidekasvatusta hellii useita eri aistin alueita ja aktivoi lasta kokonaisvaltaisesti. Julkisuudessa on ollut paljon keskustelua lasten lisääntyvistä käyttäytymishäiriöistä ja siitä, kuinka tunnetaitojen opettelua tulisi harjoitella mahdollisimman varhaisessa kehityskaaren vaiheessa. Tulokset ovat sitä paremmat, mitä varhaisemmin esimerkiksi käytösoirehdintaan löydetään sopivia menetelmiä, joiden avulla lapsen tunteiden tunnistaminen ja ilmaisu helpottuvat. Kuvataidekasvatuksen yhdistäminen osaksi tunnetaitoja vahvistavia työmenetelmiä avaavat uudenlaisia mahdollisuuksia lasten vuorovaikutustaitojen harjoittelulle

jo varhaisista ikävuosista lähtien. Taidemuodot hoitavat ja parantavat, mutta taide on myös itsessään erinomainen ilmaisun väline, jonka kautta omaa sisintään voi tuoda esille.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Taideperustainen toimintatutkimus etenee sykleittäin

Tässä luvussa tarkastellaan yleisesti taideperustaisen toimintatutkimuksen metodia, sekä esitellään tutkimuksemme syklinen eteneminen pääpiirteittäin. Tutkimuksemme eri vaiheisiin, aineistoihin ja analyyseihin pureudutaan tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

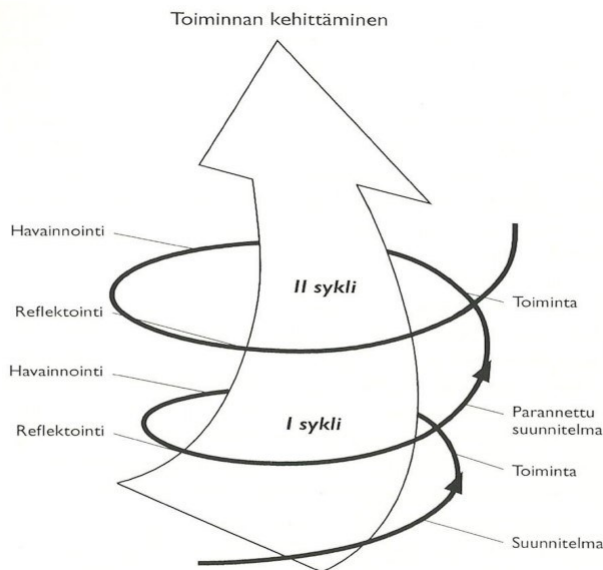
Taideperustainen toimintatutkimus on syntynyt Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Tutkimusmenetelmä pyrkii tuottamaan käytännön muutoksia sekä uutta osaamista, tietoa ja ymmärrystä. Taideperustainen toimintatutkimus seuraa toimintatutkimuksen, taiteellisen tutkimuksen ja taideperustaisen tutkimuksen jalanjalkia. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 40.)

Kuvataidekasvatuksen tutkimuksissa tavoitellaan usein muutosta ja kehitetään toimintaa, jotta lopputuloksena syntyisi yhä tehokkaampia koulutus- tai työmenetelmiä, sekä vastauksia tutkimuksen kautta ilmenneisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin ja haasteisiin. Ratkaisukeskeisyys onkin taideperustaisen toimintatutkimuksen pääpiirre. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 39.) Tutkimuksemme tavoitteena oli kehittää perhepäivähoidon kuvataidekasvatusta sekä tuoda keinoja tunnetaitojen vahvistamiseen taiteen avulla. Taideperustaisen toimintatutkimuksen menetelmä tarjoaa mahdollisuuden toiminnan kehittämiseen yhteistyössä.

Taideperustainen toimintatutkimus voidaan jakaa kahteen sovellutukseen: prosessiin tai tuotantoon painottuvaan. Prosessikeskeisessä tutkimuksessa kehitetään yhteistyössä esimerkiksi taidetoimintaa, tai organisaation toimintatapoja taidetoiminnan avulla. Tutkimuksessa mukana olleiden identiteetin vahvistaminen, voimaantuminen, uuden oppiminen sekä hyvinvoinnin ja toimintakyvyn lisääminen voivat olla tutkimuksen osatavoitteina. Pyrkimyksenä voi olla myös uusien toimintatapojen kehittäminen tai vanhojen uudistaminen ja soveltaminen. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 48.) Tutkimuksemme kääntyy vahvasti prosessiin painottuvaan taideperustaiseen toimintatutkimukseen. Tällöin työstämme ja kehitämme asiantuntijaryhmäksi muodostuneen perhepäivähoitajien ryhmän kanssa uusia sovellettuja toimintatapoja taidetoimintaan, sekä sen yhdistämiseksi tunnetaitojen opetteluun sujuvasti arjen keskellä.

Taideperustainen toimintatutkimus on läheinen erityisesti toimintatutkimuksen kanssa (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 42). Toimintatutkimuksessa keskeistä on asioiden muuttaminen ja kehittäminen entistä toimivammaksi kokonaisuudeksi syklisesti edeten (Anttila, 2006, s. 440).

Muihin tutkijoihin vedoten Anttila muotoilee tutkimuksen etenemisen suunnittelun, toiminnan, havainnon ja reflektion syklien kautta ilmeneväksi toiminnaksi (Anttila, 2006, s.444). Toimintatutkimuksen avulla kehitetään uusia taitoja, tai täysin uusi lähestymistapa tiettyyn asiaan, kuitenkin pyrkien samalla toimintojen jatkuvaan uudelleen arviointiin. (Kuvio 1). Tällöin tutkimus ei tarkastele vain sitä, kuinka asiat ovat, vaan pyrkii jatkuvaan uudella tavalla ymmärrettyyn prosessiin ja siihen, miten asioiden tulisi olla. Se on siis toimintaa ja tutkimusta yhtä aikaa, joka samanaikaisesti lisää ymmärrystä muutosta kohtaan. (Anttila, 2006, s. 440.) Toimintatutkimuksessa keskitytään usein sosiaaliseen toimintaan sekä vuorovaikutukseen ja tutkimuksen avulla voidaan kehittää, suunnitella ja kokeilla uudenlaisia toiminnan tapoja. (Heikkinen, 2006, s. 16–17.) Toimintatutkimukselle ominaiset piirteet pätevät myös taideperustaiseen toimintatutkimukseen, jossa lisäksi hyödynnetään taiteen toimintatapoja, käytäntöjä ja tarkoituksia (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 42).

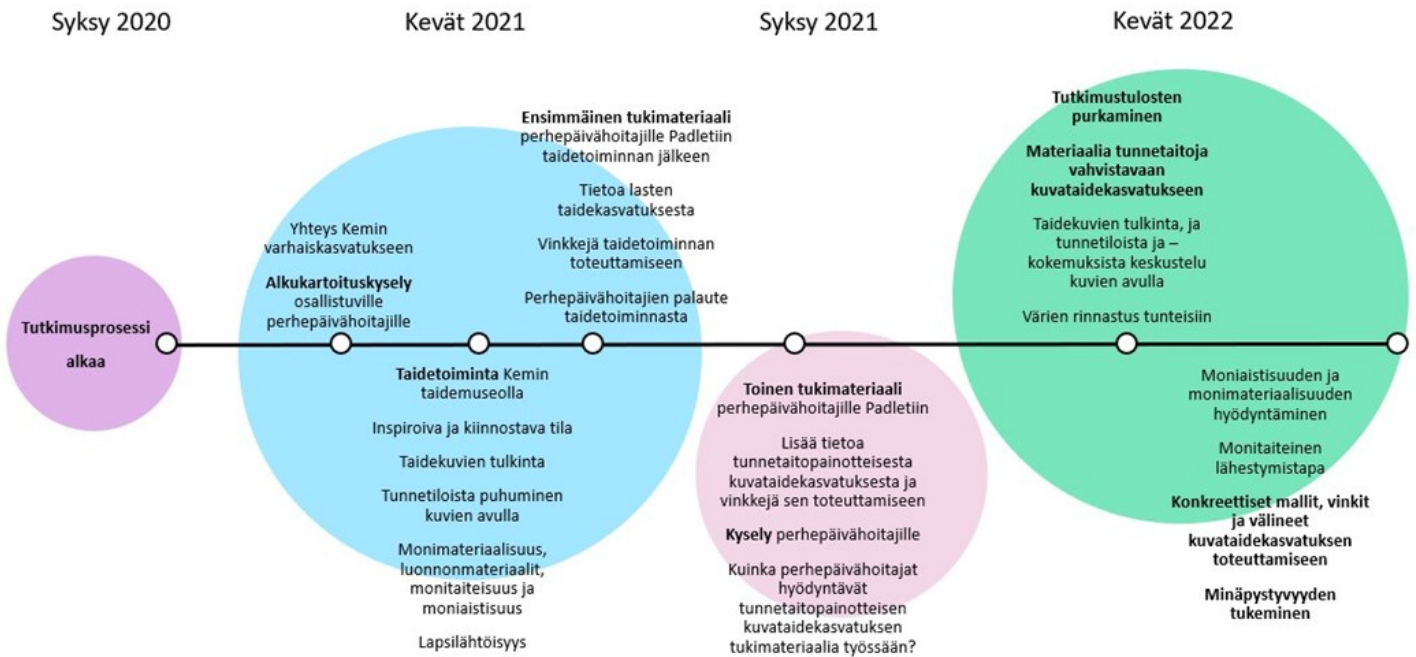
Kuvio 1. Toimintatutkimuksen spiraali teoksesta Heikkinen, H. L. T., Rovio, E., & Syrjälä, L. (2006). (toim.). Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat (s. 81).

Tutkivan toiminnan aluksi tehdään selväksi mihin toiminnalla on tarkoitus tähdätä, jotta toimintaa suuntaavat tutkimuskysymykset hahmottuvat selkeämmin. Tutkimuksemme asettui

tutkimusparadigmojen nelikentässä objektiiviskäytännölliseen tutkimuskenttään, jossa korostuu tekemällä tutkiminen ja yhteisöllisyyden merkitys. (Anttila, 2006, s. 473.)

Toimintatutkimuksessa toimitaan yhdessä toimintaympäristön tavoitteita ja ongelmia kartoittaen, jossa tutkijalla on kuitenkin oltava tarkkaan tiedostettava roolinsa (Anttila, 2006, s. 440). Tutkimuksessamme korostuivat yhdessä tekeminen ja jokaisen osallistujan vaikutus tutkimuksen kulkuun, joka vaatii herkkää vaistoa ja tilannetajua toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa, reflektoinnissa ja ohjaamisessa. Tutkijana olimme toiminnan keskiössä aktiivisina toimijoina prosessin jokaisessa vaiheessa tarvittaessa ohjaten osallistujien toimintaa oikeaan suuntaan. Tilanteiden havainnointi on helpompaa ja monimuotoisempaa, kun tutkimusta tehdään yhdessä. Reflektiivisyys on olennainen osa toimintatutkimuksen luonnetta, jossa jatkuvan tarkastelun kohteena ovat käytetyt toimintatavat ja jokainen osallistuja. Tämä saa tarkastelemaan toimintasuunnitelman pätevyyttä, herättelee kriittisyyteen ja saa pohtimaan tutkimuksessa käytettyjä menetelmiä. (Anttila, 2006, s.441.) Tärkeää on siis huomata, ettei tämän tyyppinen tutkimus synny yksin, vaan on tärkeää ottaa vuoropuheluun mukaan myös tutkimukseen osallistuvat ja antaa heidän äänensä kuulua prosessin eri vaiheissa.

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa toiminnassa mukana olevat osallistujat ovat aktiivinen osa kehittämistyötä tutkimusprosessin eri vaiheissa, eli tutkimusmetodillemme ominaisissa sykleissä. Kuviossa 2 konkretisoituu koko taideperustaisen toimintatutkimuksemme kehityskaari. Ensimmäisessä syklissä syksyllä 2020 sekä keväällä 2021 perehdyimme tutkimuksemme aiheeseen ja ilmiöön tehden erilaista taustatyötä, sekä kartoittamalla tilannetta. Kartoitimme avoimen kyselyn muodossa alueemme perhepäivähoitajien tämänhetkistä tilannetta ja tutkimustarvetta perhepäivähoitajien kokemusten perusteella. (Liite 3.) Kyselyn avulla kartoitimme asiantuntijaryhmältämme, millaista kuvataidekasvatusta perhepäivähoidossa on ollut tarjolla, ja onko tunteita harjoiteltu kasvatus- ja hoitotilanteiden aikana. Selvitimme myös, onko tunteita harjoiteltu esimerkiksi taidekuvia apuna käyttäen.

Kuvio 2. Aikajana taideperustaisen toimintatutkimuksemme etenemisestä.

Kyselyn vastaukset purettiin ja analysoitiin teemoittelun avulla, ja saatujen vastausten pohjalta etenimme seuraavaan sykliin kohti taidetyöpajaamme, joka oli suunnattu kolmelle perhepäivähoidon lapsiryhmälle. Loppukevällä 2021 järjestettyyn taidetyöpajaan osallistui 3 perhepäivähoitajaa sekä 11 lasta. Osallistuneiden lasten ikäjakauma oli perhepäivähoidolle ominaisesti hyvin laaja. Nuorimmat osallistuneet lapset olivat noin yhden vuoden ikäisiä, kun taas vanhimmat olivat jo kouluiän kynnyksellä.

Taidetyöpajan paikaksi valikoitui Kemijokien taidemuseo muun muassa ympäristönsä ja näyttelynsä puolesta. Halusimme, että perhepäivähoitajat lapsiryhmineen pääsisivät tutustumaan monipuolisemmin taiteeseen taidemuseoympäristössä. Taidetyöpajaa varten järjestimme Kemijokien taidemuseon tilaan erilaisia tehtäviä sisältävän seikkailukierroksen käyttäen hyödyksi taidemuseon taideteosten antia osana tunnetaitojen harjoittelua. Tehtävät suunniteltiin sisältämään moniaistisia ja monitaiteisia lähtökohtia, joissa pyrittiin hyödyntämään esimerkiksi lähiluonnon tarjoamia materiaaleja taidekasvatuksen toteutuksessa. Ilmaiset materiaalit ovat varsinkin perhepäivähoitajille tärkeitä resurssien ollessa rajalliset, ja toisaalta luonnonmateriaalit tarjoavat myös ympäristöystävällisempiä menetelmiä taiteen tekemisen kentälle. Taidemuseon

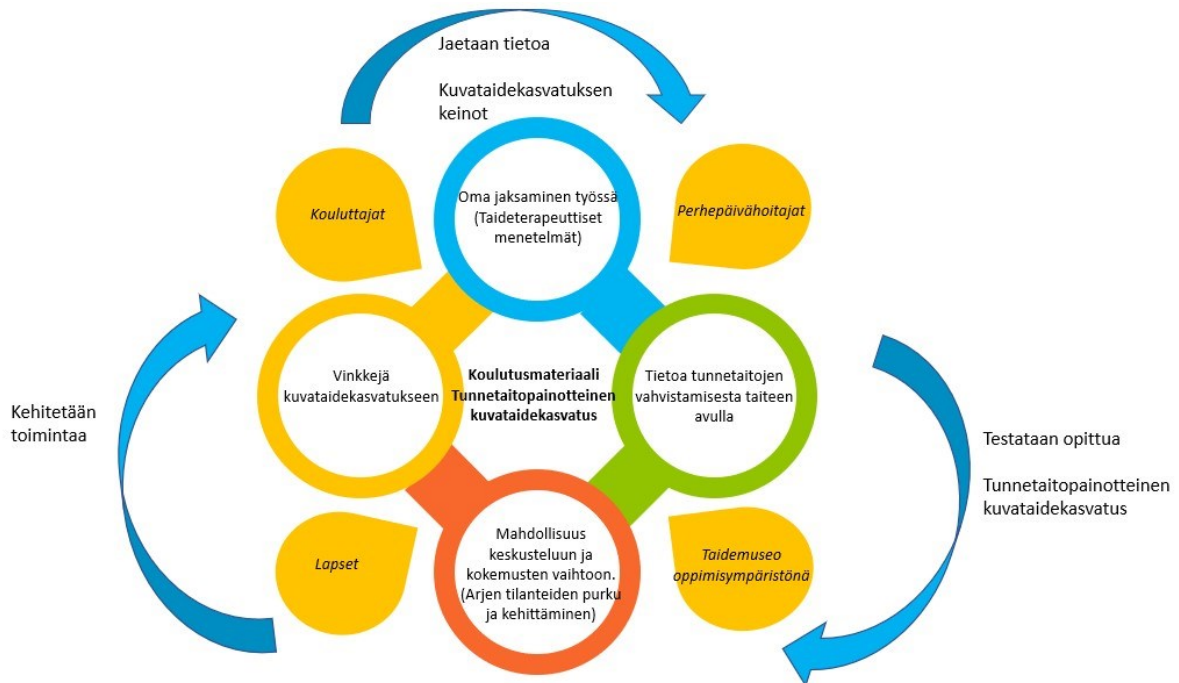
toimintaa suunnitellessamme, ja eri taidemateriaaleja valitessamme, keskityimme erityisesti valitsemaan eri aisteja avaavia taiteellisia toimintoja. Hyödynsimme taidemuseon tehtäväpisteissä laajasti myös eri taiteen muotoja.

Taidetyöpajassa toiminnan yhteydessä kerättyä tutkimusaineistoa analysoitiin, tarkasteltiin ja refleктоitiin teoriaan pohjaten syklin seuraavassa vaiheessa. (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 45–47.) Taidetoiminnan jälkeen koostimme perhepäivähoitajille internettiin Padlet-alustalle tiivistelmän taidepajan tapahtumista ja perustelimme siihen liittyviä valintojamme tarkemmin. Lisäksi muun muassa annoimme vinkkejä taiteellisen toiminnan toteutukseen ja pyysimme myös perhepäivähoitajilta palautetta taidetyöpajasta.

Tämän jälkeen toteutimme syksyllä 2021 aikaisempaa toimintaamme refleктоivan, toisen tukimateriaalin perhepäivähoitajille. Teimme perhepäivähoitajille uuden koosteen Padlet-seinälle, jossa kävimme vielä läpi aikaisempaa taidetyöpajaamme, sekä kertosimme lisäksi lasten tunnetaitoja vahvistavia, kuvataidekasvatuksellisia pääkohtia, joita perhepäivähoitajat voivat soveltaa jatkossakin osaksi omaa työympäristöään ja siinä tapahtuvia arjen tilanteita. Kooste sisälsi muun materiaalin lisäksi myös uuden avoimen kyselyn perhepäivähoitajille. (Liite 4.) Kyselyn tarkoituksena oli selvittää tilanne sen jälkeen, kun taidepajamme on ohi, ja pajan sekä Padlet-materiaalimme sisältämät vinkit ja tieto kuvataidekasvatuksesta ja tunnetaitojen vahvistamisesta ovat vaikuttaneet perhepäivähoitajien arkeen ja toiminnan suunnitteluun. Toivoimme tukimateriaalimme rohkaisevan kuvataidetyöskentelyn eteenpäin viemiseen ja kehittämiseen omassa työssä. Kuviossa 1 näkyvää toimintatutkimuksen spiraalia mukaillen myös meidän tutkimuksemme syklinen eteneminen pyrki toiminnan, refleктоinnin ja kehittämisen syklien kautta yhä parempaan ja kehittyneempään lopputulokseen. Tarkoituksenamme oli edelleen kehittää toimintaa syklisesti edeten kohti tarkoituksenmukaisempaa päämäärää palvelemaan kohderyhmäämme mahdollisimman hyvin.

Kokonaisuudessaan koulutusmateriaalimme, joka sisälsi sekä taidetoiminnan, että tukimateriaalin, tavoitteena oli siis jakaa oivalluksia tunnetaitoja vahvistavasta kuvataidekasvatuksesta sekä tarjota käytännön toimintatapoja perhepäivähoitajien työhön. Kokonaisuudessa korostuvat myös työssäjaksamisen näkökulmat ja mahdollisuus keskusteluun ja kokemusten vaihtoon. Syklisen toiminnan ajatuksena on yhä uudelleen muotoutuva ja kehittyvä taiteellinen tekeminen, jonka aikana kehitetään toimintaa, jaetaan tietoa ja testataan opittua. Perhepäivähoitajat, lapset ja kouluttajat ovat keskeisenä osana itse toiminnan ytimessä, mutta kokonaisuudessa

huomiota on syytä kiinnittää myös sinne, missä toiminta tapahtuu. Taidemuseo toimintaympäristönä tarjoaakin erinomaiset puitteet tunnetaitoja vahvistavalle kuvataidekasvatukselle. (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Taideperustaisen toimintatutkimuksemme ytimessä on syklinen toimijuus.

3.2 Laadullisen tutkimuksen aineistot ja analyysit

Laadullisessa tutkimuksessa, joka on usein hyvin reflektiivistä, tavoitteena on, että tutkittavaa ilmiötä ymmärretään, selitetään ja tulkitaan. Ilmiötä pyritään usein myös soveltamaan. (Anttila, 2006, s. 275–276.) Kyselyt, haastattelut, havainnoinnit, muistiinpanot sekä esimerkiksi kuva- ja äänimateriaalit voivat olla laadullisen tutkimuksen aineistoja. Useiden erilaisten aineistojen ja menetelmien käyttäminen tutkimuksessa kutsutaan triangulaatioksi. (Eskola & Suoranta, 2003, s. 15, s. 68.)

Triangulaation eli monimenetelmällisen aineistonkeruun tavoitteena on siis koota aineistoa samasta lähteestä useiden eri menetelmien avulla ja niitä yhdistellen (Anttila, 2006, s. 277). Tutkimuksessamme hyödynsimme eri aineistonkeruumenetelmiä, kuten perhepäivähoitajille suunnattuja kyselyitä sekä omia muistiinpanojamme ja havainnointiamme toteuttamassamme

taidepajassa. Laadulliselle tutkimukselle ominaisesti aineistoa kerätään yhtäaikaisesti eri menetelmiä hyödyntäen useiden eri vaiheiden ajan. Tästä johtuen analysointi on vahvasti läsnä koko tutkimusprosessin ajan. (Puusa, 2020, s. 146.) Tutkimuksessamme toteutui menetelmätriangulaation lisäksi myös tutkijatriangulaatio, koska työskentelimme tutkijaparina. (Huovinen & Rovio, 2006, s. 103).

Havainnoimalla saadaan suoraa ja välitöntä informaatiota toiminnasta ja esimerkiksi käyttäytymisestä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, s. 213). Taidetoimintamme havainnointi olikin ensiarvoisen tärkeä aineistonkeruumenetelmä, koska tällöin saimme tutkimuksemme kannalta oleellista aineistoa konkreettisesti tapahtuvasta, moniaistisesta tunnetaitopainotteisesta kuvataidekasvatuksesta. Havainnointi tutkimustilanteessa vaatii tarkkuutta ja järjestelmällisyyttä. Osallistuvassa aktiivisessa havainnoinnissa tutkija on aktiivisesti ja fyysisesti läsnä vaikuttaen tutkittavaan ilmiöön. Tutkija voi esimerkiksi ohjata ja järjestää ryhmän toimintaa. (Anttila, 2006, s. 190, s. 192.) Tutkijan ja ohjaajan roolin sovittaminen vaatii järjestelmällisyyttä ja keskittymistä.

Osallistuva havainnointi muotoutuu vapaasti tilanteen mukaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, s. 214). Tässä havainnoinnin lajeissa kommunikaatio ei käsitä pelkästään verbaalista kanssakäymistä, vaan se sisältää lisäksi eleet ja ilmeet, kehon kielen, sekä muita aistimuksia (Anttila, 2006, s. 193). Tämän vuoksi tilanteiden ja toimintojen havainnointia tutkimuksessamme jaettiin kummallekin tutkijaosapuolelle, sekä tallennettiin myös videomateriaaliksi ja lisäksi taidetoiminnan jälkeen äänitteiksi, joissa reflektioimme yhdessä tutkijaparina taidetoimintaa ja havaintojamme. Havainnointitekniikkana strukturoimaton havainnointi tarkoittaakin sitä, että erilaiset havainnot tallennetaan valitulla tavalla ja erilaisia välineitä käyttäen. Nämä kootaan ja jäsennellään vasta jälkikäteen kokonaisuudeksi. (Anttila, 2006, s. 191.) Tämä toteutui myös meidän tutkimuksessamme.

Laadulliseen tutkimukseen liittyy aineiston kylläntyminen eli saturaatio, mikä tarkoittaa sitä, että materiaalia on tarvittava määrä, kun se ei tuota enää uutta tietoa tutkittavasta aiheesta. Toimintatutkimuksen yhteydessä tämä on kuitenkin haastavaa, koska tutkimuksen aikainen toiminta ja sen kehittäminen muodostavat edelleen uusia ongelmia sekä ratkaisuja niihin. Uutta informaatiota muodostuu esimerkiksi omien kokemusten reflektoinnista ja aineiston analysoinnista. (Huovinen & Rovio, 2006, s. 105.)

Monimenetelmällisen tutkimuksemme analysointi sivuaa metodiltaan myös hermeneutiikkaa. Hermeneuttisissa tutkimuksissa ei yleensä eroteta selkeästi aineiston luokittelu-, tulkinta- tai analyysivaihetta vaan ne kulkevat koko ajan mukana prosessin eri vaiheissa (Puusa, 2020, s. 151). Hermeneutiikassa, jota kutsutaan myös tulkinnan tieteenä, todetaan, että tunteet ovat tiedon välittäjiä, joiden kautta saamme ainutlaatuisia informaatiota todellisuudesta (Anttila, 2006, s. 87). Hermeneuttisessa metodissa pyritään syvällisesti ymmärtämään ja tulkitsemaan tutkittavaa ilmiötä (Anttila, 2006, s. 305). Ymmärtämiseen pyritään hermeneuttiseksi kehäksi kutsutulla tulkintaprosessilla. Yksityiskohtia tulkitaan ja analysoidaan, jolloin ne vaikuttavat myös laajemmin kokonaisuuden tulkintaan. Kohteesta tehdyt tulkinnat tulkitaan yhä uudelleen, ja näin tuotetaan kasvavaa ymmärrystä tutkittavasta kohteesta. (Jyväskylän yliopisto, 2015.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineistot ovat yleensä runsaita ja käytännönläheisiä. Tämä tekee aineiston tarkastelun ja analysoinnin kiinnostavaksi, mutta osaltaan myös haastavaksi. Ihan kaikkea aineistoa ei välttämättä pystytä edes hyödyntämään, tai sitä ei ole edes merkityksellistä analysoida. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, s. 225.)

3.2.1. Lähtötilanteen kartoittaminen kyselyllä

Olimme yhteydessä Kemin varhaiskasvatukseen ja tutkimuksemme herättikin heti kiinnostusta paikallisissa varhaiskasvatuksen ammattilaisissa. Kemissä toimii vain muutamia perhepäivähoitajia ja heistä kolme oli kiinnostunut ottamaan osaa pro gradu- tutkielmaamme. Jo tässä vaiheessa saimme kuitenkin huomata resurssipulan vaikutukset, kun pohdimme taidepajamme järjestämiseen sopivaa tilaa. Esitimme ajatuksemme taidepajasta Kemin taidemuseossa, jotta voisimme hyödyntää museon sen hetkistä, lapsi-aiheista taidenäyttelyä toiminnassamme sekä muutenkin museota oppimisympäristönä. Ensin saimme kaupungin varhaiskasvatuksesta vastauksen, etteivät perhepäivähoitajat todennäköisesti saa kyydityksiä taidemuseolle. Lopulta asia kuitenkin järjestyi, ja saimme suunnitella taidemuseoon perhepäivähoitajille sekä heidän lapsiryhmilleen mieleenpainuvan tunnetaitopainotteisen taideseikkailun.

Ennen taidetoimintaamme koostimme osallistuville perhepäivähoitajille kartoittavan kyselyn, minkä lähetimme heille sähköpostitse. Alkukartoituskysely sisälsi 13 avointa kysymystä kuvataiteellisesta toiminnasta, sen sisällöistä ja määrästä perhepäivähoidossa, sekä tunnetaitojen näkymisestä, harjoittelusta ja sen mahdollisesta yhdistämisestä taidetoimintaan. Lisäksi kyselyssä

kartoitimme lisäresurssien, -koulutuksen ja -materiaalien tarpeen perhepäivähoitajien kokemusten mukaan. (Liite 3.)

Valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi tässä tilanteessa siis avoimia kysymyksiä sisältävän kyselyn. Avoimilla kysymyksillä halusimme antaa perhepäivähoitajille vapaamman muodon ja mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan niin yksityiskohtaisesti, kuin halusivat. Monivalintakysymyksillä aineistomme olisi jäänyt paljon suppeammaksi, kun vastausvaihtoehdot olisivat olleet valmiiksi rajattuina. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, s. 201.)

Omin sanoin kertominen onkin avoimien kysymysten etu. Avoimia kysymyksiä hyödyntävässä kyselyssä ei ehdoteta vastausvaihtoehtoja, jolloin vastaajan tieto ja kokemus näyttäytyvät selkeämmin. Tällöin myös vastaaja saa paremmin ajatuksensa ja mielestään keskeiset asiat esiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, s. 201.) Avoimiin kysymyksiin vastaaminen vie toisaalta vastaajalta enemmän aikaa ja vaatii hieman enemmän pohdintaa. Tämä voi joskus nousta myös kynnykseksi kyselyyn vastaamisessa.

Alkukartoituskysely purettiin ja analysoitiin hyödyntämällä vastausten teemoittelua. Teemoittelulla ryhmitellään laadullista aineistoa aihepiiriensä mukaisiin ryhmiin. Teemoittelussa, toisin kuin hieman samankaltaisessa luokittelussa, korostuu lukumäärään keskittymisen sijasta teemojen sisällöt. (Kajaanin ammattikorkeakoulu, 2021.) Tämän vuoksi se sopi alkukartoituksemme analysointiin. Teemat ovat siis aineistosta poimittuja keskeisiä aiheita, jotka voivat olla joko keskenään samankaltaisia, tai toisistaan eroavia. Teemojen muodostaminen voi tapahtua esimerkiksi taulukoinnin avulla, jolloin on helpompi havainnollistaa aineiston eri elementtejä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Kysymysten ja vastausten perusteella kokonaisuus jakautui selkeisiin teemoihin, joita olivat tunnetaitojen puutteiden näkyminen perhepäivähoitoikäisillä lapsilla, tunnetaitojen käsittely ja menetelmät perhepäivähoidossa, tunnetaitojen harjoittelun vaikutukset perhepäivähoidossa, perhepäivähoidon taidetoiminta sekä tunteiden ja taiteen yhdistäminen ja erilaiset kehittämistarpeet ja puutteet perhepäivähoidossa. (Kuva 1).

padlet

Heidi K. alle minuutti

Alkukartoituksen purkua

Gradun alkukartoituskysely perhepäivöityville

LÄHTÖTILANNE

Tunnetaitojen käsittely ja tunnetaitokasvatuksen menetelmät pph

- Sanoitetaan arjen tilanteissa, keskustellaan käytännönläheisesti
- Hyödynnetään lastenkirjallisuutta
- 2 hyödyntää kuvia (kuvista tutkitaan tunteita ja kuvan pohjalta lapsi voi myös itse kertoa tarinoita)
- 1 hyödyntää lastenohjelmia ja positiivisen kautta toimimista

Tunnetaitojen puutteiden näkyminen pph

- Negatiiviset tunteenpurkaukset
- Itsehiliinän puute

Taidetoiminta pph

- Määrä vaihtelee suuresti**
  - pph 1: Lähes joka päivä
  - pph 2: Viikoittain
  - pph 3: Pari kertaa kuukaudessa
- Sisältö vaihtelee suuresti**
  - pph 1: Askartelun tapaista toimintaa ja esim. värityskuvia
  - pph 2: Maalaus, piirustus, sommittelu, nuotoilu, askartelu
  - pph 3: Toiminta riippuu paljolti siitä, millainen lapsiryhmä sattuu olemaan
- Lisäkoulutuksen, -materiaalien, -resurssien tarve

Tunteet ja taide pph

- Ei juurikaan tarkoituksellista keskustelua tunteista taidehetkien yhteydessä
- Tiedostamatonta
- 2 käyttänyt kuvia apuna tunteista puhuttaessa

Tarpeet, puutteet, kehittäminen pph

- Yhdellä ei ole lainkaan koulutusta tunnekasvatuksesta tai taidekasvatuksesta
- Kaksi kertoo, että pph-opintojen aikana erityisesti tunnekasvatusta käsitelty. Myöhemmin lyhyt koulutus aiheesta.
- Eivät ole aiemmin vierailleet lapsiryhmänsä kanssa taidemuseossa
- 2 haluaisi lisätä taidetoimintaa. Viittaavat pph ulkopuoliseen toimintaan (Lastenkulttuurikeskus)
- Kaikki kokevat tarvitsevansa lisämateriaaleja, -resursseja taidetoimintaan
- Kaikki kokevat kaipaavansa lisäkoulutusta tunnekasvatukseen, taidekasvatukseen ja näiden yhdistämiseen
- Resurssit, eriarvoisuus
  - Osallistuneet pph eivät toimi kaupungin keskusta-alueella --> Esimerkiksi kyydytykset nousevat useaan kertaan esille esteenä vaikkapa museovierailulle, tai taidetoimintaan pph ulkopuolella (Lastenkulttuurikeskus)

Perhepäivähoidon lapsiryhmän eri-ikäisyys tukee harjoittelua esim. mallioppimisen kautta (pienemmät oppii isommilta lapsilta)
Huolenpito, empatiakyky

Lapset tunnistavat tunteita

Lasten ymmärrys tunteista lisääntynyt

Lasten yhteiset leikit kehittyvät

Kuva 1. Perhepäivöityville suunnatun alkukartoituskyselyn teemoittelua. Kuva: Heidi Kukkurainen, 2021.

Ensimmäisenä havaitsimme suuret vaihteluerot perhepäivähoidossa järjestettävässä taidetoiminnassa. Perhepäivöityvät kertomansa mukaan ole saaneet taiteellisen toiminnan järjestämiseen juurikaan koulutusta, mutta ilmaisivat selkeästi halukkuutensa siihen.

Yksi perhepäivöityvästä kertoi tarjoavansa lapsille lähes joka päivä taidehetkiä. Kertomansa mukaan ne sisältävät lähinnä askartelun tyyppistä toimintaa ja väritystä. Yksi tarjoaa taide-toimintaa joka viikko, ja toiminta sisältää maalaamista, piirtämistä, askartelua, sommittelua ja

muotoilua. Yksi kertoo tarjoavansa taidetoimintaa vain pari kertaa kuukaudessa. Hän kertoi, että toiminta riippuu ihan siitä, millainen lapsiryhmä on.

Viikoittain taidetoimintaa lapsiryhmälleen tarjoava perhepäivähoitaja koki taidehetkien määrän riittävänä, kun taas kaksi muuta ilmaisi halunsa lisätä toimintaa. He mainitsivat vastauksissaan perhepäivähoidon ulkopuolisen toimijan, Lastenkulttuurikeskuksen, jonka toiminta kiinnostaisi heitä, mutta resurssien puolesta toimintaan ei ole ollut mahdollisuutta osallistua. Kukaan perhepäivähoitajista ei myöskään ollut aikaisemmin vierailut lapsiryhmänsä kanssa taidemuseossa, jossa toteutimme taidetoimintamme. Kemin perhepäivähoitajat toimivat eri puolilla kaupunkia, eikä kukaan tutkimukseen osallistuneista toimi kaupungin keskustassa. Näin ollen pienten lasten kanssa lähtemiseen kauemmas kaupunkiin vaaditaan autokyyditys, johon ei resurssien puutteessa useinkaan ole mahdollisuutta.

Tunnetaitoja ja tunnekasvatusta on kahden perhepäivähoitajan mukaan käsitelty perhepäivähoitajan tutkintokoulutuksen aikana, jonka jälkeen he ovat saaneet lisäksi yhden lyhyen koulutuksen aiheesta. Havaitimmekin, että tunnetaitoja käsitellään kyllä jonkin verran perhepäivähoidon arjessa, mutta siihen koettiin olevan kuitenkin lisäkouluttautumisen tarvetta. Tunteita käsitellään ja sanoitetaan lasten kanssa arjen tilanteissa keskustellen ja käytännönläheisesti. Tunnetaitojen puute näkyy lapsissa perhepäivähoitajien mukaan itsehillinnän puutteena ja negatiivisten tunteiden hallitsemattomina purkauksina.

Taidehetkien yhteydessä ei ole juurikaan ollut tarkoituksellista keskustelua tunteista. Jos keskustelua on ollut, se on sisältänyt esimerkiksi pohdintoja siitä, mikä tunne eri väreistä voisi tulla mieleen. Yksi perhepäivähoitajista ilmaisee, että osittain tiedostamattomasti puhe tunteista saattaa yhdistyä taidehetkiin esimerkiksi juuri värien ja tunteiden yhdistelyllä. Tunteiden ja taiteen välinen yhteys siis on jopa tiedostamattaankin ilmeinen, ja alustavaa toimintaa senkin saralla on havaittavissa.

Kyselyn perusteella kaksi kolmesta perhepäivähoitajasta kertoi käyttäneensä kuvia tunteista keskustelun tukena. Kuvien kautta voidaan tutkia erilaisia tunnetiloja ja kuvien pohjalta lapset ovat keksineet myös itse tarinoita. Myös lastenkirjallisuus ja lastenohjelmat ovat olleet apuna tunteiden käsittelyssä perhepäivähoidon lapsiryhmissä. Yksi kertoi myös hyödyntävänsä positiivisen kautta toimimista, eli positiivisen psykologian ja pedagogiikan keinoja.

Tunnetaitojen harjoittelun vaikutuksena perhepäivähoitajat ovat kokeneet, että lasten ymmärrys tunteista on lisääntynyt ja se näkyy arjen toiminnoissa, esimerkiksi tunnistamalla, mistä

jokin tunne johtuu. Vanhemmat lapset oppivat myös ymmärtämään, että nuoremmat eivät tarkoituksellisesti tee ikäviä asioita, esimerkiksi sekoita leikkejä, tai vie leluja kesken leikin pois. Tämän myötä eri-ikäisten lasten yhteiset leikitkin ovat kehittyneet. Perhepäivähoidon lapsiryhmän eri-ikäisyys tukee tunnetaitojen harjoittelua mallioppimisen kautta vanhempien lasten esimerkillä. Huolenpito ja empatiakyvyn oppiminen näkyy myös lapsiryhmissä, joissa ikäkauma vaihtelee.

Alkukartoituksen perusteella perhepäivähoitajilla oli siis alustavaa tietotaitoa tunnetaidoista ja niiden harjoittelusta. Puhe tunnetaidoista on lisääntynyt viime vuosien aikana, ja esimerkiksi lastenkirjallisuutta aiheesta on julkaistu verrattain runsaasti. Taiteellisen toiminnan kehittämiseen sekä myös tunnetaitoihin perhepäivähoitajat kaipaavat omien sanojensa mukaan kuitenkin lisää koulutusta, johon me omalta osaltamme pyrimme taideperustaisen toimintatutkimuksemme puitteissa vastaamaan. Pienten lasten taidepedagoginen toiminta voidaan nähdä haasteellisena lasten iän, kiinnostuksen kohteiden vaihtelevuuden, tai kielellisen kehityksen vaiheiden vuoksi. Kuitenkin erityisesti juuri taide- ja taitokasvatuksella voidaan tukea ja tuoda ratkaisuja näihin nimettyihin haasteisiin. Taidekasvatus on itsessään arvokasta toimintaa ja se tulisi nähdä myös oppimisen välineenä, ja yhteisöllisenä sekä yksilöllisenä iloa ja elämyksiä tuottavana toimintana. (Ruokonen, 2022, s. 10.)

3.2.2 Aisteista taidekokemuksen kokonaisvaltaisuuteen

Tarkoituksenamme oli järjestää taidetyöpajamalli perhepäivähoidossa oleville lapsille, johon kehitimme tunnetaitoja vahvistavaa kuvataidekasvatuksellista materiaalia. Taidetyöpajamallissamme toiminta lähtee ajatuksesta, että ensin tullaan tutuiksi materiaalin kanssa, ja vasta sen jälkeen voidaan alkaa toimimaan materiaalin luonteesta käsin. Pyrimme hyödyntämään mahdollisuuksien mukaan luonnonmateriaaleja työskentelyn tukena. Lähiluonnon materiaaleja taiteellisessa toiminnassa hyödynnettäessä aistitaan ja tutustutaan materiaaleihin kehollisesti. Tämän jälkeen ne muodostavat uusia maailmoja lasten leikin ja taiteen avulla. (Huhmarniemi, Hiltunen & Jokela, 2020, s. 203.) Materiaali toimii tässä innoittajana ja eteenpäin vievänä voimana, joka ohjaa toiminnan suuntaa. Materiaali jo itsessään luo erilaisia tunteita esiin ja antaa toiminnalle eräänlaisen lähtölaukauksen tunteiden käsittelyyn.

Suunnittelimme ja toteutimme perhepäivähoitajille ja perhepäivähoidon lapsiryhmille tunteisiin linkittyvän toiminnallisen taidepajapäivän. Taidetoiminnan ympäristöä mieltiessämme

esiin nousi myös Kemin taidemuseon mahdollisuus. Perhepäivähoitajat toteuttavat omaa työtään kodeissaan, joten tämä ympäristö poikkesi tavallisuudesta positiivisessa mielessä. Myös osallistujien määrä sekä vallitseva pandemiatilanne vaikuttivat siihen, että emme lähteneet esimerkiksi perhepäivähoitajien koteihin toteuttamaa taidepajatoimintaamme. Taidetoiminnan taustalla kulki kuitenkin ajatus siitä, että sen voisi toteuttaa hyvin myös kotiympäristössä esimerkiksi valittujen materiaalien suhteen.

Taidemuseossa toimiminen kiinnostaa lapsia jo senkin vuoksi, että ympäristö on heille epätaivomainen ja jopa ihan täysin uusi tuttavuus. Oppimiskokemus museoympäristössä yhdistää lasten kokemukset, tunnetilat ja ajattelun lasten aikaisempiin kokemuksiin ja tietoon. Lapset oppivat museossa myös itse kokien, eivätkä välttämättä tarvitse aktiivisesti aikuisen ohjausta. Tehokkaan oppimiskokemuksen museo tarjoaa erityisesti silloin, kun se yhdistyy toiminnallisuuteen ja moniaistisuuteen, sekä sisältää tutkivan otteen. (Aerila, Rönkkö & Grönman, 2018, s. 272–273.)

Taidemuseoympäristössä korostuvat lasten tunne- ja eläytymiskokemukset sekä rajaton mielikuvitus. Museo oppimisympäristönä tukee ympäristön moniaistista tarkastelua ja luo lapsille monipuolisia kokemuksia. Tavallisesta poikkeava ympäristö motivoi lapsia ja kasvattaa heidän uteliaisuuttaan. Museo oppimisympäristönä tukee myös lapsilähtöistä näkökulmaa. (Aerila, Rönkkö & Grönman, 2018, s. 282–283.)

Kemin taidemuseossa oli toimintamme aikana taidenäyttely ”Lapsena aina”, joka koostui taidemuseon kokoelmien lapsiaiheisista teoksista. Koimme näyttelyn sopivaksi harjoittamaan taiteen tarkastelun keinoja lasten kanssa sen samaistumis pintaa tarjoavalla teemallaan. Suunnitelimme taidemuseon puolentoistatunnin mittaisen seikkailun taiteen ja tunteiden poluilla, joka sisälsi erilaisia toiminnallisia pisteitä, joilla tarkasteltiin, koettiin ja tehtiin taidetta. Mukaamme seikkailuun saimme taidemuseon Kulttuurikettu Kuisma -maskotin, joka on suunniteltu esimerkiksi lapsiryhmien sekä erityisryhmien tueksi taidemuseovierailuille. Kulttuurikettu olikin osa tarinallista toimintapäiväämme monessa muodossa niin taustatarinassa, kuin taiteen ja tunteiden tarkastelunkin apuna. (Kuva 2.) Toimintamme taustatarinassa Kulttuurikettun lisäksi toimimme esiin lähiympäristön luontoa, mikä pohjusti luonnonmateriaalien hyödyntämistä taiteen tekemisessä lasten kanssa.

Kuva 2. Kulttuuriketulla on tunteiden väriympyrä hallussaan. Kuva: Heidi Kukkurainen, 2021.

Taidetta ja taidekasvatuksen paikkoja ja elementtejä tulisi katsoa lapsen näkökulmasta. Moniaistisuus ja kokonaisvaltaisuus ovat tässä eduksi. Taiteen avulla ja sen kautta kokemuksia luoden myös omakohtainen suhde alkaa muotoutua. Leikillisyyden yhdistäminen taiteeseen auttaa lapsia havaitsemaan ikätasoisesti ympäröivää maailmaa heille ominaisella tavalla. (Huhmarniemi, Hiltunen & Jokela, 2020, s. 201.) Esimerkiksi kehollisuus, moniaistisuus ja esteettiset kokemukset ovat lasten taidekasvatuksen perustana erityisesti varhaiskasvatuksessa. (Huhmarniemi, Hiltunen & Jokela, 2020, s. 202). Tuntoaistin, kehon liikkeiden sekä asento- ja liikeaistin muodostamia kokemuksia kutsutaan haptiikaksi. Haptinen ympäristön tutkiminen tapahtuu kehon kautta. Kaikenlaisessa taiteen tekemisessä haptinen tutkiminen ja toiminta on oleellinen osa kokemusta. (Lahtinen & Palmer, 2022, s. 292, 294.)

Pienet lapset kokevat yleensä taiteen kokonaisvaltaisen tilanteen osana, jolloin esimerkiksi musiikki, muodot ja värit sekä luonnonelementit ja vaikkapa eri tuoksut yhdistyvät taiteelliseksi kokemukseksi. Tällaisen taiteellisen peruskokemuksen voi kokea missä vain, yksin tai yhdessä, kunhan vain taide on läsnä ja koskettaa kokijaansa. (Ruokonen, 2022, s. 23.)

Lapsi muodostaa kokemuksensa myös esimerkiksi tietystä paikasta moniaistisesti tuoksujen, äänien ja kehollisten tuntemusten kautta, sekä myös tarinoiden ja mielikuvituksen avulla. Lapsi kokee todellisuuden eri aistein kehollisesti, sekä muodostaa oman maailman leikin avulla. Myös taidekasvatukselle löytyy tila leikin lomasta. (Huhmarniemi, Hiltunen & Jokela, 2020, s. 204.) Tällaista lähestymistapaa halusimme tukea taidetoiminnassammekin tarinallisuuden ja moniaistisuuden kautta.

Kokonaisvaltaiseen taidekasvatukseen kuuluu kolme osiota, joissa taiteessa opitaan, taiteesta opitaan ja taiteen avulla opitaan (Ruokonen, 2022, s. 24). Kokonaisvaltaiseen kokemukseen pyrkivässä taidetoiminnassamme huomioimme nämä osa-alueet. Taiteessa oppiminen sisältää lasten oman taiteellisen ilmaisun rikkaan kielen, sekä mahdollisuuden tutkia taiteen tekemisen tapoja ja saada onnistumisen kokemuksia. Lapsi myös oppii ymmärtämään esimerkiksi taiteen kulttuurisia ja yhteisöllisiä merkityksiä sekä luomaan myös omia merkityksiä kokien, tulkiten ja vuorovaikuttaen. (Ruokonen, 2022, s. 24.)

Taiteesta oppiminen tapahtuu usein esimerkiksi taidemuseovierailun yhteydessä. Taidemuseopedagogiikassa voidaan hyödyntää VTS (visual thinking strategy) -menetelmää taiteen tarkastelun äärellä, jossa keskitytään lapsen kokemaan taide-elämykseen ja sen avaamiseen. (Ruokonen, 2022, s. 25.)

Taiteen avulla opitaan laaja-alaisesti ja kokonaisvaltaisesti myös muita, kuin taiteeseen suoraan liitettyjä oppimisalueita. Taide voi olla oppimisen välineenä esimerkiksi vuorovaikutuksessa ja muissa kasvatuksellisissa tilanteissa, kuten rauhoittumisen hetkellä. (Ruokonen, 2022, s. 26.)

Halusimme taidepajallamme luoda erään tapausesimerkin perhepäivähoitajille hyödynnettäväksi omaan taidekasvatukseen ja arkeensa. Tällä osoitimme konkreettisesti, mitä kuvataidekasvatus voisi olla ja kuinka vaikkapa luonnonmateriaaleja voidaan hyödyntää moniaistisesta tulokulmasta käsin.

Kuva 3. Toteuttamamme Kulttuurikettu Kuisman tunteiden aarrearkku -värityskuva. Kuva: Heidi Kukurainen, 2021.

Taidetoimintaamme ohjasi kevyesti suunnittelemamme Kulttuurikettu Kuisman tunteiden aarrearkku -värityskuva (Kuva 3), johon lapset saivat värittää tunnehelminauhaan tunnetilojaan taidetoiminnan aikana. Värityskuva auttoi lapsia myös ilmaisemaan tunteita eri tilanteissa.

Taidemuseon ensimmäinen osa on valaisultaan hämärä, ja taideteokset ovat valaistu kohdevalaisimisin. Tällä tavoin tilasta on saatu tunnelmaltaan jännittävä ja mielenkiintoinen. Taideteokset tulevat kohdevalaisun ansiosta hyvin esille. Lapset olivat taidemuseoon tullessaan vastaanottavaisia ja kiinnostuneita inspiroivasta ympäristöstä, jossa taidetoiminta järjestettiin. He kertoivat mielellään tarinoita ja havaintojaan peilaten tapahtumia omiin kokemuksiinsa. Huomatessaan taidemuseon maskotin eräs lapsi innostui esittelemään paidassaan olevaa samankäistä kettua muille lapsille.

Toimintamme ensimmäisellä pisteellä lapset saivat värityskuvat, jotka Kulttuurikettu oli löytänyt pullopostina Kemistä Perämeren rannalta. Kerroimme värityskuvan idean ja pohdimme yhdessä, mitä värejä eri tunnetilat voisivat kuvastaa. (Kuva 4). Värityskuvan aarrearkusta paljastui ilmehelmien nauha, joita värittämällä saattoi edetä museossa tehtäväpisteestä toiselle. Jokainen lapsi sai värittää omaan värityskuvaansa valitsemiaan värejä tunteiden helminauhaan,

sekä lisätä uusia tunnehelmiä valmiiden jatkoksi. Vanhimmat lapset oivalsivat idean hienosti, mutta luonnollisestikin pienimmille osallistujille tehtävä oli vielä haasteellinen. He kuitenkin osallistuivat omista lähtökohdistaan käsin aikuisen avustuksella.

Kuva 4. Merellinen retki tunteiden ja taiteen äärelle voi alkaa. Kuva: Heli Aho-Lahtinen, 2021.

Osalle lapsista oli hyvin selkeää, millä värillä he värittäisivät esimerkiksi surunaamaa kuvaavan helmen. Erään lapsen mukaan se oli tietysti sininen. Värien yhteys tunnetiloihin oli siis joillekin lapsista selvä asia. Tunnehelmiä värittäessä kuitenkin suurin tavoite oli saada lapset värityskuvan avulla hieman orientoitumaan mielekkäällä tavalla tunteita käsittelevän taidetönnän henkeen, ja kenties tunnistamaan ja nimeämään tunteita kuvien kautta. Loppua kohden harjoittelimme tunteiden ilmaisemista myös maalauksen ja musiikin tahdissa.

Taidemuseon teoksiin tutustuminen aloitettiin näyttelyn ensimmäisestä teoksesta, jonka luo suunnistettiin vihjeiden perusteella. Yhdessä tehtiin havaintoja myös siitä, että kyseinen ensimmäinen taideteos on melko lähellä museon sisääntuloa. Tarkastelemamme taideteokset olivat paikallisen taiteilijan Jorma Kuulan lapsiaiheinen työ, ja Nanni Valmarin teospari lasten muotokuvista. Kuulan maalauksessa lapsen peilin kautta heijastuva katse poikkeaa tavanomaisesta muotokuvan esittämisen tavasta, ja tämä yksityiskohta ei jäänytkaan perhepäivähoidon ryhmäläisiltä huomaamatta. Lapset olivat herkkiä huomaaman tämän kaltaisia asioita teoksista, ja he muutenkin osasivat keskustella hyvin esimerkiksi teoksen tunnelmasta. Valmarin teospari esitti lasten muotokuvia, jotka katsovat suoraan eteenpäin tyylikkäissä vaatteissa ollen mallina

taiteilijalle. Kuvassa 5 keskustelimme teoksen äärellä lasten kanssa siitä, että onko lasta mahanut jännittää tämänkaltainen ainutlaatuinen hetki ja taiteilijan mallina oleminen. Tilanne ja tunnelma oli kaiken kaikkiaan keskenään hyvin erilainen teosten välillä. Kuten Rusanen (2018) on todennut taiteen tarkastelusta varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa, mekin keskustelimme muotokuvien äärellä tunteista ja muistelimme, millaisia tunteita on olemassa ja nimesimme eri tunteita maalauksia apuna käyttäen (Rusanen, 2018, s. 40). Lapset osasivat nimetä ainakin surun, vihan, kiukun, ilon ja joku mainitsi hämmennyksenkin. Heillä oli varmasti ollut siis aieminkin puhetta tunteista, koska niiden nimeäminen oli heille suhteellisen helppoa ja he tiesivät heti mitä tunteilla tarkoitettiin.

Kuva 5. Lapset peilaavat omia kokemuksiaan taideteosten kautta. Kuva: Heidi Kukkurainen, 2021.

Seuraavalle pisteelle siirtymisen yhteydessä tarkastelimme lyhyesti myös lapsia kiinnostavaa Heidi Hännisen ”Kaatumaton” -veistosta, joka on saanut inspiraationsa Neuvostoaikaisesta Masha-helistinlelusta. Veistoksella oli lapsenomaiset kasvot, jotka erityisesti herättivät lapsiryhmän kiinnostuksen. Lapset huomasivat, että veistoksen hahmon silmät olivat kiinni, tai niitä ei kuvattu selkeästi. He myös arvuuttelivat innokkaina, minkä värinen kyseinen teoksen lähtökohtana ollut lelu voisi olla.

Seuraavalla varsinaisella pisteellä tarkastelimme Jorma Kuulan todella isokokoista ja matalalle ripustettua maalausta nimeltään ”Ruotsiin muutto”, joka kuvasi hetkeä ennen lähtöä. Yllätykseksemme lapsilla heräsi tästä kyseisestä maalauksesta ehkä eniten ajatuksia ja mielenkiintoa

koko kierroksen aikana. Teoksen koon ja ripustuskorkeuden vuoksi se loi vaikutelman siitä, kuin maalauksen sisään voisi astua itsekin. Maalauksessa oli kuvattu huone, jossa osa henkilöistä oli pakkaamassa laukkuja ja tekemässä muuttoa pois, kun osa jäi haikeina heidän jälkeensä. Lapset tutkivat taulua innokkaina ja eräs alkoikin kertomaan tarinaa sen pohjalta, josta heijastui ehkäpä lapselle tuttu tilanne lähdönhetkestä. Tarkastelimme yhdessä myös maalauksen hahmojen ilmeitä. Lapset huomasivat tarkkaavaisina myös sen, että tässä maalauksessa esiintyvä lapsihahmo muistutti edellisellä pisteellä ollutta, myöskin Jorma Kuulan maalaaman teoksen lasta.

”Ruotsiin muutto”-teoksen tarkastelua johdateltiin myös miettimällä sitä, miltä tuntuisi, jos joku läheinen ihminen muuttaisi kauas. Lapset totesivat, että se tuntuisi kurjalta ja ikävä tulisi varmasti. Kulttuurikettu Kuisman kautta käsitelimme asiaa myös siten, että Kuismakin tuntee ikävää, kun syksyisin hänen ystävänsä joutsenet lentävät etelään. Lapset peilasivat tässäkin kohtaa omia tapahtumiaan taidekuviin, ja innostuivat kertomaan tarinoita teoksen avulla. Vaikka tämän pisteen maalauksen aiheesta ilmenikin haikeus ja ikävän tunne, huomasimme lasten kanssa sen, että maalauksen värit eivät olleet kuitenkaan erityisen surullista tunnelmaa luovia. Värit olivat vaaleita ja kirkkaita, mitkä toivat kuitenkin rauhallista ja miellyttävää tunnelmaa teokseen. Lapset löysivät ja nimesivätkin maalauksesta esimerkiksi keltaisen ja valkoisen sävyjä, joita ei mielletty synkiksi tai surumielisiksi.

Siirryimme seuraavaksi näyttelyssä sekä tunnelmaltaan että väritykseltään tummasävyiseen osioon ja seuraavalle pisteellemme. Tarkastelimme Liisa Rautiaisen ”Tytön muotokuva” -veistosta, jonka yhteydessä muistelimme ihan ensimmäisenä tarkastelemiamme maalauksia, jotka olivat myöskin muotokuvia. Muotokuva-termi oli jäänyt selvästi lasten mieliin.

Näyttelyn tummassa osiossa ensimmäisenä tarkastelemamme veistos esitti tyttöä, jonka ilme oli hiukan surumielinen ja kasvot oli painettu alaspäin. Pohdimme yhdessä lasten kanssa, millainen veistoksen tytön ilme on. Erään lapsen mielestä tytön ilme oli mieteliäs. Pohdimme sitä, voisiko veistoksen työllä olla paha mieli jostakin, ja onko meillä itsellämme joskus paha mieli. Pienetkin lapset yhdistivät surullisen ilmeen ja surua käsittelevän teoksen toisiinsa. Eräs lapsi näytti tässä yhteydessä värityskuvasta surunaamaa kuvaava helmeä.

Tummassa osiossa katselimme myös Jouko Alapartasen ”Poika ja kallo” -maalausta, jossa poika katselee hiekasta löytämäänsä pääkalloa. Maalaus kiinnosti lapsia, eikä se näyttänyt ainakaan pelottavan ketään hurjasta aiheestaan huolimatta. Teoksen pohjalta taustatarinassamme

Kulttuurikettu Kuisma on ollut surullinen löytäessään merenrannalta hiekasta kaikenlaista, myös jotain sinne kuulumatonta. Kuisma on löytänyt rannalta esimerkiksi roskia, mikä on tehnyt hänet surulliseksi. Lapsilla heräsi huoli tästä, ja he kertoivat myös itse löytäneensä rannalta roskia ja esimerkiksi ruosteista kettinkiä. Lapset voivat taiteen lomassa ja sen kautta huomioida myös esimerkiksi luontosuhteen eri elementtejä ikä- ja kehityskautensa mukaisesti empatian ja leikin avulla (Huhmarniemi, Hiltunen & Jokela, 2020, s. 201).

Kuva 6. Taidetoiminnassa löytyy tilaa myös yhteiselle aarrejahdille. Kuva: Heli Aho-Lahtinen, 2021.

Tämä pohjustikin oivallisesti sitä, että hiekasta voi löytää myös aarteita tai vaikkapa materiaaleja taiteen tekemiseen. Kerroimmekin, että roskien lisäksi Kuisma-kettu on ilokseen löytänyt rannalta myös erilaisia aarteita, joita pääsisimme yhdessä tutkimaan. Olimme asettelleet työkentelypöydälle valmiiksi aarrelaatikon ja laittaneet sen ympärille ajopuun palasia ja eläväpin-
 taisia sinisiä kankaita luomaan merellistä tunnelmaa. Aarrelaatikkomme oli täynnä hiekkaa, johon oli piilotettu Kuisma-ketun löytämiä aarteita, eli esimerkiksi näkinkenkiä, sileitä pieniä kiviä ja linnunsulkia. Lapset saivat etsiä aarteet hiekasta ja olivat tästä hyvin innoissaan. (Kuvat 6 ja 7.) Sekä Pentikäinen (2006) että Piironen (2006) rinnastivat leikin ja taiteen maailmat, ja tätä näkökulmaa hyödynsimme myös tämän tehtävämme aikana (Pentikäinen, 2006, s. 28, Piironen, 2006, s. 20). Hiekan ja aarteiden tunnustelu aarrelaatikossa oli innostavaa ja toi

moniaistista lähestymistapaa toimintaan. Tästä inspiroituneina lapset saivat myös piirtää päivän alussa saamaansa värityskuvaan lisäksi omia aarteita, tai ottaa mallia Kuisman aarteista. Lapset piirsivät niin näkinkenkiä, kuin kruunuja ja jalokiviäkin. Aarteiden etsintä viritti lapsia myös omien tarinoidensa kerrontaan, millaisia aarteita he olivat rannoilla käydessään löytäneet.

Kuva 7. Aarteet odottavat innokkaita löytäjiään. Kuva: Heli Aho-Lahtinen, 2021.

Seuraavaksi luimme lapsille tarinan, jonka päähenkilönä toimi uusi ystävämme Kulttuurikettu. Tarina linkittyi elementeiltään toimintapäiväämme ja kertoi taustoja Kuismasta. (Kuva 8.) Kulttuuriketun tarina johdatteli isompia lapsia pohtimaan ylipäätään kulttuuri-sanaa, mutta samalla tarina avasi lapsille hieman ketun maailmaa tuoden sitä lähemmäksi ja tutummaksi. Kettu pohti myös tarinassaan tunteita, ja miten joku väri voi näyttää iloiselta tai surulliselta. Tarinassa korostettiin lisäksi moniaistista luonnonympäristöä, jossa kettu liikkui rinnastaen maailman värejä kimalteleviin jalokiviin. Kasvatukselliset näkökulmat ovat tarinassa mukana ketun muistelussa tädin valistuksista ja yksin uimaan menosta:

Merenranta oli hiekkainen, ja vesi työntä ja lämmintä aivan rannassa. ”Ei saa mennä yksin veteen,” muisteli kettu tädin valistaneen häntä. ”No, eipä mennä ettei tule vahinkoa”. Kostean

pehmeä hiekka tuntui kivalta, ja siihen jäi mukavasti tassunjäljet. Piirränkin tähän hännällä kuvan, vaikka voikukasta tai tädistä, sikäli kun osaan, ajatteli kettu.

Vielä hetken katsellessaan liitäviä lokkeja, ja merta sekä taivasta, arveli kettu, ettei kulttuuri taidakaan olla mitään syötävää, vaan se voi olla ihan mitä vaan kivaa, jota voi tehdä yksin tai yhdessä.

Mitä sinä piirtäisit matkastasi rantahiekkaan?

Kuva 8. Kulttuurikettu Kuisman muistelmat. Kuva: Heidi Kukkurainen, 2021.

Tarina johdatteli lapset seuraavaan tehtäväämmä. Kuten muun muassa Pentikäinen (2006) on todennut taiteen aistisuuden tärkeydestä, pyrimme mekin tukemaan moniaistista lähestymistä taiteeseen myös tällä toimintapisteellä, kun lapset saivat piirtää hiekkaan. (Pentikäinen, 2006, s. 31.) Kuvassa 9 olimme asettelleet kunkin lapsen eteen lautaselle koriste-hiekkaa ja -

näkinkenkiä, jotka nekin koettiin pieninä aarteina. Näkinkenkien taustapuolille olimme piirtäneet hymiöitä, jotka kuvasivat erilaisia ilmeitä ja tunnetiloja, ja joita lapset saivat tutkia, matkia ja piirtää.

Kuva 9. Hiekkamaalaus johdattelee mielikuvamatkalle merenrantaan. Kuva: Heli Aho-Lahtinen, 2021.

Lapset saivat tunnustella hiekkaa materiaalina ja piirtää sormellaan siihen erilaisia kuvioita ja näkinkenkien takaa löytyviä ilmeitä. Kehotimme tunnustelemaan materiaalia myös silmät suljettuina. Toisiko se mieleen uimarannan ja rantahiekan? Kannustimme heitä ottamaan lisäksi mallia esimerkiksi taidemuseon seinällä olevista suurista taideteoksista, ja erään maalauksen auringonkukista. Millaisia viivoja, rytmejä ja pintoja taideteoksen kankaalla näkyi? Lapset rauhoittuvat hiekkapiirtämisen äärelle ja hetkellisen pienen taideteoksen luominen oli kiinnostava sekä inspiroiva kokemus. Taiteen tekemisessä voidaankin keskittyä myös erityisesti tiettyyn materiaaliin, esimerkiksi juuri luonnonmateriaaliin, kuten hiekkaan. Tällaisessa työskentelyssä lapsi tutustuu kehollisesti ja kokemuksellisesti materiaalin olemukseen. (Huhmarniemi, Hiltunen & Jokela, 2020, s. 204.)

Seuraavaksi lapset pääsivät eläytymään aaltojen leikkeihin. Kuvassa 10 teimme rauhallisen musiikin soidessa taustalla lasten kanssa erivärisiä läpikuultavia huiveja heilutellen meren aaltoja. Mietimme, miltä erilaiset aallot tuntuvat ja näyttävät. Miltä tuntuu, jos makoilee huivista muodostetun aallon alla, ja minkä väriseltä ympäröivä maailma näyttää sen läpi? Kutittavatko aallot ja saavatko ne aikaan mukavan pienen tuulenvireen? Tämän toimintapisteen

moniaistinen ja kehollinen kokemus oli selvästi lasten mieleen. Meren aaltoja imitoidessa lasten toiminta sai uusia lapsilähtöisiä suuntia, joissa yksi keksi jotain ja toinen jatkoi ideoimista edelleen. Lapset keksivät, kuinka huiveja voi liikutella, tai miltä tuntuu esimerkiksi katsella maailmaa myrskyävän meren pohjasta. Juuri tämä avaa oivallisen tilan oppimiselle, rentoutumiselle ja leikille, sekä lapsilähtöiselle, luovalle, toiminnalle.

Kuva 10. Tunteiden aallokko on turvallista kokea yhdessä. Kuva: Heidi Kukkurainen, 2021.

Huiveista tehdyt meren aallot pohjustivat seuraavaa tehtävää, jossa lapset saivat maalata akryylimaaleilla pienelle maaluspohjalle oman tunteiden meren. Lasten kanssa pohdittiin, onko omassa tunteiden meressä paljon aaltoja, vai onko se tyyni, sekä millaisia värejä omassa tunteiden meressä voisi olla. Kuvassa 11 lapset pohtivat maalauksen lomassa erilaisia värejä ja lisäsivät niitä rohkeasti omaan tunteiden mereensä. Kuvassa 12 pienimmät noin vuoden ikäiset lapset osallistuivat maalaamalla erilaisilla luonnonmukaisilla väreillä, kuten mustikkaväreillä. Vanhemmat lapset osasivat esimerkiksi hienosti myös kertoa, mitä värejä sekoittamalla saa aikaan vaikkapa vihreää väriä. Tunteiden meri -maalauksissa olikin nähtävissä esimerkiksi saateenkaaria, aarrearkkuja ja todellakin runsas värien kirjo, kuten tunteissakin.

Kuva 11. Kaverin kanssa voidaan yhdessä katsoa tunteiden horisonttiin. Kuva: Heli Aho-Lahtinen, 2021.

Kuva 12. Näitä tunnemeren ainesosia voi myös turvallisesti maistaa. Kuva: Heli Aho-Lahtinen, 2021.

Toimintatuokiomme lopussa rauhoitumme vielä yhdessä rentoutuksen ja musiikin avulla. Rentoutuksessa tunteita rinnastettiin ohi lipuviin pilviin, jotka tulevat ja menevät. Rauhoittumisen aikana aikaisemmin käyttämämme huivit toimivat symbolisesti pilvinä, joita heiluteltiin kevyesti lasten yllä rentoutuksen aikana. Lapsi sai olla silmät suljettuina ja keskittyä tunneistimukseen, tai vaihtoehtoisesti tarkastella taidemuseota huivin takaa.

Ennen kuin toimintapäivämme päättyi, oli Kulttuurikettu Kuismalla kuitenkin lopuksi lapsille vielä pieni tehtävä. Taidemuseon lattialla oli iso Lea Kaupin maalausta esittävä palapeli. Palapelistä puuttui kuitenkin paloja, ja tästä Kuisma oli harmissaan. Lapset saivat asettaa puuttuvat palaset oikeille paikoilleen ja koota vielä palapelin valmiiksi. Lapset saivat tämän, sekä koko toimintapäivän johdosta meiltä ja Kulttuuriketulta aplodit, mistä lapset olivat selvästi ylpeitä. Kulttuurikettu halusi muistaa lapsia hienosta päivästä antamalla heille pienet aarteet kotiin viettäväksi. Lapset saivat taidemuseon lahjoittamat pienet koristetimantit sekä värityskirjat, joissa värityskuvat oli tehty Lea Kaupin naivististen maalausten pohjalta.

Lapset olivat silminnähden innoissaan taidemuseosta toimintaympäristönä, ja se olikin monelle ensimmäinen vierailu kohteessa. Heille taidetoiminta näytti olevan hyvin mieluista eikä ainaakaan epävarmuuden merkkejä oman taiteellisen luovuuden ja ilmaisuvoiman suhteen ollut nähtävissä. Lapset tarttuivat hyvin ennakkoluulottomasti annettuihin tehtäviin eikä moniaistinen lähestymistapa ollut vierasta perhepäivähoitoikäiselle lapselle.

Lasten ikäerot määrittivät lasten välistä dynamiikkaa taidetoimintamme aikana. Teimme huomioita, että esimerkiksi pienemmät ottivat usein toiminnoissa mallia isommilta, mutta joissakin tilanteissa myös vanhempi lapsi näytti esimerkillään pienemmälle toiminnan etenemisen vaihteita. Näkisimme tämän olevan oppimisen, mutta myös tunnetaitojen kehittymisen näkökulmasta hyvin tärkeää vuorovaikutusta, joka viitoittaa lapselle suuntamerkkejä tunnetaitoja vahvistavaan toimintaan jo varhaisista vuosista alkaen.

Taide- ja taitoaineet voivat olla lapsilähtöisen luonteensa vuoksi yhtenä ratkaisuna tukemassa lasten kehitystä myös ryhmissä, joissa on eri kehitysvaiheessa olevia lapsia. Taide- ja taitoaineissa lapsi voi esimerkiksi myös vahvistaa erilaisia perustaitojaan ja itsetuntoaan. (Linnavalli & Huotilainen, 2022, s. 68.) Kuvataide ja muut taitoaineet ovat myös tasa-arvoa lisääviä. Niiden kautta voidaan tukea hyvin erilaisten lasten ja oppijoiden kehitystä, myös sellaisten, jotka tarvitsevat erityistä tukea. (Linnavalli & Huotilainen, 2022, s. 70.)

Vaikuttaa siltä, että jo pienet lapset liittävät värisävyjä ja tunteita toisiinsa, ja useimmilla lapsilla näyttikin olevan jonkinlainen käsitys siitä, mitä tunnetta tietty väri heidän mielestään edusti. Psykologisten tutkimusten tulokset ovat osoittaneet, että väreillä on ympäristötekijöinä vaikutus mielialaan, vireyteen, tunnelmaan ja viihtyvyyteen. Yhdenmukaista tietoa värien vaikutuksista ja niiden perusteista ei kuitenkaan ole, koska tutkimustulokset ovat vaihtelevia. Väreillä nähdään kuitenkin olevan merkitys niin yksilön henkiseen, kuin fyysiseenkin hyvinvointiin. Värimielitymukset ja tavat, joilla värit koetaan ovat yksilöllisiä, ja näihin vaikuttavat esimerkiksi aikaisemmat kokemukset. Yksilö omaksuu myös jo lapsuudestaan lähtien yhteisönsä muodostamat tehtävät ja merkitykset eri väreille. Eri kulttuureissa värit voidaan kokea eri tavalla ja niihin liittyy historiallisia ja symbolisia taustoja. (Töyssy, Vartiainen & Viitanen, 1999, s. 184.)

Taideperustaiset toiminnalliset menetelmät edesauttavat asioiden henkilökohtaista kokemista ja auttavat muistamaan (Aerila, Rönkkö & Grönman, 2018, s. 274). Museoympäristö innosti taidepajamme lapsivieraita muistelemaan omia kokemuksiaan sekä taide itsessään myös rohkaisi lapsia jakamaan kuvien kautta omia elämäntapahtumiaan. Hiljainen tai ujo lapsi saa taiteesta oivan apuvälineen ajatustensa esille tuontiin, kommunikointiin muiden kanssa ja vaikeiden tunnetilojen käsittelyyn.

Museovierailuja ei tulisi nähdä muusta toiminnasta irrallisena ylimääräisenä ohjelmanumerona, vaan ne tulisi sovittaa mahdollisuuksien mukaan osaksi tavoitteellista toimintaa ja opetusta, myös laaja-alaiset kokonaisuuden huomioiden. (Aerila, Rönkkö & Grönman, 2018, s. 273). Meidänkin museovierailumme jälkeen perhepäivähoitajien oli tarkoitus ottaa käyttöön museossa opittuja asioita myös perhepäivähoidon arjen tilanteissa. Museovierailu loi pohjaa esimerkiksi tunnetaitojen harjoittelulle taidekuvien avulla ja vaikkapa luonnonmateriaaleja hyödyntäen.

Lasten kanssa toimiessa on tärkeää suunnitella toiminta etukäteen tarkasti välttääkseen ylimääräisen kaaoksen tuntu taidetoiminnan aikana. Välineet on hyvä olla lähellä ja valmiina sekä toiminta alusta loppuun tarkasti strukturoitua, vaikka muutoksiin onkin syytä varautua pienten lasten kanssa toimiessa. Ohjeita voi joutua matkan varrella myös tarkentamaan, eikä päivähoitokäinen lapsi jaksakaan keskittyä vielä kovinkaan monimutkaisiin ohjeistuksiin tai kuuntelemaan pitkiä aikoja. Huomasimme taidetoiminnan jälkeen, että välineitä olisi tärkeä kokeilla myös itse etukäteen, jolloin voidaan taata mahdollisimman laadukkaat värit ja muut materiaalit

taiteellisen toiminnan toteuttamiseen. Näin ollen lapselle tarjotaan miellyttävä ja ikimuistoinen taide-elämys unohtumattomassa oppimisympäristössä.

3.2.3 Kehitetään yhdessä toimintaa: perhepäivähoitajien tukimateriaali ja tulokset

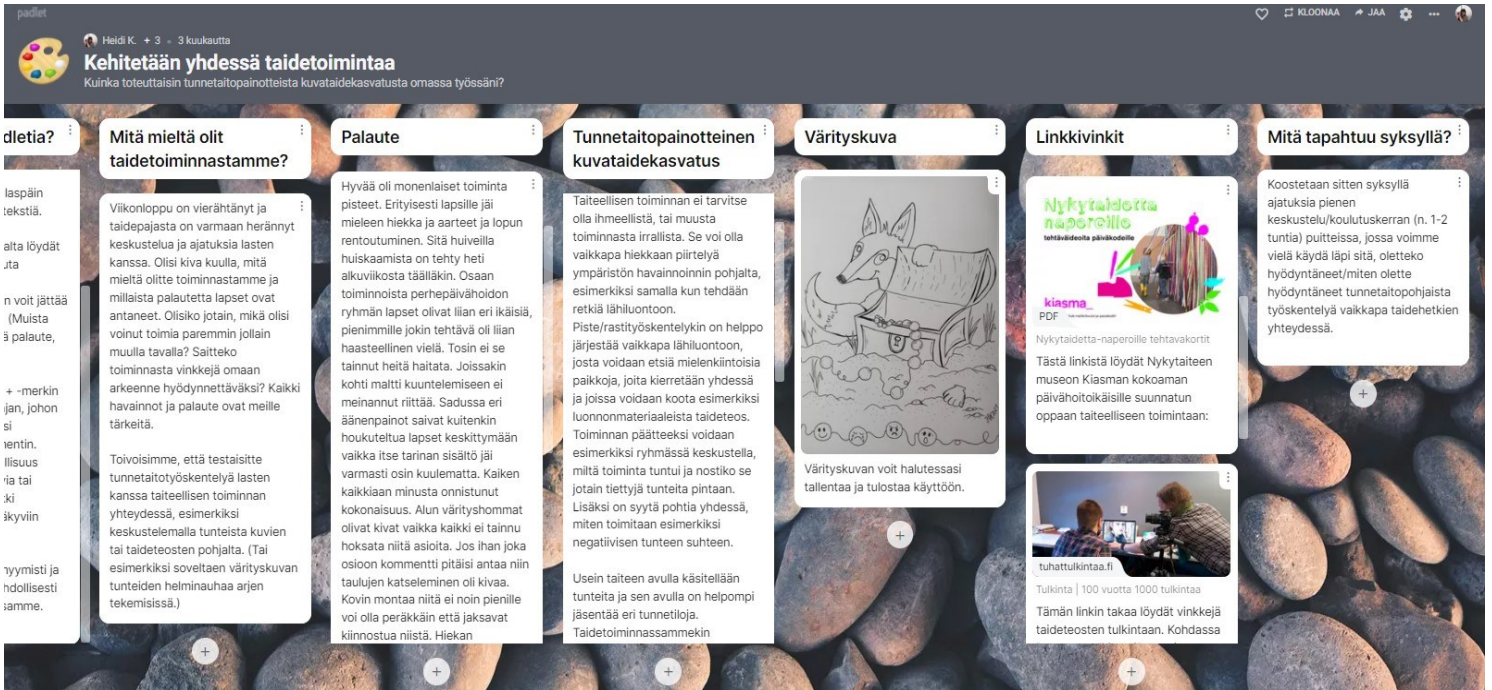
Tukimateriaaleissamme kokosimme yhteen ajatuksia liittyen tunnetaitoja vahvistaviin kuvataidekasvatuksellisiin työmenetelmiin. Taideperustaisen toimintatutkimuksen mukaisesti tarkoituksena oli yhdistää tietotaitoamme, ja jakaa ideoitamme perhepäivähoitajien kesken. Tukimateriaaleissa pohdittiin muun muassa millaisia tunnetaitojen kannalta haastavia tilanteita perhepäivähoidon arjessa voi joutua kohtaamaan. Yhdessä pyrimme luomaan ratkaisuja haastavien tilanteiden varalle, ja kuinka soveltaa kuvataidekasvatuksellisia menetelmiä osana positiivista vuorovaikutusta vahvistavaa työtettä. Hermeneuttista syklisyyttä mukailen näin tietomme rakentuu vähitellen, ja syventyy prosessin edetessä ja tiedon karttuessa. Saimme jo lyhyessä ajassa valjastettua perhepäivähoitajien arvokasta kokemusta sovellettuna tunnetaitoja vahvistavaan kuvataidekasvatukseen.

Koostimme siis yhteen infopakettin kaltaisen osuuden, jossa käsiteltiin tunnetaitoja ja kuvataidekasvatusta. Ensimmäiseen osaan näistä perhepäivähoitajat pääsivät tutustumaan heti taide-toimintamme jälkeen loppukevästä 2021, ja toisen osuuden koostimme saman syksyn aikana, kun perhepäivähoitajat olivat jo ehtineet hieman hyödyntää materiaalia ja ideoita omassa työssään.

Taidetoimintamme jälkeen koostamassamme perhepäivähoitajien tukimateriaalissa kerroimme hieman lasten taidekasvatuksesta sekä annoimme vinkkejä tunnetaitojen ja taiteen yhdistämiseen peilaten taidetoimintamme kulkua ja valintoja. Tukimateriaalin koostimme Padlet-alueelle, jonne on helppo lisätä esimerkiksi tekstiä, kuvia, videoita ja linkkejä, ja alusta toimi myös kaksisuuntaisesti meidän ja perhepäivähoitajien välillä. Perhepäivähoitajat saivat kirjoittaa Padlet-seinälle myös palautetta taidetoiminnastamme ja lisäksi he saivat halutessaan tulostaa lisää Kulttuurikettu Kuisman tunteiden aarrearkku-värityskuvia käyttöönsä, ja jatkaa niiden hyödyntämistä perhepäivähoidossa. (Kuva 13.)

Jaoimme perhepäivähoitajille myös linkkejä hyödyllisille, aihetta koskeville sivustoille, esimerkiksi nykytaiteen museon Kiasman verkkosivuilta löytyviin vinkkeihin taiteelliseen

toimintaan lasten kanssa. Tarkoitus oli, että taidetoimintamme jälkeen perhepäivähoitajat tuntuivat koostamaamme materiaalin ja hyödynsivät sekä sitä, että taidetoimintamme aikana saamaansa tietoutta ja inspiraatiota omassa arjessaan ja työssään ennen seuraavaa koontiamme.

Kuva 13. Kuvakaappaus Padletille koostetusta ensimmäisestä tukimateriaalista taidetoiminnan jälkeen.

Kuva: Heidi Kukurainen, 2021.

Otteita perhepäivähoitajilta saadusta palautteesta taidetoiminnastamme:

”Hyvää oli monenlaiset toimintapisteeet. Erityisesti lapsille jäi mieleen hiekka ja aarteet ja lopun rentoutuminen. -- Osaan toiminnoista perhepäivähoidon ryhmän lapset olivat liian eri ikäisiä, pienimmille jokin tehtävä oli liian haasteellinen vielä. Tosin ei se tainnut heitä haitata.

Joissakin kohti maltti kuuntelemiseen ei meinannut riittää. Sadussa eri äänenpainot saivat kuitenkin houkuteltua lapset keskittymään -- Kaiken kaikkiaan minusta onnistunut kokonaisuus.

*Alun värityshommat olivat kivat vaikka kaikki ei tainnu hoksata niitä asioita. -- taulujen katseleminen oli kivaa. Kovin montaa niitä ei noin pienille voi olla peräkkäin että jaksavat kiinnostua niistä. Hiekan kaivaminen oli hauskaa -- Maa-
laus oli kivaa vaikka siitä aiheutukin sotkua. Satu oli sisällöltään kiva mutta ehkä*

siinä vaiheessa oli pitänyt jo keskittyä moneen juttuun niin satu meni vähän ohi. Tanssi ja loppurentoutus ja palapeli olivat kaikki kivoja.

Aikuiselle parhaiten jäi mieleen että taidetta voi tosiaan tehdä ulkonakin. Ja voimme tosiaan satu ja kuvakirjojen lisäksi tutkia taidekirjoja, maalausten jne yksityiskohtia, ilmeitä ja sellaista. Ehkä kokonaisuus kaikenkaikkiaan sopii kuitenkin parhaiten 4-7 vuotiaalle. Siitä pienemmille tehtävät olivat ehkä vähän vaativia.”

Tukimateriaalin toisen osan koostimme hieman laajempaan ja hyödynsimme sen pohjana perhepäivähoitajilta saamaamme palautetta taidetoiminnastamme. Tämä tukimateriaali sisälsi vielä tarkempaa tietoa lasten kuvataidekasvatuksesta sekä tunnetaidoista. Annoimme myös konkreettisia vinkkejä ja apukysymyksiä esimerkiksi moniaistiseen tutkimiseen tai taiteen tarkasteluun. Kannustimme myös lapsilähtöiseen taiteen tekemiseen ja rohkeaan ilmaisun vapauteen. (Kuvat 14, 15 ja 16.) Tukimateriaalin yhteydessä jaoimme perhepäivähoitajille myös avoimia kysymyksiä sisältävän kyselyn tukimateriaalien ja taidetoimintamme antamien ideoiden hyödyntämisestä. (Liite 4.)

Kuva 14. Tukimateriaalissamme kehoitimme eri aistein tapahtuvaan ympäristön tarkasteluun. Kuva: Heli Aho-Lahtinen, 2021.

- Taideteoksen äärellä voidaan helposti keskustella teoksen herättämistä tunteista (mitä näet kuvassa, millaiset värit ovat, mitä tunteita ne herättävät jne). Liitetään mukaan toiminnallisuutta ja vaikkapa eläydytään teokseen tai tehdään värikirjon pohjalta suunnistustehtävä!
- Taideteos toimii siltana katsojan ja tekijän välillä: vastaanottamisen vaiheessa eläydytään osaksi teosta.
- Eri aistit voivat toimia herättelynä kohti näköaistihavaintoa.

Kuva 15. Tukimateriaali antoi perhepäivähoitajille lisää vinkkejä taidekuvien tarkasteluun. Kuva: Heli Aho-Lahtinen, 2021.

Tutkimukseemme kuuluneesta taidetoiminnasta sekä jakamastamme kuvataidekasvatuksen ja tunnetaitojen tukimateriaalista saimme perhepäivähoitajilta positiivista palautetta. Toisen avoimen kyselymme pohjalta perhepäivähoitajat kertoivat tutustuneensa lasten kanssa vielä enemmän kirjallisuuteen, jossa käsitellään tunteita. Kirjoista löytyviä kuvia on myös tutkittu ja niistä on etsitty erilaisia ilmeitä tai tunnetiloja lasten kanssa, mikä on johdattanut antoisaan keskusteluun tunteista ja niiden havaitsemisesta. Tämä on osaltaan johtanut myös siihen, että omista sekä toisten tunteista on juteltu aiempaa enemmän. Taideperustaisen toimintatutkimuksemme avulla toisten huomioiminen ja konkreettisesti tunteiden havaitseminen ja niihin reagointi lasten keskuudessa on kehittynyt.

Taiteellinen työskentely lasten kanssa tutkimukseemme osallistuneiden perhepäivähoitajien toiminnassa kehittyi. Taidehetkiä järjestetään ennen kaikkea aikaisempaa useammin. Taidetoiminta on myös saanut vapaampia muotoja ja monipuolisempia materiaaleja, eikä mallin mukaisesta työskentelystä poikkeaminen ole vakavaa. Perhepäivähoitajien kertoman mukaan välillä lapset saavat esimerkiksi maalata sormiväreillä antaumuksellisesti paperin ihan mustaksi, jos haluavat, tai värittää kuvan pelkästään vain yhdellä värillä, vaikka alkuperäinen suunnitelma olisikin ollut toinen. Tällöinkin on herännyt keskustelua vaikkapa siitä, miltä tänään tuntuu ja kuvastaako lapsen valitsema väri juuri sitä tunnetilaa. Tutkimukseemme osoitti, että

tunnetaidot on helppo liittää taiteellisen toiminnan yhteyteen pientenkin lasten kanssa, sekä moninaisessa lapsiryhmässä, mikä on perhepäivähoidossa olennaista. Myös taiteellisen toiminnan vapaammat muodot tukevat erityisesti tunnetaitoja vahvistavaa kuvataidekasvatusta, jolloin lapsen kokemuksille, luovuudelle, näkemyksille ja tunteille jää enemmän tilaa.

Perhepäivähoitajat kertoivat, että ovat aiemminkin hyödyntäneet luonnonmateriaaleja toiminnassaan, mutta ovat nyt yhdistäneet taidehetkiä monipuolisesti myös esimerkiksi ulkoilun yhteyteen. Hetkellistä taidetta on voitu tehdä vaikkapa piirtämällä sormella huurteisiin pintoihin ja pyyhkimällä se sitten hetken kuluttua pois. Erilaisiin pintoihin on myös maalattu siveltimillä ja pelkällä vedellä kuvioita, jotka aurinko on kuivattanut hiljalleen. Pienet hetkelliset ja katoavat taidekokeilut muun toiminnan lomassa ovat myös tärkeä osa taiteen sovittamisessa osaksi arkea. Ulkoiluun on yhdistetty myös moniaistisia tutkimuksia luonnon ja ympäristön havainnoinnista. Lasten kanssa on esimerkiksi pohdittu, mitä ulkona nähtiin, mitä kuultiin tai miltä jokin siellä tuoksui. Moniaistinen tutkiminen on näin tukena ja lähtökohtana taiteelliseen ilmaisuunkin.

Vaikka taidehetket osana arkea ovatkin tärkeitä, on kuitenkin hyvä myös luoda erikseen tilanteita, joissa järjestetään taidehetkille aika, tila, materiaalit ja mahdollisuus. Etenkin, jos kokee taiteellisen toiminnan toteuttamisen haastavana, on tärkeää huomioida tällaisen tilanteen luominen, jottei taidehetkien mahdollisuus jää tarjoamatta. Erityisesti taidekasvatukseen kohdenetut oppimisympäristöt suunnitellaan niin, että esimerkiksi monipuoliset materiaalit ja välineet ovat helposti saatavilla (Ruokonen, 2022, s. 30).

Tutkimuksemme mukaan perhepäivähoitajien aikaisempi osaaminen ja ammattitaito vaati pienen inspiraation sysäyksen. Ennakkotiedot ja -taidot esimerkiksi tunnetaidoista ja erilaisten materiaalien käytöstä taidetoiminnassa kaipasivat hieman lisää tukea ja uusia näkökulmia, joihin vastasimme tutkimuksessamme taidetoiminnan järjestämisen, vinkkien ja ideoiden jakamisen sekä kokoamiemme tukimateriaalien muodoissa.

Kuva 16. Tukimateriaalimme kannusti huomioimaan esimerkiksi lapsilähtöisyyden taidehetkissä. Kuva: Heli Aho-Lahtinen, 2021.

Perhepäivähoitajat kertoivat käyttävänsä askarteluhetkiä rauhoittamaan tilanteita. Askartelu tai pieni taidehetki on ollut apuna rauhoittamassa tunnelmaa ja keskinäisen sovun uudelleen löytymisessä. Taiteen ja tunteiden yhteys on siis löytynyt tältäkin osin. Täysin konfliktitonta arki ei tietenkään ole, mutta perhepäivähoitajien kertoman mukaan asioita kyetään nyt käsittelemään monitasoisemmin ja erilaisia materiaaleja hyödynnetään arjessa enemmän apuna. Lapset osaavat paremmin sanoittaa tunteitaan ja havaita niitä toisissa, sekä esimerkiksi lohduttaa toista tarpeen tullen. Taiteellinen toiminta on saanut uusia elementtejä ja sen yhdistäminen myös arjen muihin puuhiin sekä tunnekeskusteluihin on onnistunut. Taidetoimintaamme on myös perhepäivähoitajien mukaan muisteltu lämmöllä, ja toimintapäivä on piirtynyt selvästi lasten mieleen.

Vuorovaikutuksellisella, moniaistisella ja lapsilähtöisellä taiteellisella toiminnalla, jossa kekeillaan materiaaleja, reflektoidaan taidekuvia, ja eläydytään taiteeseen, voidaan tukea ja kehittää tunnetaitoja perhepäivähoidon lapsiryhmissä. Tutkimuksemme mukaan perhepäivähoitajia tukee parhaiten käytännönläheinen materiaali, jonka kautta saadaan konkreettisia vinkkejä toiminnan toteuttamiseen. Tukimateriaalin koostamisessa on otettu huomioon perhepäivähoidon oppimisympäristö, jotta vinkkejä voi hyödyntää niin perhepäivähoitajan kotona, ulkona, kuin jossain muussakin tilassa, kuten taidepajassamme Kemin taidemuseolla.

Taiteellisen toiminnan välineet ovat tukimateriaalin mukaan sellaisia, että niitä on helppo löytää ja käyttää, vaikka resurssit eivät olisi kattavat. Esimerkiksi luonnonmateriaaleilla ja kierrätysmateriaaleilla on valtavasti mahdollisuuksia taiteellisen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Tukimateriaalissamme halusimme korostaa myös sitä, ettei taiteelliseen toimintaan tarvita välttämättä mitään erikoisuuksia, vaan perusvälineillä, luovuudella, mielikuvituksella ja taidetoiminnan yhdistämisellä arjen hetkiin on myös tärkeä rooli toiminnassa. Tukimateriaalimme on myös perhepäivähoitajien saatavilla Padlet-alustalla, joten siihen on helppo palata aina uudestaan tarpeen mukaan.

Kuvio 4. Taideperustaisen toimintatutkimuksemme tulokset.

Kuvioon 4 olemme koonneet taideperustaisen toimintatutkimuksemme tuloksia tunnetaitoja vahvistavasta kuvataidekasvatuksesta perhepäivähoidossa. Tulosten mukaan kuvien kautta tunteita herättäviä tilanteita voidaan helposti lähestyä ja taideteokset virittävät lapsia keskustelemaan omista kokemuksistaan. Taiteellista toimintaa ohjatesamme

huomasimmekin, kuinka taide raivasi tilaa lasten spontaaneille keskusteluille aikaisemmista arjen tapahtumista, ja rohkaisi myös hiljaisempia lapsia ajatustenvaihtoon. Kokemusten vaihdolle on hyvä varata aika ja paikka, jossa voi rauhassa syventyä taiteen tekemiseen ja tunnekokemusten läpikäyntiin. Lasten eri ikäisyys on tunnetilanteidenkin kannalta vahvistava tekijä. Toisaalta tulostemmekin perusteella kaikille tällaisessa perhepäivähoidon lapsiryhmässä iän puolesta sopivan taidetoiminnan järjestäminen on haastavaa, kun esimerkiksi motoristen taitojen kehitys on vielä hyvin eri vaiheessa. Tunnin kestävä taidetoiminta oli pienimmille lapsille haasteellinen keskittymiskykyä ajatellen, joten toiminnassa korostuikin lapsilähtöisyys ja itse tekemällä oppiminen.

Taideperustainen toimintatutkimuksemme on aiheeltaan tärkeä myös ajatellessamme perhepäivähoitajan minäpystyvyyden rakentumista, koska tukimateriaalimme voidaan katsoa kohentavan perhepäivähoitajien itsetuntoa ja työhyvinvointia. Heidän työnsä on myös yksinäistä työyhteisöllisen tuen puuttuessa arjen tilanteista. Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää järjestää yhteisiä koulutuksia ja tapaamisia juuri varhaiskasvatuksen perhepäivähoitajille.

4 Pohdinta

Tiemme tutkimuksemme parissa on ollut rönsyilevä ja sisältänyt moneen suuntaan risteäviä polkuja. Ensisijainen pyrkimyksemme kohti tunnetaitoja vahvistavaa kuvataidekasvatusta on kuitenkin siintänyt kirkkaana johtotähtenä horisontissamme aivan alusta asti. Kiinnostuksemme kehittää perhepäivähoitoa ja tarjota heille työkaluja kuvataidekasvatuksen toteuttamiseen on ollut myös toinen tärkeä lähtökohtamme. Kahlasimme läpi erilaisia kehiteltyjä valmiita malleja tunnetaitojen parissa työskentelyn tueksi, joiden kautta ymmärryksemme tunnetaidoista karttui matkamme varrella. Saimme tätä kautta myös ideoita oman toimintamme suunnittelulle ja konkreettisia työkaluja siihen, kuinka tunnetaitoja voidaan harjoitella taiteellisen toiminnan ja kuvien tarkastelun avulla.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen toiminnallisuus vastasi juuri meidän haluumme toteuttaa tutkimuksellista otetta muilta osapuolilta oppien. Ajatuksenamme olikin juuri kyselyiden avulla ensin kartoittaa toimintamme suuntaviittoa, mutta keskeiseksi asiaksi muodostui myös jokainen matkan varrella havainnoitu ja opittu asia. Meille kerääntyikin valtavasti erilaista aineistoa omista monologeista, keskusteluista, päiväkirjamerkinnoista, kyselylomakkeista ja visuaalisista käsitelkartoista lähtien. Kaiken kehittämistyön ytimen muodostivat kuitenkin taidemuseossa toteuttamamme toiminta, ja tämän pohjalta laadittu vuorovaikutuksellinen tukimateriaalimme. Kaiken tämän tarkoituksena oli siis kohdentaa tunnetaitoja vahvistavaa kuvataidekasvatuksellista materiaalia juuri perhepäivähoitajien käyttöön, sekä osaltaan kohentaa myös heidän ammatillista minäpystyvyyttänsä.

Tutkimuksissa lasten ja nuorten mukana oleminen vaatii erityisesti eettisen näkökulman huomioimista. Lapsia tutkittaessa tulisi kiinnittää huomiota lasten oman äänen kuulemiseen ja omaan toimijuuteen. Eettisiin käytäntöihin tutkimuksissa kuuluvat esimerkiksi tutkimukseen osallistuvan, sekä hänen huoltajansa saama tieto tutkimuksesta ja sen kulusta. (Granö, Hiltunen & Jokela, 2018, s. 10.) Tutkielmaamme kuului lupalomake, joka jaettiin perhepäivähoidon lasten huoltajille. (Liite 2.) Lupalomake sisälsi tutkimus- ja dokumentointilupien pyytämisen, jolloin huoltajat saivat määritellä esimerkiksi sen, saako lapsesta ottaa taidetoiminnan aikana valokuvia, saako lapsi olla tunnistettavana valokuvissa ja saako valokuvat liittää pro gradu -tutkielmaamme.

Aikaisempiin tutkimuksiin pohjaten Granö, Hiltunen ja Jokela jakavat lasten tutkimukseen kuuluvat eettiset periaatteet neljään osioon, joita ovat hyvinvointi, suojeleminen, osallistaminen ja

vapaaehtoisuus. Nämä periaatteet huomioiden tutkimuksella voidaan tukea lapsen hyvinvointia joko suoraan, tai välillisesti sekä lisätä tietoa myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsoen. Tutkimusmetodien valinnassa tulee myös ottaa huomioon niiden soveltuvuus lasten kanssa toimimiseen. Lapsen tulisi kokea saavansa tutkimuksessa merkityksenantoa omille mielipiteilleen ja kokemusmaailmalleen. (Granö, Hiltunen & Jokela, 2018, s. 10.) Taideperustaisessa toimintatutkimuksessamme lasten kokemukset ja mielipiteet tulivat esiin taidetoimintamme aikana. Tunnetaitoja vahvistavan kuvataidekasvatuksen menetelmät tukevat myös lasten hyvinvointia.

Olemme huomanneet moniaistisen työskentelytavan lasten kanssa tukevan ja toteuttavan kuin itsestään myös monitaiteellista lähestymistapaa. Moniaistinen lähestymistapa näyttää olevan pienille lapsille melko luontaista toimintaa, ja he asennoituvat tekemiseen ennakkoluulottomasti. Työpajamme aikana esimerkiksi tuntoaistia tai kuuloa aktivoivia tehtäviä toteuttaessa, huomasimme samalla tämän kannustavan taiteidenvälisyyteen, jolloin toiminta siirtyi kohti performatiivisempaa ja yhteisöllisempää taidetyöskentelyä, jossa esimerkiksi musiikin hyödyntäminen ja leikit olivat luonnollinen osa toimintaa. Erilaisten tarinoiden tai roolileikkien avulla lapsi pääsee myös itse kokemaan tilanteita ja harjoittelemaan tunnetaitojaan moniaistisesti ja kokonaisvaltaisesti. Monitaiteisuus ja moniaistisuus näyttävät siis kulkevan vahvasti käsi kädessä rinnakkain. Taiteidenvälinen työskentely vahvistaa aistien avaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) lapsi nähdään myös aktiivisena toimijana ja tärkeänä osana ryhmänsä jäsenyyttä (Opetushallitus, 2018). Yksilökeskeisyyttä korostavassa ajattelutavassa ei jää tilaa kovinkaan paljon tällaisella ryhmässä tapahtuvalle tekemiselle ja yhteisöllisyyttä tukevalle toiminnalle, vaikka lapsen oppimisen kannalta katsottuna merkittävässä roolissa onkin juuri ympäristön tarjoama tuki ja roolimallit. Kokemus yhteisöön kuulumisesta on lapselle jo pienestä pitäen erityisen tärkeää. Perhepäivähoidon piirissä yhdessä oppiminen on erityisessä asemassa, kun opitaan vuorovaikutuksellisesti pienet isommilta ja vastavuoroisesti myös toisinpäin. Mielestämme tällainen oppimisen muoto vastaa nykypäivän haasteisiin parhaalla mahdollisella tavalla. Oppiminen voi jopa tehostua, kun ryhmässä on eri ikäryhmän edustajia, ja lapsi joutuu haastamaan vuorovaikutuksellisia taitojaan. Tunnetaidot vahvistuvat ja saavat hyvän kasvualustan moninaisessa ryhmässä, jossa pienet lapset oppivat tunteiden säätelytaitoja isommilta lapsilta, mutta toisaalta isompien empatiataidot kehittyvät ikäistään pienempien kanssa toimiessa.

Kielen kehitys on olennainen osa kehittyvän lapsen oppimisen kaarta, ja sitä voidaankin pitää eräänlaisena kehityksen solmukohtana. Taidetoiminta ei kuitenkaan aina vaadi edes sanoja, vaan kuvien avulla kommunikaatiokyvyiltään rajoittunutkin lapsi saa mahdollisuuden monipuoliseen ilmaisuun ja esimerkiksi tunteiden esilletuontiin. Sujuva kommunikoinnin kehittyminen avaa monipuolisen ja kokonaisvaltaisen maailman, jossa oppiminen sujuu entistä joustavammin. Kieli ja erilaiset aistit yhdessä avaavat lapselle havaintojen rikkaan maailman, joita kuvien kanssa työskentely tehostaa. Kokemuksemme mukaan kuvallisuus avaa pienellekin lapselle näin ollen erinomaisen välineen tunneilmaisuun puheen ollessa vielä kehitysvaiheessa. Toisinaan kuvallisen tietämisen tavat voivat päästä syvemmälle ihmismieleen ja esimerkiksi juuri tunteiden alueelle.

Tutkimusprosessimme alussa pohdimme taiteellisen toimintamme järjestämistä perhepäivähoitajien minäpystyvyyden vahvistamisen näkökulmasta. Varhaiskasvattajien on tärkeää saada omassa koulutuksessaan valmiudet taidekasvatukseen toteuttamiseen, jolloin myös heidän minäpystyvyytensä taidekasvatustyössä kohenee (Ruismäki, Hietanen & Sepp, 2022, s. 92). Tutkimustieto ja käytännön kokemus osoittavat taideperustaisella toiminnalla olevan yhteyksiä työhyvinvoinnin kohenemiseen, jota käsitellään esimerkiksi juuri meneillään olevassa Lapin yliopiston hallinnoimassa hankkeessa *Työtaide: esiselvitys taideinterventioista työyhteisöihin*. Mirja Hiltusen johtamassa hankkeessa ajatuksena on näkökulman siirtäminen asiakkaista kohti työntekijöitä. Tarkoituksena on kohentaa työyhteisön viihtyvyyttä, yhteisöllisyyttä ja jaksamista taiteen ja kulttuurin kautta. (Oinas, Kyllönen, Hiltunen & Stöckell, 2022, s. 32.)

Voisimme ajatella myös tukimateriaalimme kaltaisen sparraavan ideapankin kohentavan perhepäivähoitajien minäpystyvyyttä. Vuorovaikutteinen toiminta ja ideoiden jalostaminen sekä jakaminen kannustavat perhepäivähoitajia kuvataidekasvatukseen toteutukseen omassa arjessaan, ja pohtimaan taiteeseen liittyviä toimintatapojaan yhdessä lasten kanssa. Tässä näkyy juuri taiteen syklinen vaikutus lasten tunnetaitojen vahvistamisen kautta aina perhepäivähoitajien työarjessa jaksamiseen ja selviytymiseen, joka heijastuu peilin tavoin takaisin lasten hyvinvointia tukevaan ympäristöön ja toimintaan. Suomen mielenterveysseuran projektikoordinaattori Susanna Kosonen on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan, kuinka lasten mielenterveyttä voisi edistää taidekuvien tutkimisen kautta. Päätelmässään Kosonen tuokin esille, kuinka tärkeää aikuisen ja kasvattajan on huolehtia ensin myös omasta hyvinvoinnistaan, ennen kuin pystyy kantamaan vastuuta kasvatettavan mielenterveyden edistämisestä. Susanna Kosonen

tulee siihen tulokseen pro gradu -tutkielmassaan, että lasten mielenterveyden edistäminen vaatii myös aikuiselta itseltään eheää mielenterveyttä. (Kosonen, 2018, s. 69.)

Tutkielmamme alkuideoinnin aikana ajatuksenamme oli toteuttaa perhepäivähoitajille laajempi webinaari tai infopaketti, joka korvautui lopulta pienemmällä toteutuksella Padlet-alustalle. Laajempaan kokonaisuuteen tunnetaitoja vahvistavan kuvataidekasvatuksen tukimateriaalin olisi voinut kohdentaa esimerkiksi kattamaan koko Suomen perhepäivähoitajat. Tällaisen monin tavoin laajemman perhepäivähoitajista koostuva asiantuntijaryhmän kokemuksen hyödyntäminen voisi olla mahdollista esimerkiksi jatkotutkimuksen saralla. Tällöin voitaisiin pureutua yleisesti koko Suomen perhepäivähoitajiin, tai tarkastella mahdollisia eroavaisuuksia esimerkiksi alueellisesti sekä kaupunkien ja maaseutujen välillä. Pidempiaikainen otanta ja laajempi kohderyhmä lisäisivät tutkimuksen luotettavuutta. Taidetoimintaa voisi myös kehittää vielä enemmän aisteja aktivoiviin tehtäviin hyödyntäen taiteidenvälisiä tulokulmia.

Tutkielmassamme taiteellinen toiminta oli monin tavoin tunnetaitoja ja vuorovaikutusta kehittävää. Kuvataide on jo itsessään ilmaisua vahvistava oppiaine, joten taiteen kautta myös tunteiden ilmaisu on luonnollisesti mahdollista. Tutkielmamme aikana taiteellisen tekemisen äärellä lapset usein rohkaistuivat kertomaan omia kokemuksiaan, ja rinnastamaan taidemuseon teosten tarkastelun yhteydessä havainnoimiaan asioita omaan kokemusmaailmaansa. He tunnistivat taideteoksen tunnelmia ja liittivät värejä ja tunteita toisiinsa. Huivitanessin ja maalauksen yhteydessä he myös ilmaisivat tunteitaan kuvaten raivoavaa merta tai rauhallista aaltojen liikettä. Taidetoiminnassamme lapsi oli aktiivisena toimijana itse ideoimassa ja vaikuttamassa taidetoiminnan kulkuun. Esimerkiksi huivitanessin yhteydessä lapsi keksi kehittää toimintaa haluamaansa suuntaan vaikkapa piiloutuen huivien alle rinnastaen näin tunteiden mylläkkää ja meren aaltoja vertauskuvallisessa mielessä. Ryhmän toiminta oli siis monin tavoin vuorovaikutteista, jossa pienempi otti mallia isommalta tunteiden tunnistamisessa. Toimintaamme voisikin kuvata suurelta osin lapsilähtöiseksi, jossa opettajan roolina on mahdollistaa toiminta, ja lopulta siirtyä itse sivustaseuraajaksi. Mahdollisessa jatkotutkimuksessa voitaisiinkin tarkastella aihetta perusteellisemmin myös esimerkiksi Steiner-pedagogiikkaa ja Montessori-pedagogiikkaa hyödyntäen, ja näitä lapsilähtöisiä pedagogisia näkemyksiä soveltaen.

Taiteellinen kokemus muovautuu ympäristön mukaan ja siihen vaikuttavat esimerkiksi tuoksut, äänet ja moniaistiset keholliset tuntemukset. Lapsen kokemusmaailmassa mielikuvituksella ja tarinoilla on tämän lisäksi merkittävä rooli. Lapsi rakentaa maailmansa leikin avulla ja

kehollisesti aistien. Kuvataidekasvatuksellinen toiminta sijoittuu osaksi leikillistä tilaa. (Huhmarniemi, Hiltunen & Jokela, 2020, s. 204.) Pedagogisena ympäristönä taidemuseon tilat tarjosivat erinomaiset lähtökohdat taiteellisen toimintamme lähtökohdaksi. Museo olikin monelle lapselle uusi ja aisteja stimuloiva ympäristö, joka kannusti visuaaliseen ilmaisuun ja herkisti tunnekokemuksille. Kokonaisuudessa vaikuttivat valitut materiaalit, tilat, valaisut sekä muut pedagogiset elementit. Maskotti oli tärkeä suunnannäyttäjä matkalla kulttuurin polulle, ja Kuisman avulla myös tunteiden kohtaaminen oli turvallisempaa lapsille. Kettu-hahmo toimi ikään kuin välikappaleina lapsen ja aikuisen tunnemaailmojen välillä.

Taiteellinen toiminta lähtee liikkeelle tarjotuista puitteista, ajasta, tilasta ja välineistä. Omassa taidetoiminnassamme huomasimme esimerkiksi, että valitsemamme vahavärit eivät toimineet hyvin liukkaalle paperille tulostetun värityskuvan pinnalla, jolloin taiteellinen kokemus ei ollut yhtä optimaalinen, kuin olisi voinut olla parhaassa tapauksessa. Taidetyöpajamallissamme toiminta lähtee ajatuksesta, että ensin tullaan tutuksi materiaalin kanssa, ja vasta sen jälkeen voidaan alkaa toimimaan materiaalin luonteesta käsin. Pyrimme hyödyntämään mahdollisuuksien mukaan luonnonmateriaaleja työskentelyn tukena ja inspiraation lähteenä. Materiaali toimi lähtökohdaksi tunnetaitoja vahvistavaan taiteelliseen toimintaan. Monipuoliset materiaalit stimuloivat aisteja kokonaisvaltaisesti herkistäen lapsen tunnemaailmaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) tuodaan esille, että oppimisympäristön tulisi edistää lasten intoa kokeiluun, tutkimiseen ja opittavien asioiden harjoitteluun (Opetushallitus, 2018).

Paikallinen historia voi olla myös mielenkiintoinen lähtökohta taiteelliselle toiminnalle. Taideperustaiseen toimintatutkimukseemme kuuluneessa taidepajassa Kemin Perämeren ajopuunpalat olivat osana taidetoiminnan taustatarinaa ja inspiraation lähdeä, sekä ne kertoivat alueellista historiaa. Paikallinen historia ja paikalliset materiaalit voivat toimia lähtökohdaksi taiteellisessa toiminnassa. Alkuperäisenä ideanamme oli myös muodostaa taidepajassamme ajopuunpaloista lauttoja tunteiden meren aalloille. Lautat olisivat toimineet ikään kuin turvasatamina meren tyrskyissä taidepajamme tunnepolulla. Valituilla materiaaleilla voi olla syvempi tarkoitus ja merkitys, mikä voi aueta lapselle vasta myöhemmin. Taidekasvatukseen on myös helppo materiaalivalintojen kautta integroida varhaiskasvatuksenkin rakennuspalikkoina käytettäviä laaja-alaisen osaamisen alueita, ja oman asuinalueen tuntemusta. Esimerkiksi Kemin taidemuseon kanssa saman katon alla toimiva historiallinen museo tarjoaa lisäksi mielenkiintoisen oppimisympäristön, johon toimintaa olisi mahdollista myös laajentaa taidemuseon tiloista.

Tunteiden käsittely näytti olevan perhepäivähoidon lapsille jo entuudestaan jokseenkin tuttua. He osasivat nimetä yleisempiä tunteita, ja löysivät niihin liittyviä tunnetiloja maalauksista ja väreistä. Osa lapsista käytti värityskuvan ilmehelmiä apuna tunteiden tulkinnan punaisena linkana taiteellisen toiminnan aikana. Taideteokset innostivat ja rohkaisivat lapsia puhumaan tunteistaan ikään kuin ollen tulkkina aikuisen ja lapsen välillä. He peilasivat oman elämänsä tapahtumia vahvasti maalauksissa tapahtuviin asioihin.

Tutkimuksemme pohjalta olemme tehneet tärkeää havaintoa moniaistisuuden vaikutuksista tunnetaitojen vahvistamisessa ja kuvataidekasvatuksessa. Eri aisteja stimuloivien materiaalien käyttö herkistää tunnekokemuksille, johon taidemuseo oppimisympäristönä loi erinomaiset puitteet. Luonnonmateriaaleja voi helposti hyödyntää moniaistisessa taidetoiminnassa, mutta myös luonto itsessään tarjoaa mielenkiintoisen aistimatkan tunnetaitoja vahvistavassa taidekasvatustyöpajassa. Perhepäivähoitajien ja lasten taidetoimintapäivää suunniteltaessa pohdimmekin aluksi luontoympäristön tarjoamia mahdollisuuksia, esimerkiksi tunnetaidepolun muodossa, mutta tätä ideaa voisi hyödyntää vaikkapa mahdollisessa jatkotutkimuksessa.

Olemme omien havaintojemme, perhepäivähoitajien palautteiden ja kommenttien perusteella päätelleet, että perhepäivähoitajille ja heidän lapsiryhmilleen järjestämämme taidetoiminta sekä kasaamamme tukimateriaali on herättänyt pohtimaan, ja kehittänyt monipuolisesti toimintatapoja tässä kyseisessä esimerkkitapauksessa. Taidepajatoimintamme sekä tukimateriaalimme onkin esimerkki perhepäivähoitajille suunnatusta toimintamallista, jota voi hyödyntää toteuttaessaan varhaiskasvatusta ja kuvataidekasvatusta tunnetaitoja vahvistaen.

Lähteet

- Aerila, J.-A., Rönkkö, M.-L. & Grönman, S. (2018). Matkalla kotikaupungin menneisyyteen. Esiopetuksen eheyttävä oppimisprosessi museoympäristössä. Teoksessa Granö, P., Hiltunen, M. & Jokela, T. (toim.), *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina*. (s. 271–289). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Anttila, P. (2006). *Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen* (2.p.). Hamina: Akatiimi Oy.
- Aro, T. (2012). ADHD itsesäätelykyvyn vaikeutena. Teoksessa Dufva, V., Koivunen, M. (toim.), *ADHD: diagnosointi, hoito ja hyvä arki*. (s. 51–63). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2003). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen* (6.p.). Tampere: Vastapaino.
- Granö, P. & Niinistö, H. (2022). Esteettinen elämys ja kokemus lasten taidekasvatuksen perustana. Teoksessa Ruokonen, I. (toim.), *Ilmaisun ilo: käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen*. (s. 45–59). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Granö, P., Hiltunen, M. & Jokela, T. (2018). Johdanto oppimisen tilanteisiin ja paikkoihin. Teoksessa Granö, P., Hiltunen, M. & Jokela, T. (toim.), *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina*. (s. 5–13.). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Hakkola, K., Laitinen, S. & Ovaska-Airasmaa, M. (1991). *Lasten taidekasvatus*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Heikkilä, E. (2019). *Ehkä-taide ehkä-kasvatus: kasvatus ja vallan mahdollisuus nykytaiteen toimintatapojen valossa*. (Väitöskirja). Aalto-yliopiston julkaisusarja. Doctoral dissertations 67/2019. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Heikkinen, H.L.T. (2006). Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, H.L.T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.), *Toiminnasta tietoon: toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. (s. 16–38). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heikkinen, H.L.T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.), *Toiminnasta tietoon: toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. (s. 81). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. (15.p.). Helsinki: Tammi.
- Huhmarniemi, M., Hiltunen, M. & Jokela, T. (2020). Pöheikön kutsu – taideperustaista ympäristökasvatusta pohjoisen luontokulttuurissa. Teoksessa Kyrönlampi, T., Mäkitalo, K. & Uitto, M. (toim.), *Esi- ja alkuopetuksen käsikirja*. (s.199–219). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Huovinen, T. & Rovio, E. (2006). Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, H.L.T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.), *Toiminnasta tietoon: toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. (s. 94–130). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Itkonen, S. (2011). *Taidekuvan äärellä: katso, koe, jaa*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Jokela, J. & Huhmarniemi, M. (2020). Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa Jokela, J., Huhmarniemi, M. & Paasovaara, J. (toim.). (2020). *Luontokuvaus soveltavana taiteena*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Sarja C, katsauksia ja puheenvuoroja, nro 66.

<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64216/LuontokuvausSoveltavanaTai-teena.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Jyväskylän yliopisto. (2015). Koppa: Hermeneuttinen analyysi. Haettu 7.2.2022 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimetelmat/hermeneuttinen-analyysi>

Kajaanin Ammattikorkeakoulu (n.d.) Teemoittelu. Haettu 25.11.2021 osoitteesta <https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta/Teemoittelu>

Karila, K. (2016). *Vaikuttava varhaiskasvatus*. Raportit ja selvitykset 6:2016. Opetushallitus

Kemin kaupunki. (2021). *Perhepäivähoito*. Haettu 30.11.2021 osoitteesta <https://www.kemi.fi/varhaiskasvatus-ja-opetus/varhaiskasvatus-ja-esiopetus/perhepaivahoito/>

Koivuniemi, M. (2020). TunTuVa -hankkeen webinaari. Kuunneltu 29.11.2020.

Kosonen, S. (2018). *"Ihania kuvia" - taidekortit vuorovaikutuksen välineenä ja mielenterveyden edistäjänä*. (Pro gradu -tutkielma). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kumpulainen, K., Mikkola, A., Rajala, A., Hilppö, J. & Lipponen, L. (2014). Positiivisen pedagogiikan jäljillä. Teoksessa Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.), *Positiivisen psykologian voima*. (s. 224–242). Jyväskylä: PS-kustannus.

Köngäs, M. (2018). *"Eihän lapsil ees oo hermoja." Etnografinen tutkimus lasten tunneälystä päiväkotiarjessa*. (Väitöskirja). Acta Universitatis Lapponiensis 368. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Köngäs, M. (2019). *Tunneäly varhaiskasvatuksessa*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Lahtinen, R. & Palmer, R. (2022). Kosketusviestit ja vibraatio moniaistisessa taiteiden kokemisessa. Teoksessa Ruokonen, I. (toim.), *Ilmaisun ilo: käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen*. (s. 291–304). Jyväskylä: PS-kustannus.

Levanto, M. (1991). *Tunnetko? Lasten Ateneum*. [Helsinki]: Ateneumin ystävät.

Linnavalli, T. & Huotilainen, M. (2022). Musiikki ja muut taito- ja taideaineet – Kokeellisen tutkimuksen tuloksia. Teoksessa Ruokonen, I. (toim.), *Ilmaisun ilo: käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen*. (s. 61–71). Jyväskylä: PS-kustannus.

Oinas, N., Kyllönen, S., Hiltunen, M. & Stöckell, A. (2022). Taide tukee työhyvinvointia. *Lapin Kansa*, nro 29, (s. 32).

Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. Haettu 22.3.2021 osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Opetushallitus. (2000). *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994*. Korjattu painos. Helsinki: Edita Oy.

Opetushallitus. (2004). *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2004*. Haettu 22.3.2021 osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet_2004.pdf

Opetushallitus. (2021a). *Perhepäivähoito*. Haettu 30.11.2021 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/perhepaivahoito>

Opetushallitus. (2021b). *Perhepäivähoidon pedagogisen toiminnan lähtökohtia*. Haettu 30.11.2021 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perhepaivahoidon-pedagogisen-toiminnan-lahtokohtia>

Parrila, S. (2002). Perhepäivähoito osana suomalaista päivähoitojärjestelmää. Teoksessa Alho-Kivi, H. & Keskinen, S. (toim.), *Kodissa vaan ei kotona: perhepäivähoito varhaiskasvatuksen oppimisympäristönä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Pasma, S-L. (2006). Enää ei taivas ole pelkästään sininen: kokemuksia päivähoiton kuvataidekasvatuksesta. Teoksessa Happonen, E. & Kähkönen, K. (toim.), *Miksi aurinko on vihreä? Lapset ja nykytaide*. (s. 65–75.) Rovaniemi: Rovaniemen taidemuseo.

Pentikäinen, L. (2006). Kuvataidekasvatuksen poluilla. Teoksessa Sassi, P. & Tarkkonen, T. (toim.), *Lapsi ja taide: puheenvuoroja taidekasvatuksesta*. (s. 27–35.) 1–2/2006. Helsinki: Cultura Oy.

Piironen, L. (2006). Leikistä vauhtia taidekasvatukseen. Teoksessa Sassi, P. & Tarkkonen, T. (toim.), *Lapsi ja taide: puheenvuoroja taidekasvatuksesta*. (s. 20–26.) 1–2/2006. Helsinki: Cultura Oy.

Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. [Helsinki]: Gaudeamus.

Rankanen, M. (n.d.) *Tunnetaitojen harjaantumisen ja näkökulmien ottamisen taide*. Haettu 29.3.2021 osoitteesta <https://mediataidekasvattaa.fi/oppimateriaalit/milta-tuntuu/artikkelimimmu-rankanen-tunnetaitojen-harjaantumisen-ja-na%CC%88ko%CC%88kulmien-ottamisen-taide/>

Rissanen, M-J. (2022). Kuvaleikkejä – Kuvataidekasvatus ja monilukutaito varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ruokonen, I. (toim.), *Ilmaisun ilo: käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen*. (s. 179–193). Jyväskylä: PS-kustannus.

Ruismäki, H., Hietanen, L. & Sepp, A. (2022). Taito- ja taidekasvatus elämänmittaiseksi eliksiiriksi. Teoksessa Ruokonen, I. (toim.), *Ilmaisun ilo: käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen*. (s. 87–100). Jyväskylä: PS-kustannus.

Ruokonen, I. (2022). Esipuhe. Teoksessa Ruokonen, I. (toim.), *Ilmaisun ilo: käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen*. (s. 9–14). Jyväskylä: PS-kustannus.

Ruokonen, I. (2022). Ilmaisun monet muodot varhaislapsuuden kokonaisvaltaisessa pedagogiikassa. Teoksessa Ruokonen, I. (toim.), *Ilmaisun ilo: käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen*. (s. 19–33). Jyväskylä: PS-kustannus.

Rusanen, S. (2007). *Taidekasvattajaksi varhaiskasvatukseen: kuvataiteen opintojen kehittäminen lastentarhaopettajien koulutuksessa*. (Väitöskirja). Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Rusanen, S. (2018). Karhunkierros lasten omiin kuvakulttuureihin ja taiteen maailmoihin. Teoksessa Rusanen, S., Kuusela, M., Rintakorpi, K. & Torkki, K. *Mun kuvista kulttuuriin: kuva-aidetta esi- ja alkuopetukseen* (s. 37–54). Helsinki: Lasten keskus.

Rusanen, S., Kuusela, M., Rintakorpi, K. & Torkki, K. (2014). *Musta tuntuu punaiselta: kuva-taiteellinen toiminta varhaisiässä*. Helsinki: Lasten keskus.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Haettu 25.11. 2021 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Tarkkonen, T. & Sassi, P. (toim.). (2006). *Lapsi ja taide: puheenvuoroja taidekasvatuksesta*. 1–2/2006. Helsinki: Cultura Oy.

Tuntuva. Tunnesäätelyn tuki varhaiskasvatuksessa. (n.d.) Haettu 28.11.2020 osoitteesta <https://tuntuvahanke.wordpress.com/>

Töyssy, S., Vartiainen, L. & Viitanen, P. (1999). *Kuvataide: visuaalisen kulttuurin käsikirja*. Porvoo: WSOY.

Uusikylä, K. (1991). Lapsen luovuus elää vapaudessa. Teoksessa Karppinen, S., Puurula, A., Ruokonen, I. *Taiteen ja leikin lumous: 4–8-vuotiaiden lasten taito- ja taidekasvatus* (s. 14–22). Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab.

Uusitalo-Malmivaara, L. (2014). Positiivinen psykologia – mitä se on? Teoksessa Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.), *Positiivisen psykologian voima*. (s. 18–27). Jyväskylä: PS-kustannus.

Varhaiskasvatuslaki. (2018). Haettu 30.11.2021 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Liitteet

Liite 1. Tutkimuslupa-anomus

Tutkimuslupa-anomus

Päiväys: 11.5.2021

Tutkielman nimi: Kuvataidekasvatuksesta tunnetaitoja vahvistavaksi toiminnaksi perhepäivähoidossa

Tutkimuksen ohjaaja ja oppilaitos:

Kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltunen

Kuvataidekasvatus, Taiteiden tiedekunta, Lapin yliopisto

Pro gradu -tutkielmasta:

Pyydämme lupaa toteuttaa pro gradu -tutkielmaamme toteuttamalla tavallisen työpäivän aikana toiminnallisen taidetyöpajan perhepäivähoidon lapsiryhmille Kemin taidemuseossa sovittuna ajankohtana. Keräämme eri menetelmin aineistoa ja teemme havaintoja taidepajatyöskentelyn aikana. Taidetyöpajan kesto on noin 1 tunti 30 minuuttia.

Tutkielmamme tavoitteena on kehittää tunnetaitopainotteista kuvataidekasvatusta perhepäivähoidossa ja tuoda perhepäivähoitajille työkaluja kuvataidekasvatuksellisen toiminnan tuottamisen tueksi. Tunnetaitopainotteinen kuvataidekasvatus yhdistää tunnetaitojen opettelun osaksi taiteellista toimintaa.

Tutkielmamme aineisto koostuu taidetyöpajassa syntyneestä materiaalista, kuten havainnoista ja muistiinpanoista, valokuvadokumenteista, videomateriaalista, sekä lasten taidetyöpajassa tekemistä taideteoksista. Työpajoihin ja tutkielmaan osallistumisesta pyydetään erillinen suostumus lasten vanhemmilta. Työpaja videoidaan ainoastaan meidän tutkielman tekijöiden havainnointia varten. Videomateriaalia ei esitetä ulkopuolisille, sitä ei liitetä valmiiseen tutkielmaan, eikä sitä säilytetä havainnointivaiheen jälkeen. Muuta työpajoissa syntynyttä visuaalista materiaalia, kuten dokumenttikuvia voidaan esittää opinnäytetyöhön liittyvissä julkaisuissa ja raporteissa sekä ammatillisen osaamisen portfolioissa.

Täydentävänä aineistona hyödynnämme perhepäivähoitajille kohdennettua alkukartoitusta kyselyn tai ryhmäkeskustelun muodossa. Tutkielmaan kuuluu lisäksi myöhemmin toiminnan jälkeen toteutettava koonti taidetyöpajan aikana saaduista havainnoista ja perhepäivähoitajien kokemuksista.

Lähtökohtaisesti aineistossa esiintyvien henkilöllisyys salataan ja luottamuksellisuus turvataan, etteivät tutkielmaan osallistujat ole tunnistettavissa julkaistavista tai julkisesti esitettävistä aineisto-otteista.

Tutkielman tekijöiden yhteystiedot:

Heidi Kukkurainen, hkukkura@ulapland.fi

Heli Aho-Lahtinen, haholaht@ulapland.fi

Osallistun Heidi Kukkuraisen ja Heli Aho-Lahtisen pro gradu -tutkielmaan

---

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Päivämäärä ja paikka

Liite 2. Lupalomake taidepajaan osallistumisesta lasten huoltajille
(sisältää tutkimus- ja dokumentointiluvan)

Lupalomake lapsen osallistumisesta pro gradu -tutkielmaamme liittyvään taide-työpajaan

Hyvät lasten vanhemmat ja huoltajat!

Olemme Heidi Kukkurainen ja Heli Aho-Lahtinen ja opiskelemme kuvataidekasvatusta Lapin yliopistossa. Teemme opinnäytetyötämme, eli pro gradu -tutkielmaamme tunnetaitopainotteisesta kuvataidekasvatuksesta perhepäivähoidossa, ja tavoitteenamme on kehittää ja tutkia tätä kuvataidekasvatuksellista toimintaa. Tutkielmamme ohjaajana toimii kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltunen Lapin yliopistosta.

Toteutamme tutkielmamme osana yhden (1) taidetyöpajan tavallisen hoitopäivän aikana ajankohtaisia turvallisuusmääräyksiä noudattaen. Taidepaja järjestetään Kemin taidemuseossa sovittuna ajankohtana. Taidepaja ei vaadi perheeltänne erityisvalmisteluita.

Tutkielmamme aineistoa kerätään työpajoissa kertyneestä materiaalista, kuten omista havainnoistamme ja muistiinpanoistamme, valokuvadokumentaatiosta, videoinnista, sekä muusta työpajan aikana syntyneestä materiaalista, kuten lasten taideteoksista. Valmiit teokset lapset saavat itselleen, mutta toivoisimme, että voisimme dokumentoida ne valokuvaten tutkielmaamme varten. Työpaja videoidaan ainoastaan meidän tutkielman tekijöiden havainnointia varten. Videomateriaalia ei esitetä ulkopuolisille, sitä ei liitetä valmiiseen tutkielmaan, eikä sitä säilytetä havainnointivaiheen jälkeen.

Pyydämme Teiltä vanhemmilta tai huoltajilta lapsellesi/lapsillesi lupaa osallistua tutkielmaamme kuuluvaan taidetyöpajaan ja käyttää työpajoissa syntynyttä materiaalia osana tutkielmaamme.

Lämmin kiitos avustasi!

Ystävällisin terveisin,
Heidi Kukkurainen ja Heli Aho-Lahtinen
Kuvataidekasvatuksen opiskelijat, Lapin yliopisto

hkukkura@ulapland.fi

haholaht@ulapland.fi

Tutkimus- Ja dokumentointilupa

Aineistoa käytetään ainoastaan tutkielmassamme, eikä sitä esitetä ulkopuolisille. Aineisto käsitellään luottamuksellisesti, eikä valmiissa tutkielmassa mainita osallistujien nimiä.

Taideteoksia ja muuta työpajoissa syntynyttä visuaalista materiaalia ja dokumenttikuvia voidaan esittää opinnäytetyöhön liittyvissä julkaisuissa ja raporteissa sekä ammatillisen osaamisen portfolioissa. Videomateriaalia ei esitetä ulkopuoliselle. Sen tarkoituksena on toimia vain Heidi Kukkuraisen ja Heli Aho-Lahtisen omien havaintojen tukena tutkielman toteuttamisessa. Tämän jälkeen videomateriaali tuhoetaan.

Lapseni saa osallistua Heidi Kukkuraisen ja Heli Aho-Lahtisen pro gradu -tutkielmaan liittyvään taidetyöpajaan Kemin taidemuseossa sovittuna ajankohtana. Työpaja videoitetaan tutkijoiden havainnointia varten. Videomateriaalia ei esitetä ulkopuolisille, sitä ei liitetä valmiiseen tutkielmaan, eikä sitä säilytetä havainnointivaiheen jälkeen.

Kyllä Ei

Lapsestani saa ottaa valokuvia taidetyöpajan aikana.

Kyllä Ei

Lapsestani saa ottaa taidetyöpajan aikana valokuvia, joissa hän on tunnistettavissa.

Kyllä Ei

Lapseni taidetyöpajassa tekemistä taideteoksista saa ottaa valokuvia.

Kyllä Ei

Annan luvan taidetyöpajoissa syntyneen materiaalin (lasten teokset, työpajassa otetut valokuvat) tai sen osien esittämiseen Heidi Kukkuraisen ja Heli Aho-Lahtisen pro gradu -tutkielmaan liittyviin julkaisuihin, raportteihin sekä ammatillisen osaamisen portfolioon.

Kyllä Ei

Vanhemman tai huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja päivämäärä

Kiitokset, kun autatte opinnäytetyömme valmistumisessa!

Liite 3. Alkukartoituskysely perhepäivähoitajille

1. Millä tavoin olette käsitelleet lasten kanssa tunteita (esim. tunnistetaan, ymmärretään, nimetään ja ilmaistaan)?
2. Millä tavoin lasten tunnetaitojen puute näkyy työssänne?
3. Millä tavoin olette toteuttaneet tunnetaitokasvatusta arjen kasvatustilanteissa?
4. Mikä on osoittautunut toimivaksi menetelmäksi tunnetaitojen vahvistamisessa lasten parissa?
5. Kuinka harjoittelu on mahdollisesti edistänyt ryhmän vuorovaikutusta, jos olette harjoittelleet tunnetaitoja ryhmässänne?
6. Miten eri-ikäisyys ryhmässä mielestänne tukee tunnetaitojen harjoittelua?
7. Kuinka usein järjestätte lasten kanssa taidehetkiä ja millaisia ne yleensä ovat?
8. Sisältyykö taidehetkiin puhetta tunnetaidoista?
9. Millaista koulutusta olette saaneet liittyen tunnetaitojen vahvistamiseen ja (kuva)taidekasvatukseen lasten parissa työskennellessä?
10. Oletteko vierailleet taidemuseossa lasten kanssa ja onko tähän tarjottu mahdollisuus kaupungin puolesta?
11. Haluaisitteko järjestää vielä useammin taidetoimintaa, ja onko tämän järjestämiseksi joitakin esteitä?
12. Haluaisitteko lisää materiaaleja tai muita resursseja ajatellen taiteellisen toiminnan järjestämistä lasten kanssa?
13. Kaipaisitteko vielä lisää koulutusta edellä mainituista kokonaisuuksista (tunnetaitojen vahvistamisesta/(kuva)taidekasvatuksen järjestämisestä ja mahdollisesti näiden yhdistämisestä)?

Liite 4. Kysely perhepäivähoitajille taidepajan ja tukimateriaalin hyödyntämisen jälkeen

1. Kuinka olette käsitelleet tunnetaitoja lasten kanssa tapaamisemme jälkeen?
2. Kuinka liitätte tunnetaitojen opettelua taiteen tekemiseen?
3. Syntyikö toiminnallisen päivän jälkeen uusia oivalluksia kuvataidekasvatukseen liittyen?
4. Oletteko käyttäneet joitakin jakamiamme materiaaleja hyväksenne, ja koitteko ne hyödyllisiksi?
5. Hyödynnättekö esimerkiksi luonnonmateriaaleja tai moniaistisia työskentelytapoja kuvataidekasvatuksessa?
6. Oletteko huomanneet, että tunnetaitojen käsittely olisi parantanut lasten vuorovaikutustaitoja?
7. Kuinka paljon järjestätte keskimäärin taidetoimintaa viikossa?
8. Mikä on osoittautunut toimivaksi menetelmäksi tunnetaitojen vahvistamisessa?